

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOĞU VE BATI FEMİNİST ÜTOPYALARINDA KADIN: SULTANA'NIN
RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ ÖRNEĞİ**

YAZAR

Gül Hilal ÇELİK ÇOBAN

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN

DOĞU VE BATI FEMİNİST
ÜTOPYALARINDA KADIN: SULTANA'NIN
RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ ÖRNEĞİ

GÜL HİLAL ÇELİK ÇOBAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

T.C

SİNOP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOĞU VE BATI FEMİNİST ÜTOPYALARINDA KADIN: SULTANA'NIN
RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ ÖRNEĞİ**

YAZAR

GÜL HİLAL ÇELİK ÇOBAN

ORCID NUMARASI

0000-0002-7453-7092

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ CANDAŞ CAN

SİNOP-2021

TEZ KABUL

Gül Hilal ÇELİK ÇOBAN tarafından hazırlanan “Doğu ve Batı Feminist Ütopyalarında Kadın: Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi Örneği” başlıklı bu çalışma, 13.07.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Prof. Dr. İlhan AKSOY Ondokuz Mayıs Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Duygu ÇERİ Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

GÜL HİLAL ÇELİK ÇOBAN

21.06.2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR	VI
GİRİŞ	1
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Konusu ve Amacı	3
Araştırmanın Kapsamı ve Tekniği	4

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZMİN KAVRAMSAL ANALİZİ, TARİHİ VE GELENEKLERİ

1.1. FEMİNİZM KAVRAMI	5
1.2. FEMİNİZMİN TARİHSEL EVRELERİ: 19. YÜZYILDAN 21. YÜZYILA ...	7
1.2.1. I. Dalga Feminist Hareket.....	7
1.2.2. II. Dalga Feminist Hareket	11
1.2.3. III. Dalga Feminist Hareket.....	14
1.2.4. IV. Dalga Feminist Hareket	16
1.3. FEMİNİZMİN TEMEL GELENEKLERİ	17
1.3.1. Liberal Feminizm.....	17
1.3.2. Radikal Feminizm.....	20
1.3.3. Sosyalist Feminizm	22
1.3.4. Yeni Feminist Gelenekler	24

İKİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYANIN KAVRAMSAL ANALİZİ VE FEMİNİST ÜTOPYALAR

2.1. ÜTOPYANIN ANLAMI VE KAYNAKLARI	28
2.2. ÜTOPYANIN TARİHSEL EVRELERİ	32

2.3. KLASİK ÜTOPYALARIN BAŞLANGICI	33
2.3.1. Cennet İnancı ve Anlatılar	33
2.3.2. Antik Çağ'da Ütopya.....	35
2.3.3. Orta Çağ'da Ütopya	38
2.3.4. Rönesans Döneminde Ütopya	38
2.3.5. 18. Yüzyılda Ütopya	41
2.4. MODERN ÜTOPYALARIN BAŞLANGICI	43
2.4.1. 19. Yüzyılda Ütopya	43
2.4.2. 20. Yüzyılda Ütopya	44
2.5. KLASİK VE MODERN ÜTOPYALARIN KARŞILAŞTIRILMASI	46
2.6. FEMİNİST ÜTOPYALAR.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST ÜTOPYALAR: SULTANA'NIN RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ

3.1. YAZARLARIN HAYATI VE ESERLERİ.....	58
3.1.1. Begum Rokeya Sakhawat Hossain	58
3.1.2. Charlotte Perkins Gilman.....	62
3.2. SULTANA'NIN RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ ESERLERİNİN FEMİNİST ÜTOPYALAR BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	66
3.2.1. Eserlerde Kurgu.....	66
3.2.1.1. Sultana'nın Rüyası'nda Kurgu	67
3.2.1.2. Kadınlar Ülkesi'nde Kurgu	67
3.2.2. Eserlerde Zaman.....	69
3.2.2.1. Sultana'nın Rüyası'nda Zaman	69
3.2.2.2. Kadınlar Ülkesi'nde Zaman	69
3.2.3. Eserlerde Mekan.....	70
3.2.3.1. Sultana'nın Rüyası'nda Mekan.....	70

3.2.3.2. Kadınlar Ülkesi'nde Mekan	70
3.2.4. Eserlerde Benzer Feminist İzlekler	70
3.2.4.1. Erkek Hegemonyasına Karşı Eleştiriler	71
3.2.4.1.1. Sultana'nın Rüyasında Erkek Hegemonyası	71
3.2.4.1.2. Kadınlar Ülkesi'nde Erkek Hegemonyası	73
3.2.4.2. Kadın ve Doğa İlişkisi.....	80
3.2.4.2.1. Sultana'nın Rüyası'nda Kadın ve Doğa	80
3.2.4.2.2. Kadınlar Ülkesi'nde Kadın ve Doğa	81
3.2.4.3. Bilim ve Eğitimin Önemi.....	83
3.2.4.3.1. Sultana'nın Rüyası'nda Bilim ve Eğitim	83
3.2.4.3.2. Kadınlar Ülkesi'nde Bilim ve Eğitim	84
3.2.4.4. Yönetim Anlayışı.....	86
3.2.4.4.1. Sultana'nın Rüyası'nda Yönetim	86
3.2.4.4.2. Kadınlar Ülkesi'nde Yönetim	87
3.2.4.5. Din ve İnanışlar.....	89
3.2.4.5.1. Sultana'nın Rüyası'nda Din ve İnanışlar	89
3.2.4.5.2. Kadınlar Ülkesi'nde Din ve İnanışlar	89
3.2.5. Eserlerin Karşılaştırmalı Bir Analizi.....	90
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	96
ÖZGEÇMİŞ	106

ÖZET

Kadının siyasal, ekonomik ve toplumsal anlamda var olma mücadelesi yüzyıllar boyunca süregelen bir ideoloji olan feminizmin doğmasına sebep olmuştur. Feminizm genel kabul görmüş üç feminist dalga olarak ele alınarak her bir dönemde farklı bakış açılarıyla ataerkilliğe direnmiş, dördüncü dalga ile birlikte günümüze ulaşan çeşitli düşünce akımlarına ayrılmıştır. Bu doğrultuda kadınların yaşadığı gerçekliği anlama, anlatma ve tasavvur etmede tercih edilen en önemli yollardan biri ütopyalardır. Ütopyanın kendisine konu edindiği kaynaklar farklı ideolojik düşünceler barındırmaktadır. Feminist bakış açısını benimseyerek yazılan ütopyalar beraberinde feminist ütopyaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyaset teorisi çerçevesinde “Sultana’nın Rüyası” ve “Kadınlar Ülkesi” feminist ütopyaları yazarların biyografilerinin ve bakış açılarının verilmesinin ardından feminist ütopyalar bağlamında karşılaştırılarak analiz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Feminizm, Feminist Dalgalar, Feminist Gelenekler, Ütopya, Ütopyanın Tarihsel Evreleri, Feminist Ütopyalar, Sultana’nın Rüyası, Kadınlar Ülkesi.*

ABSTRACT

Women's struggle for existence in the political, economic and social sense has led to the birth of feminism, an ideology that has been going on for centuries. Feminism has been handled as three generally accepted feminist waves and has been divided into various currents of thought that have resisted patriarchy with different perspectives in each period, and have survived to the present day with the fourth wave. In this direction, utopias are one of the most important ways to understand, describe and imagine the reality that women live. The sources that utopia deals with containing different ideological ideas. Utopias written by adopting a feminist perspective have led to the emergence of feminist utopias. Within the framework of political theory, the feminist utopias of “Sultana's Dream” and “Herland” are analyzed by comparing them in the context of feminist utopias after the biographies and perspectives of the authors are given.

Key Words: *Feminism, Feminist Waves, Feminist Traditions, Utopia, Historical Phases of Utopia, Feminist Utopias, Sultana's Dream, Herland.*

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici olan değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatım boyunca her anlamda beni destekleyen, eğitimim için elinden geleni yapan canım babam Ahmet ÇELİK'e, kıymetli annem Ayşe ÇELİK'e ve aileme, tez dönemi boyunca manevi olarak yanımda olan dostlarıma, her koşulda desteğini ve sabrını esirgemeyen sevgili eşim Ferhat ÇOBAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

GÜL HİLAL ÇELİK ÇOBAN
SİNOP

GİRİŞ

Feminizm, kadınların hak ve özgürlüklerini eşit ve doğru bir biçimde elde edebilmek için verdikleri mücadeleyi simgeleyen ideolojidir. 18. yüzyıl ile hareketlenen kadın mücadelesi 19. yüzyılda devam etmiş, 20. yüzyıl ile siyasi bir boyut kazanmış ve içinde pek çok farklı görüş barındırmıştır. 19. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyılın son çeyreğini kapsayan birinci dalga feminist harekette kadınlar, erkeklerle eşit olmayı arzulamış ve kısmen bunu başarsalar da yeterli olmamıştır. 1960'ların sonlarından 1980'lere kadar süren ikinci dalga feminist hareket ile kadınlar kamusal alana özgürce çıkabilmek, ötekileştirilmekten kurtulmak ve bedenleri üzerinde söz sahibi olmak gibi birçok isteği dile getirerek yine belirli bir noktaya kadar başarıya ulaşmışlardır. 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başları arasında ortaya çıkan üçüncü dalga feminist harekette kadınlar kendi aralarındaki farklılıklarını ve isteklerini dile getirmişlerdir. Dördüncü dalga ise teknolojinin gelişmesiyle internet çağının hızla yaşanmasına bağlı olarak kadınların mücadelelerinin internet ortamına taşınmasını içermektedir. Bütün kuşak mücadelelerinde liberal, radikal, sosyalist ve yeni pek çok gelenek ve görüş olsa da kadınların buluştuğu; erkek egemen toplumun baskısının son bulması, kendi bedenleri üzerindeki kararlar, eşitlik ve özgürlük hakkı gibi ortak noktalardır. Yüzyıllardır kadınlar aslında bu hakların mücadelesini verirken içten içe böyle bir toplumun hayalini kurmuşlardır.

Kadınların yaşadıkları her hak ihlalinde söz konusu hakkın kullanımının neden dışında kaldıklarını sorgulayarak, süreç içinde kadın olmaktan kaynaklanan ayrımcılığı engelleyecek bir kadın hakları tanımı geliştiği görülmektedir. Bir siyasal hareket olarak kadın hareketi, kadınların kendi tarihlerini yakından öğrendiklerini, uğradıkları erkek şiddeti karşısında kendilerini suçlamaktan vazgeçerek direnmeye ve erkek davranışını değiştirmeyi amaçlayan bir siyaset geliştirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Feminist kuramın siyasal bilimlere en önemli katkısı, siyasete yalnızca devlet iktidarı çerçevesinden bakma düşüncesini değiştirmektir. Feminist çalışmalar devlet merkezli iktidarın günlük yaşamdaki erkek iktidar şekillerine yansımalarının daha iyi anlaşılabilmesi için oldukça önemlidir. (Sancar, 2011: 124-129). Dolayısıyla siyaset bilimi için önemli olan çeşitli feminist çalışmalardan sayılabilecek bir araştırma alanı da feminist ütopyalar olarak görülebilir.

Ütopyalar, insanların hayatlarından memnun olmamalarından dolayı ortaya çıkmış düşü ve fantastiği harmanlayan bir kavramdır. Ütopyaların başlangıcı olarak Platon'un "Devlet" eseri görülmesinin yanı sıra ütopyaı bir tür haline getiren Thomas More'un "Ütopya"sıdır. Yozlaşmış toplumların ve yönetimlerin eleştirisi olan ütopyalar, daha iyi ve daha adil bir hayatı düşlemiştir. Bu sebeple yüzyıllardır çeşitli kaynaklardan beslenerek büyümüş ve bakış açılarına göre şekillenmiştir. Feminizmi benimseyen insanlar da yüzyıllardır düşledikleri kadın-erkek eşitliğini ve ataerkil baskılardan uzak bir toplumu ütopyalar ile hayata geçirmek istemişlerdir. Dolayısıyla dünyanın her yerinde feminist bakış açısıyla kaleme alınan binlerce feminist ütopya eseri yazılmıştır. 17. yüzyıldan sonra görülmeye başlayan feminist ütopyalar özellikle 19. yüzyıl itibariyle yükselmeye başlamıştır. 1960'larda sonra artmaya başlayan özgürleşme hareketleri ile düşünce dağarcığı da gelişmiş, feminist ütopyaların zirveye taşınması kaçınılmaz olmuştur.

Feminist ütopya türü içerisinde seçilmiş ve hemen hemen aynı yıllarda yazılmış olan Doğu'da "Sultana'nın Rüyası" ve Batı'da "Kadınlar Ülkesi" eserleri, barındırdıkları feminist izlekler ve eleştiriler ile büyük önem taşımaktadır. Begum Rokeya Sakhawat Hossain' i kadınların ve kız çocuklarının gördüğü baskı derinden etkilemiş ve yazılarında feminist aktivist bir tavır sergilemiştir. Sultana'nın Rüyası, yaşadığı toplumdaki harem geleneğine bir başkaldırı olarak kaleme aldığı feminist ütopyasıdır. Charlotte Perkins Gilman da aynı şekilde kadınların gördüğü baskılara ve dayatılan toplumsal cinsiyet rollerine karşı gelerek çeşitli eserler kaleme almış ve Kadınlar Ülkesi feminist ütopyasıyla ataerkilliğin olmadığı huzurlu bir toplum tasavvur etmiştir. Her iki eser, erkek egemen topluma karşı yakın eleştirilerde bulunarak Doğu ve Batı farkını değil, evrensel benzerliği vurgulamaktadır.

Çalışma kendinden önceki diğer araştırmaları inceleyerek literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Türk literatüründe incelenen diğer çalışmaların genel itibariyle İngiliz Dili ve Edebiyatı, Batı Dilleri ve Edebiyatı, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı gibi alanlarda olduğu görülmektedir. Fatma Esra Gültekin'in (2006) "*Feminist Utopias As Represented In Joanna Russ' Works: The Female Man And The Two Of Them*", Funda Şükür Öney'in (2008) "*Two feminist utopias: Herland and Woman on the Edge of Time*", Burçak Tuba Tayhan Güzel'in (2019) "*From Man-Dominated Classical Utopias To Feminist Utopias: Gender Politics In Utopian Writing*" şeklindeki yüksek

lisans tezleri, feminist ütopyaların ve Kadınlar Ülkesi'nin edebi incelemelerini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmaktadır. Sema Zafer Sümer'in (2017) "*Sultana'nın Rüyası: Bangladeşli Bir Kadının Feminist Ütopyası*" makalesi ise Sultana'nın Rüyası'nı incelemek amacıyla yararlanılabilecek bir kaynaktır. Bu çalışma diğerlerinden farklı olarak siyaset teorisi çerçevesinde feminist ütopyaları ele almakta ve yine aynı düzlemde Sultana'nın Rüyası'nı ve Kadınlar Ülkesi'ni incelemektedir. Ayrıca Sultana'nın Rüyası eserinin feminizm ve feminist ütopyalar perspektifi ile ele alındığı kapsamlı başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Feminist ütopyaların da Türkiye akademisinde az sayıda incelendiği görülmekte ve araştırmanın literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

İki farklı kıtada ve yakın yıllar içerisinde yazılan iki feminist ütopyanın feminizm çerçevesinde incelendiği çalışmada öncelikli olarak feminizm kavramının incelenmesi ve kadınların sorunlarının ele alınması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda feminist hareketlerin dalgalar halinde yayılmasını ve gelişmesini, farklı kuramlara ayrılmasını, feminist düşünürlerin söylemlerini ve kadınların mücadelelerini duyurmak için seçtikleri yazın araçlarından ütopyaları incelemek gereklidir. Dolayısıyla ele alınan bir sonraki önemli kavram ütopyalar ve feminist ütopyalardır. Bu çalışma, kadınların eşit hak ve özgürlükleri kazanmaları için araç olarak kullandıkları feminist ütopya kavramını incelemekte ve farklı toplumlarda yaşayan iki kadın tarafından kaleme alınan iki feminist ütopyayı karşılaştırarak örneklendirmektedir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi feminist ütopyalarını incelemek için öncelikle feminist teori ele alınmış ardından ütopya ve tarihçesi incelenerek bir zemin oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışmanın doğru bir şekilde değerlendirilmesi için feminizm kavramı ve tarihsel evreleri açıklanmış ve içindeki farklılaşmalara değinilmiştir. Ardından feminist ütopyaları açıklamak için ütopya kavramının anlamı, kaynağı ve tarihsel evrelerine yer verilmiş ve feminist ütopyalara giden süreç planlı bir şekilde oluşturulmuştur. Sonuç olarak ilk iki bölümde verilen bilgiler ışığında feminist ütopyalar incelenmiş ve seçilen iki feminist ütopya karşılıklı olarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Feminizm kavramı nedir?

- Feminizm kavramının tarihsel evreleri nelerdir?
- Feminist dalgalar nasıl gelişmiştir ve feminist gelenekler nelerdir?
- Ütopya kavramının anlamı, kaynakları ve tarihsel evreleri nelerdir?
- Feminist ütopyalar nasıl ortaya çıkmıştır?
- Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi eserleri feminist ütopyalar açısından nasıl değerlendirilmiştir?

Kadınlar yaşadıkları tüm topraklarda ve yüzyıllarda benzer cinsiyet ayrımcılığına ve erkek egemen toplumun dayatmalarına maruz kalmakta, ütopyayı bir araç olarak kullanarak bu problemlere çözüm bulmak amacıyla feminist ütopyaları kaleme almaktadır. Çalışmanın asıl amacı, feminist ütopya özelliği gösteren iki eserin feminizm çerçevesinde incelenerek ataerkil düzen eleştirisinde bulunmak ve çözüm önerileri sunmaktır. Ayrıca kadınlar, edebiyatı bir araç olarak kullanarak yaşadıkları baskı ve şiddeti duyurmaya ancak esasen durdurmaya çalışmaktadırlar. Feminist ütopyaların bunun için seçilebilecek en anlamlı yol olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Kapsamı ve Tekniği

Bu araştırmada feminist bakış açısı ile yazılan Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi adlı iki feminist ütopya eseri incelenecektir. Öncelikle feminizmin tanımı, gelişim süreci ve farklı akımları üzerinde çalışılacak; ardından ütopya kuramı ve tarihi incelendikten sonra feminist ütopyaların nasıl ortaya çıktığı hakkında bilgi verilecektir. Ele alınan eserler feminist yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilecektir. İlk bölümde feminizm kavramı ile ilgili literatür taraması yapılmasının ardından özel çalışma alanı olan feminist ütopyalara doğru ilerledikçe çeşitli yabancı kaynaklardan yararlanılmaktadır. Çalışma nitel bir araştırma özelliği göstermektedir. Kullanılan teknik olarak literatür taraması tercih edilmekte, eserler sosyolojik ve politik bağlamda yorumlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİZMİN KAVRAMSAL ANALİZİ, TARİHİ VE GELENEKLERİ

1.1. FEMİNİZM KAVRAMI

Feminizm kelimesinin kökeni, Latince *kadın* anlamına gelen *femine* sözcüğünden türetilmiştir. Fransızca'ya 1837'den sonra, İngilizce'ye ise 1890'larda *womanism* (kadıncılık) adını alarak girmiştir (Sevim, 2005: 7). Fransa'da şekillenmeye başlayan bu kavramla birlikte bir takım eylemlere de girişilmiştir. Çünkü yalnız doktrinler değil eylemler de feminizm tanımının içinde olmak zorundadır (Michel, 1993: 9). 1960'lara kadar toplumsal cinsiyet ayrımcılığı siyasi açıdan önemli bulunmamıştır. Örneğin feminist kavramı 19. yüzyıl öncesinde tıbbi bir anlam taşımış, 1960'lardan sonra feminizm kelimesi günlük dilin bir parçası haline almış ve 20. yüzyılda siyasi bir kavram olarak kullanılmıştır. Feminizm sözcüğü köken olarak yeni olsa da bazı farklı kültürlerde feminist görüşlerin ifade edildiği belirlenmiştir. Bu görüşlerin eski Yunan ve Çin medeniyetlerine kadar ilerlediği bilinmektedir (Heywood, 2013: 235). Kanıt olarak Çinli kadınların doğurganlıklarını denetleme hakkını ve evlilikte hukuki açıdan erkeklerle eşitliğini Fransız kadınlardan çok daha önce kazanmaları gösterilebilmektedir (Michel, 1993: 14). Ancak kadınların ortak bir duruş sergilemek için bir araya gelmeleri 19. yüzyılı bulmuştur.

Feminizm kavramı aynı derecede tanımlanması zor bir terimdir. Hiçbir tanım tamamen tatmin edici olmamakta, çeşitli görüşlere sahip çok sayıda düşünce ekolleri bulunmaktadır. Feminizmin tanımı ilk bakışta: Kadınların ve erkeklerin toplumsal ya da kendi yaşamları üzerinde sahip oldukları güçte eşit olmadıkları, erkek ve kadınların eşit olması gerektiğine dair doğal inanç: Bilginin erkekler tarafından ve erkekler için yazıldığı inancı ve tüm bu bilgi birikimlerinin cinsiyeti ne ölçüde göz ardı ettiklerini, çarpıttıklarını ortaya çıkarmak için yeniden incelenmesi ve anlaşılması gerektiğine dair inanç, olarak ele alınabilir (Arneil, 1999: 3-4).

Necla Arat'a (2017: 29) göre feminizm: "*Cinslerin (kadın ve erkeğin) eşitliği kuramına dayanan, kadınlara eşit haklar isteyen, temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır.*" Mary Wollstonecraft ise davasında, erkeklerin kendi özgürlük ve mutlulukları için yargılama hakları adına savaş verirken kadınlara boyun eğdirmeyi tutarsız ve adaletsiz görmüştür. Kadın hakları için

verdiği mücadelede temel amacının şu olduğundan söz eder: “Eğer kadın eğitilerek erkeğin eşiti durumuna getirilmiyorsa, bilgi ve erdemin ilerleyişini durduracaktır. Çünkü hakikat herkes için hakikattir.” (Wollstonecraft, 2012: 40). Ona göre eşitliğin, feminizm tanımı içinde ilk sırada oturduğu söylenebilir. Genel bir çerçeve çizildiğinde Andree Michel’in tanımı yaygınlık kazanmaktadır: Feminizm, kadınların dayanışma içinde hareket ederek, patriarkal sistemin kural ve değerlerine, cinsiyetçi yaklaşımlarına karşı başlatmış olduğu mücadeledir (Michel, 1993: 9-10).

Bu tanımlardan yola çıkarak feminizmin, ataerkil düzen içinde ezilen, dışlanan kadınların sorunlarını ele alan, erkeklerden siyasal, toplumsal ve sosyal anlamda hiçbir farklarının olmadığını haykıran, eşitlik için çırpınan, önlerine çıkan zorlukları eleştiren, sorgulayan ve bütün bu sistemin içerisinde çalkalanan haklarının verilmesini ve düzeltilmesini arzu eden toplumsal bir hareket olduğu söylenebilir.

İlk modern feminizm metni olarak Mary Wollstonecraft’ın 1792 yılında yazdığı *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Müdafaası) kabul edilmektedir. Eser, feminist teorinin klasiği olarak görülmüş ve devrim tutkusu ile harmanlanmıştır. Retoriği de bugün hala tahrik ve ikna edicidir (Donovan, 2013: 34). Thomas Paine’in *The Right of Man* (Erkeğin Hakları) adlı kitabında man (erkek) kelimesinin her iki cinsi de kapsadığının ortaya atılmış olması kadın hakları için gerçek bir mücadelenin başlamasındaki etkenlerdendir. Paine’in sosyal adalet hakkındaki isteklerinin yalnızca erkek cinsi için ele alınmasının ne kadar yanlış ve haksız olduğunu gözler önüne sermek adına Wollstonecraft, Kadın Haklarının Müdafaası’nı kaleme almıştır (Arat, 2017: 32).

İnsanlar hükümetlerin müdahale edemeyecekleri doğal ve vazgeçilmez haklarının olduğu düşüncesini taşımışlardır. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (1776) ve Fransa’nın İnsan Hakları Bildirisi’ne (1789) bakıldığında bu haklar en can alıcı noktalar olarak görülmüştür. Fransız Devrimi şekillenirken Wollstonecraft eserini, Fransız bakanı Talleyrand’a ithaf ettiğinde kadınların bu yeni anayasanın dışında tutulmasının tiranlık olacağını belirtmiştir (Donovan, 2013: 22). Talleyrand sınıf eşitliği ve daha adil bir sistem kurmak amacıyla reformlar yapmayı amaçlamış ancak meclise sunduğu raporunda kadınların eğitiminin sadece ev ile alakalı işlerle sınırlanması gerektiği maddesini eklemiştir. Wollstonecraft, 1791 anayasası ile vatandaşlıktan muaf tutulan kadınları da buna dahil etmesi için onu kışkırtmış ve kadınların zorla aile içi mevzularla sınırlandırılmayacağını belirtmiştir (Wollstonecraft, 2012: 40-42).

1.2. FEMİNİZMİN TARİHSEL EVRELERİ: 19. YÜZYILDAN 21. YÜZYILA

Feminist tarihi düzenlemek açısından genel olarak varılan ortak nokta, dalgalar halinde onu izlemektir. Her ne kadar bu uzlaşma, dalgaları ayırt etmekte işlevsel olsa da tam anlamıyla doğru olmadığı görülmektedir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın son çeyreği *birinci dalga* olarak bilinmektedir ancak Batı Avrupa’da 15., 16. ve 17. yüzyıllarda da bazı dalgalar görüldüğü söylenmektedir. Kadınlara şiddet, cinsel şiddet ve tecavüz gibi bugün işlenen ve hak arayışında bulunulan konular o zaman da kadınların temel mücadelesini yansıtmaktaydı. Kadınlar adil bir eğitim, onurlu ve rasyonel bireyler olarak saygılı davranışlar görmek istiyorlardı. Fakat 18. Yüzyılın çoğunu kaplayan bir alayla karşılaşarak feminist talepleri bastırılmıştır. Günümüzde birinci dalga olarak adlandırdığımız 18. Yüzyılın sonuna tekabül eden yıllarda elde edilen başarılar, yine benzer bir karşı harekete maruz kalmıştır. *İkinci dalga* 1960’ların sonlarından 1980’lere kadar sürmüş ve sonrasında *üçüncü dalga* ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalganın 20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyılın başları arasında bulunması tartışmalı olup muhtemel *dördüncü dalganın* 2008’de başladığından söz edilmektedir (Donovon, 2013: 14-16).

Sonuç itibariyle kesin bir çizgi ile ayırmak mümkün olmamakla birlikte birçok araştırmacının benzer paydada buluşarak kronolojik olarak üç dalgaya ayırdığı feminist hareketler, 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar olan süreci ele almaktadır. Dördüncü dalga feminist hareket de yavaşça literatüre girmeye başlamıştır. Her dönemde kadınların ihtiyaçları benzerlik gösterse bile belirgin farklılıklar tarihsel evrelerin ayrılmasında önemli rol oynamıştır.

1.2.1. I. Dalga Feminist Hareket

19. yüzyıl kadınlar tarihinde, kadının hayata bakış açısına karşı önemli değişikliklerin olduğu zaman dilimidir. Modernliğin gelişi ile kadın tam bir birey, siyasal hayatta katılımcı ve nihayetinde bir vatandaş olarak görülmeye başlanmaktadır. Modernizmin kadınlara sunduğu imkanların en önemli sebebi, 19. yüzyılda meydana gelen ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal değişimlerdir. Feodal rejimin yararına olduğu düşüncesiyle kadınların evlere kapatılması, kamusal alandan uzak tutulması ileri sürülmekte; ancak demokratik siyasetin gelişmesi, Sanayi Devrimi gibi önemli noktalar kadınlar için sıkıntılar yaratmasına rağmen daha önce babalara veya kocalara bağlı olan

ekonomik bağımlılıkları sona ermektedir. Kadınlar birey olarak toplum karşısında değer kazanmaya başlamaktadır. Her ne kadar kurulmak istenen demokratik rejimde bir birey için geçerli olanın herkes için geçerli olduğu belirtilse de bu, kadınlar için tam anlamıyla sağlanamamıştır. Demokrasi, kadınları sistematik olarak dışlamış ve kendisi ile çelişki içinde kalmıştır. Bu çelişki, eşitliği amaçlayan kadınları sosyal ve siyasal anlamda harekete geçirerek feminizme yol açmıştır. 1789'un devrimci hareketinde arka sıralarda ortaya çıkan feminizm ancak 1830'lardan sonra öne çıkmaya başlamıştır (Fraisie ve Perrot, 2005: 13-15). Eşitlik kavramına bakıldığında ise feminizm tarihi ile paralel şekilde ilerlediği görülmektedir. Önce 17. yüzyılın devrimci İngiltere'sinde, 18. yüzyılda aydınlanma çağı ve sonrasında Fransız Devrimi'nde yükselişe geçmiştir. Kadınlar devrimci toplumun değerlerine sıkı sıkıya sarılmakta; boş inanç, akıldışı gelenekler, keyfi yönetim ve boş tartışmalarla bilmişlik taslamak gibi eski toplum değerlerine ise karşı çıkmaktadırlar. Feministler, toplumun kabul gördüğü değerlerin verdiği bir hak olarak her mantıklı insanın kendilerine eşit şekilde davranmasını arzu etmektedirler (Mitchell ve Oakley, 1984: 33-35).

Tarihsel süreçte kadınların ezildiği ve ötekileştirildiği tüm toplumlarda görülmektedir. Bu ezilmeye karşı çıkma cesaretini gösteren Christine de Pizan, 1405'te *The Book of The City of Ladies* (Kadınlar Kentinin Kitabı) adlı eseri kaleme almıştır. Ancak bilinçli olabilecek bir başkaldırı 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkmaktadır (Çakır, 2014: 416). İlk temel feminist metin olarak görülen Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Müdafaası'nda, kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Eserde eşitlik ve kadınların eğitime oldukça değinilmiştir. Wollstonecraft (2012: 49), "*Son zamanlarda kadınların eğitime önceye nazaran daha fazla katılım var; ancak kadınlar hala önemsiz bir cins olarak algılanıyorlar, onları hiciv ya da ders verme yoluyla ilerletmeye çalışan yazarlar tarafından alaya alınıyor ya da acınıyorlar.*" diyerek kadınların dünyada yükselebilecekleri tek yol olan evliliğe doğru itildiklerine işaret etmiştir. Kadın Haklarının Müdafaası, siyasal bir çıkarım yaratmanın yanı sıra cinsel farklılığın statüsüne de dikkat çekmektedir. Temel amacı kadınların sivil sorumluluklarının kabul edilmesidir. Kendi kaderlerini belirleme ve toplumun çabalarına nasıl katkıda bulunmak istediklerini kararlaştırma kadınların tercihi olmalıdır (Sledziewski, 2005: 49-50). Wollstonecraft'ın (2012: 94) ifade ettiği gibi güzellik geçicidir, esas olan akıl ve erdemdir:

“Kadınlar daha akıllıca eğitilene kadar, insani değerlerin gelişmesinin ve bilginin ilerlemesinin devamlı olarak kontrol edilmesi gerektiğini belirtmeliyim. Kadının sadece erkeğin zevklerini tatmin eden ya da yemeğini yapan, çamaşırını yıkayan bir hizmetkar olarak yaratılmadığı kabul edilirse, kadınların eğitimiyle hakikaten uğraşan anne ve babaların ilk vazifeleri, bedeni kuvvetlendiremeyeceklerse de en azından, güzellik ve kadın kusursuzluğu hakkındaki yanlış fikirlere kapılıp yaratılış özelliklerini yıkmamak olmalıdır.”

Feminist kuramcılar doğal haklar geleneğinden etkilenerken kadınların erkekler gibi bir vatandaş, onlarla aynı temel haklara sahip birer *insan* olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu temel doğal haklar öngörüsünü kadınların hakları ile bağdaştıran en erken girişim, Elisabeth Cady Stanton tarafından 1848 tarihinde Seneca Falls, New York’ta *Declaration of Sentiments* (Duygular Bildirisi) adıyla yayımlanan eserdir. 100 kadın ve erkek tarafından imzalanan bildirge, Bağımsızlık Bildirisi’ne kelime kelime uyarlanmakla kalmayarak kadınların kamusal işlere katılmalarını, eşit oy ve eğitim haklarını istemekte; ayrıca sürekli reddedilen doğal haklarının ihlal edilmesine son verilmesini içermektedir (Donovan, 2005: 29-30). Kadınlar doğal hukuka dayanan insan hakları kavramı içerisindeki eşitlik anlayışının dışına itilmişlerdir. Evrensel olan eşitlik ilkesinin kendilerini kapsamadığını, haklar ve imkanlardan yoksun olduklarını fark eden kadınlar, ezilen tarafta olduklarının bilincine varmışlardır; ancak kadınlar tarafından ve kadınlar arası dayanışmayla durumlarındaki değişimi sağlayabileceklerini idrak etmişlerdir (Çakır, 2014: 417-418).

17. ve 18. yüzyıllar süresince kadının eş ve anne olarak eve ait olduğu neredeyse evrensel bir hal almıştır. 18. yüzyılın yarısından sonra yaşanmaya başlayan tarihsel dönüşümler, özellikle Sanayi Devrimi, özel alanda kadını soyutlamış, işyeri ve evi birbirinden ayırmıştır. Fabrikaların makineleşmesi ve küçük ev sanayisinin çöküşü evin özel dünyası ile işin kamusal hayatını ileri düzeyde birbirinden ayırmıştır. Kadının mülkiyet ve mahkeme önünde herhangi bir hakkının olmaması, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmaması, kadının tamamıyla aileye ait olması, oy verme hakkının kadınlardan esirgenmesi, evlilikte erkeğe koşulsuz itaat sözüne zorlanması, kazanç getiren işlerden uzak tutulması, belirli mesleklerden (tıp, hukuk, teoloji) dışlanması, üniversiteye gidememesi gibi çoğaltılabilecek örnekler dönemin kadın hareketlerinde ortak paydayı oluşturmaktadır (Donovan, 2013: 25-32). Charles Fourier (1841): *“Kadınların haklarının artırılması her tür toplumsal ilerlemenin ana ilkesidir.”* diyerek kadınları desteklediğini açıkça dile getirmekte: *“Dönemlerin toplumsal*

ilerlemeleri ve değişmeleri, kadınların kurtuluşu yolundaki ilerlemelere eşlik eder ve toplumsal düzenin çürümesi bununla uyumlu olarak kadınların özgürlüğünün azalmasına yol açar.” şeklindeki ifadeleriyle kadınların özgürlüğünün ne denli önemli olduğu vurgulamaktadır. (Akt. Engels, 2018: 65).

Kadın hareketinin ilk dalgasında kişisel hak ve temel özgürlüklerin elde edilmesinin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Liberalizmi destekleyenlerin çoğu aynı anda bireysel özgürlüklere ve bütün insanların eşitliği inancına olan fikirlerini açıkça ifade etmektedir (Von Hayek ve Çetin, 2009: 198). Birinci kuşakta yer alan liberal feministlerin de esas amacı erkeklerle aynı haklara sahip olmak, kadının kamusal alana katılması ve kadını eve hapseden uygulamaları ortadan kaldırmak olmuştur (Kanadoğlu, 2020: 142).

19. yüzyıl liberalizminin ana teması kişi hakları ve temel özgürlükleri için somut kazanımlar elde etmektir. İnsanların eşitliği ve bireysel özgürlükler liberal bakış açısı için temel değerleri oluştursa da oy hakkı ve siyasal eşitlik, Avrupa ve Amerika’da her iki cins içinde elde edilmesi yavaş ve belirli süreçlerden sonra mümkün olmuştur. Nüfusun büyük bir kısmı 18. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl başına kadar siyasal haklardan yararlanamazken kadınlar, bu haktan en çok mahrum bırakılan taraf olmuşlardır (Arat, 2017: 32-33). Bu süreçlerin hızlı ilerlemediğini hukuk ve bilim açısından verilebilecek birkaç örnek ile görebilmek mümkündür. İngiltere’de genel oy 1928, eşit velayet hakkı 1973, kadının da zina sebebiyle tazminat isteme hakkı 1970, evlilik içi tecavüzün cezalandırılması 1991 yılında tanınmıştır. Dünyada iki farklı bilim dalında Nobel ödülü alan ilk bilim insanı Marie Curie, sırf kadın olması sebebiyle 1911’de Fransız Bilimler Akademisine kabul edilmemiş; kadınlara üyelik yasağı da 1979’a kadar sürmüştür (Kanadoğlu, 2020: 143). Avrupa’da kadınların oy kullanma hakkı 1906’da Finlandiya’da kazanılmasına rağmen pek çok ülkede oy kullanma hakkı uzun yıllara dağılmıştır. Türk kadınına bu hak, 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir (Ünal Erzen, 2019: 22). Türkiye’de genel kabul gören tarih anlatısına göre ilk dalga feminizm II. Meşrutiyet sonrası başlayıp 1935’te Türk Kadınlar Birliğinin kendini feshetmesiyle sona ermiştir (Bora, 2020: 508).

Sonuç olarak birinci dalga feminist hareket kadınların eşitliği zemininde uzlaşmaktadır. Öncelikle eğitim olmak üzere kadınlara oy hakkı, kamusal hizmetlere giriş hakkı, kadınların erkekler gibi birer birey olarak görülmesi (Avcil, 2020: 1296-

1297), çalışma yaşamında cinsiyet ayrımına son verilmesi, eşit işe eşit ücret, çalışan kadınlara ücretsiz çocuk bakım yardımı, aile sorumluluklarının eşit şekilde paylaşılması, cinsel sömürünün sona erdirilmesi dönemin temel istekleri arasındadır. Ancak birinci dalga, önemli başarılar elde etmesinin yanı sıra cinsiyet ayrımcılığını engellemekte başarısız olmuştur (Karadağ, 2012: 93).

1.2.2. II. Dalga Feminist Hareket

Kadınlar birçok hakkı elde ettikten sonra, özellikle seçme hakkı, kadın hareketinde zayıflamalar görülmektedir. Eylemcilerin seçme hakkını elde etmeleri onların tam bağımsızlığı kazandıklarını zannetmelerine sebep olmuştur. İkinci dalga feminist hareket, siyasi ve yasal hakların kazanılmasıyla kadın sorunlarının tam anlamıyla çözümlenmeyeceğini gözler önüne sermiş, feminist düşünce ve iddialar gittikçe daha radikal ve devrimci bir hal almaya başlamıştır. Betty Friedan, Kate Millet, Simone de Beauvoir gibi isimler siyasi olarak ele alınan kadın haklarını kişisel, psikolojik ve cinsel sorunlara çekerek sınırları genişletmişlerdir (Heywood, 2013: 236).

Birinci Dünya Savaşı sonrası çeşitli ülkelerde kadınlara oy hakkının tanınması ile birinci dalga feminizm sonuçlanmıştır. Uzun bir süre hareket ve tartışmalar durmuş, Simone de Beauvoir'ın yapıtları ortaya çıktıktan sonra ikinci dalga feminist hareket yeniden canlanmıştır. Beauvoir kadınlara, *öteki* olmanın hangi anlamları içerdiğini; sadece erkekten ayrı ve farklı değil, ondan aşağı nasıl görüldüğünü anlatmaktadır. Kadınların özel alandan dışarıya çıkıp meslek sahibi olarak kurtuluşa koşabileceklerini belirtmektedir. Özellikle *The Second Sex* (İkinci Cins, 1949) kitabıyla sosyal sınıftan ve farklı ülkelere birçok kadına ulaşmıştır. Eserlerinde öne sürdüğü görüşleriyle Beauvoir'ın, birinci ve ikinci dalga arasındaki köprüyü kurduğu söylenebilir (Çakır, 2014: 435-436). Butler'ın (2018: 191-192) da ifade ettiği gibi Beauvoir: “*Cinsiyet toplumsal cinsiyete sebep olmaz ve toplumsal cinsiyetin cinsiyeti ifade ettiği düşünülmemelidir. Tersine cinsiyet değişmeksizin olgusaldır, toplumsal cinsiyet ise edinilmiştir.*” şeklindeki düşüncesiyle toplumsal cinsiyetin bir tür kültürel eylem olduğunu açıklamaktadır. “*Kadın doğulmaz, kadın olunur.*” diyen Beauvoir'e göre kadınlar erkeklerden farklı bir yaşama, farklı bir kültüre ve farklı tarzlara sahip olan canlılardır. Bununla birlikte cinsler arasında toplumsal yolla meydana gelen eşitsizlikler kadının ezilmesinin esas sebebi olarak görülmemiştir. Aksine, kadınlar erkeklerden farklı yönlerini meydana çıkararak özgürlüklerini perçinlemişlerdir (Aktaş, 2013: 61). İkinci

kuşak radikal feministler için bu farklılığın oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. İlk dalga feministlerden ayrılan en önemli yönleri de budur. Sürekli olarak farklılıkları eşitleme fikrinden bahseden ve bunu elde etmeye çalışan birinci dalganın aksine, farklılık fikrini benimseyip kadın olma halinin değerini üstün görmüşlerdir. Onlara göre erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu baskısı ırksal, dinsel, sınıfsal gibi çeşitli baskı türlerinden bile daha yaygın ve zorbadır (Kanadoğlu, 2020: 143).

1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında şekillenen ikinci dalga feminist hareket radikalizm çevresinde toplanmaktadır. Radikal feminizmin ortaya çıkmasında yine Simone de Beauvoir'ı görmek mümkündür (Özyön, 2018: 262). İkinci dalga feminizm belirli durumların netleştiği, farklılaştığı bir evrede gelişerek radikal bir hal almaya başlamıştır (Çakır, 2014: 437). Radikal sözcüğü, kökten, köktenci anlamlarında kullanılmakta olup radikalizmi ise mevcut durumun geniş siyasal ve sosyal reformlar ile değişmesini savunan kişilerin inanç ve eylemleri şeklinde tanımlamak mümkündür (Avcı ve Kurum, 2018: 43). Dolayısıyla radikal feministler cinsel sınıflandırmayı köklü reformlarla ortadan kaldırmak istemektedir. Kendilerini ilgilendiren her konuda söz sahibi olma, cinsel farklılığı yok sayma, üreme araçlarının denetimi, çocuk doğum ve yetişmesi ile ilgili kendi özgürlüklerini talep etmektedirler. Ataerkil sistemin kadına anne ve eş gibi cinsiyet gözetken roller yüklemesi kadınlar için büyük bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla ataerkil düzenin yıkılması kadınlara dair her türlü problemin kökten çözüleceği kanaatini oluşturmaktadır (Özyön, 2018: 263). Türkiye'ye bakıldığında ise ikinci dalga feminizmin 1970'lerde güç toplayarak esas olarak 1980 sonrası başladığı düşünülmektedir (Davutoğlu, 2017: 160).

İkinci dalga feminist hareket feminizmin yeniden örgütlenmesi demektir. Bu dönemde kimya ve tıp tekniklerinin geliştirilmesi, teknolojik ilerlemeler, kadınların uzun yıllardır birbirinden ayrılmasını istedikleri iki şeyi elde etme yolunu açmıştır: Cinsellik ve doğurganlık. Beauvoir kadınların kurtuluşunun karınlarından başlayacağını ifade ederek yeni teknik ve donanımların sağladığı imkanlardan kadınların yararlanması gerektiğini vurgulamıştır. İlk doğum kontrol kliniğinin 1883'te Hollanda'da açılmış olmasına karşın Fransa'da 1967'de doğum kontrolünü yasallaştıran Neuwirth Yasası kabul edilmiştir. Bakıldığında elde edilen bu hakla birlikte cinsellik ve doğurganlık birbirinden ayrılacaksa kürtaj hakkının da elde edilmesi gerekli görülmüştür. İngiltere 1967'de kürtaj hakkını tanımış; 1973'te Amerika, 1975'te Fransa sırayla bu yolu

izlemiştir. Her ne kadar bu haklar elde edilmiş olsa da her kadının mali açıdan bunlara erişemediği, ayrıcalıklı olanların yararlanabildiği bir gerçektir (Michel, 1993: 104-105). Türkiye’de doğum kontrolü ve kürtaja tıbbi zorunluluk ilk kez 1958 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından ele alınmış; ancak 1965 tarihinde kabul edilen Nüfus Planlaması Yasası ile uygulamaya geçilmiştir (Fişek, 1967).

Doğum kontrolüne ve kürtaja yönelik çalışmalar kadınların kendi vücutlarını ve cinselliklerini yeniden elde etmelerine imkan sağlamıştır. Kadınlar, istedikleri zaman çocuk sahibi olmayı belirleyebilmiş ya da bunu isteyip istemediklerini seçebilme haklarını savunmuşlardır. Her ne kadar yüzyıl boyunca kamusal bir görev gibi nakşedilse de üreme işlevini özelleştirme isteklerini dile getirmişlerdir. En büyük değişimin özel alanda olduğu hissedilmekte; koca ve kadının eşit-ortak oldukları ve erkeğin evin reisi olmadığı fikri görülmektedir. Hükümetler baskıcı aile politikalarından vazgeçmektedir. Hukuk artık çeşitli aile yapılarını ve kadın rollerini kabul etmektedir. Kadınlar emek pazarına girdikçe ve kültürel-siyasal faaliyetlere katıldıkça özel hukuk gelişmiştir. Kadın, ev işi yükünün azalması ile daha fazla kamusal alana dahil olmuş, rekor sayıda çalışmaya, erkeği koruyan eğitim sistemine rağmen okula gitmeye başlamıştır (Thebaud, 2005: 20-21). Kadın haklarının iç hukukta düzenlenmesi, her alana sirayet etmesine sebep olmaktadır. Sadece hukuksal, toplumsal ve siyasi hayat üzerinde değil bilimsel olarak da etkisini gösteren feminizm, sosyal bilimlerin tanımlarını, araçlarını, yöntemlerini eleştirmektedir. Sosyal bilimlerde gizli bir erkek bakışı olduğunu dile getirerek yeniden ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 6).

Bu dönemde kadının, aile ile ilgilenme, çocuk bakımı gibi özel alan görevlerinden ayrılması; kamusal alanda görülmeye başlaması, iş hayatında erkekler ile benzer haklara sahip olması şeklinde kendisini gösterebilmesi bilinç yükseltme faaliyetlerini içermektedir (Durutürk, 2018: 77). 1960’ların sonlarındaki hareketlenmeler özellikle kadının aile içindeki mutsuzluklarını ele almıştır. İşlerin, ücretlerin, medyanın ve politikanın dış dünyası anlatılırken aslında daha sıkıntılı durumlar ev ile ilgilidir. Dolayısıyla dönem için çok önemli olan bilinç yükseltme gruplarında kadınlar, kendi kimlikleri ve hasarlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır (Phillips, 2015: 125-126). Bilinç yükseltme, baskıcı erkek egemenliğinin ve cinsiyetçiliğin kadınları nasıl mağdur ettiğini,

sömürdüğünü ve zulme uğrattığını anlamakta farkındalık yaratmaktadır (Hooks, 2016: 19).

1960'ların sonlarından başlayarak 1980'lerin başına kadar süren ikinci dalga feminizm, feminist kuramda ve eylemde büyük gelişmelerin ortaya çıktığı dönemdir. Her ne kadar karşı hareketlere maruz kalınsa da cinsiyetçilik ve cinsel politikalar gibi önemli ve temel konular kabullenilmiştir. Yalnız kuramlarla değil, örgütlenmeler ve kurumsallaşmalarla; tecavüz kriz merkezleri, feminist yayınlar, dernekler, kadın çalışmaları programları, sığınaklar, küresel politik örgütlenmeler gibi birçok oluşum meydana gelmiştir (Donovan, 2005: 15).

Sonuç itibariyle ikinci dalgada temel amaç ataerkil sistemi ortadan kaldırmak olsa bile farklı anlayış, farklı dünya görüşleri ve farklı ideolojilere sahip kadınlar, feminizmin çatısı altında isteklerini talep ederken birtakım ayrılıkçı ve çeşitli düşünsel noktalara varan algıların ortaya çıktığını görmüştür. Bu farklılıklar feminist hareketler içindeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Taş, 2016: 171).

1.2.3. III. Dalga Feminist Hareket

1980'lerin sonu ve 1990'lar yeni, üçüncü bir feminizm dalgasının ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Feministlerin evrensellik, eşitlik ve bilimsel yöntem arayışı üzerine inşa ettikleri teorik çerçevelerin, feminizmin onları yönlendirdiği ortak noktayla uzlaşmasının gittikçe zorlaştığı fark edilmektedir. Yeni feminizm dalgası, özellikle Batı düalizmine temel bir meydan okuma oluşturmuştur. İkinci dalga feminizmin yaptığı gibi Batı siyasal düşüncesinin yarattıklarını benimsemek ve dünyayı sadece kadın ve erkek olarak ikiye bölmek gibi kusurlu bakış açılarına dair artan tartışmalar mevcuttur. Üçüncü dalga feminist hareket ile *kadın* bakış açılarından başlayarak, *kadınlar* arasındaki bakış açılarının çeşitliliği ve farklılıkları ele alınmaktadır (Arneil, 1999: 186).

1990'lara doğru Batılı ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda feminist örgütler varlıklarını ortaya koymaya başlamıştır. Bununla birlikte sürece radikalleşmeden uzaklaşma ve en önemlisi postfeminizm eşlik etmiştir. İlerleyen süreçlerde ise parçalanmadan söz edilmektedir. Kökten değişime ya da eleştirel çizgilere daha rahat bir bakış açısı getirmek yerine feminist düşünce; radikal bir farklılaşma döneminden geçmektedir. Artık feminizmin sınırları bulanıklaşmaktadır (Heywood, 2013: 237). İkinci feminist dalgadan sonra genel ortama bakıldığında ana hedef olan kadının bağımsızlığının sağlanamamış olması belirli bir umutsuzluk ortamı doğurmuş;

bu ortam hareketin parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Postfeminist kuram parçalanmanın bir başarısızlık değil, daha başarılı politikaların temeli olduğunu belirtmektedir. Postmodern feminizm, düşüncelerin farklılaşmasını zayıflama olarak görmemekte aksine çeşitlenerek güçlenme olarak ifade etmektedir. Bu görüş ayrılıkları tehdit değil, kaynaktır. Direniş tekmerkezli olmamakla birlikte farklılıklar çokmerkezli mücadeleyi mümkün kılmaktadır (Erdem, 2012: 71-72). Donovan'ın incelediği pek çok feminist yazarın ortak görüşüne göre ise postfeminizmin kadın hareketlerinin bütünlüğünü sorgulaması tesadüf değildir. Esasen yönetici grupların çıkarlarına hizmet ettiğinden kuşulanılmaktadır. Bütün bu ikilemlere karşın postmodern feminizm, 1990'larda ortaya çıkıp 21. yüzyılın ilk yıllarında gelişme gösteren üçüncü dalga feminist hareket tarafından yaygın ve popüler hale getirilmiştir (Donovan, 2013: 382-384).

20. yüzyılın sonuna doğru kadınlar arasındaki ırk, sınıf, etnisite ve cinsel farklılıklara odaklanılmaya başlanmıştır. Postmodernizm ve çokkültürlülüğün getirdiği bu farklar, özellikle etnik köken ve ırk etrafındaki kadınlar arasındaki bölünmeyi ifade etmekte; siyahi ve üçüncü dünyalı kadınların karşı duruşu feminizmin yeni bir kuram geliştirmesini gerektirmiştir. Üçüncü dalga feminizm kadınların erkekler ile olan tartışmasını değil, aslında kendi aralarındaki farklılıkları tartıştığı bir dönemdir (Avcil, 2020: 1300). Birinci ve ikinci dalga feminist hareket birbirini tamamlar nitelikteyken üçüncü dalga feminizm farklılıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Yalnızca cinsiyet ayrımına odaklanmak, sınıf ve ırk ayrımcılığını görmezden gelmeye sebep olmaktadır. Dolayısıyla evrensel olan yerine yerele dikkat çekilmekte; farklı etnik köken, cinsel tercihler, toplumsal cinsiyet, kültür ve sınıf farklılıkları gibi daha önce öne çıkmamış kavramlar vurgulanmaktadır. Batı merkezci bir bakış açısı yerel olanın sorunları ile ilgilenemeyeceğinden batı dışındaki kadınların problemleri anlaşılmamaktadır. Dönemdeki bu ikilikler Postkolonyal feminizmin doğuşunu tetiklemektedir. Postkolonyal feminizme göre Batı dışı kadınlar toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda *öteki* konumuna itilmektedir. Teori, üçüncü dünya kadınlarının eğitimsiz, cahil ve dinlerin mağduru olarak görülmemesini amaçlamakta, evrenselci feminizm algıyı reddetmektedir (Özüdoğru, 2018: 309-313). Oryantalizm, doğulu ve Müslüman kadını yüzyıllar boyunca harem ve cariye kavramları dışında ilgiyle ele almamıştır (Baş, 2018: 29). Bu sebeple özellikle Batılı olmayan toplumlarda kadına yönelik yapılan baskı, *özel* kadın varsayımı altında önemsizleştirilmektedir. *Özel* kadın Batılı ve beyazdır; onun özelliklerini taşımamak *ötekiler*ini sanki daha az kadın yapmaktadır. Örneğin

başörtüsüne karşı gösterilen tutumun veya başörtü yasaklarının bazı feministler için büyük bir sorun teşkil etmemesi özsel kadın varsayımı ile bağdaşmaktadır (Aktaş, 2006: 1).

Üçüncü dalga hareketinde dikkat çeken çeşitli yazılara bakıldığında Barbara Findlen'in editörü olduğu *Listen Up: Voices from the Next Feminist Generation* (1995), Rebecca Walker'ın derlediği *To be Real: Telling the Truth and Changing the Face of Feminism* (1995), Leslie Heywood ve Jennife Drake'in derlemesi *Third Wave Agenda: Being Feminist, Doing Feminism* (1997) gibi eserleri görmek mümkündür. Bunlarda ve üçüncü dalga ile ilgili diğer çalışmalarda teoriden çok bireysel ve "kendin yap"çı (DIY: Do It Yourself) bir vurgu mevcuttur. Üçüncü dalga siyasal bağlamda geri çekilme olarak görülmekte, siyasal olanın kişisel hale geldiği ifade edilmektedir (Donovan, 2013: 384-385).

Sonuç itibarıyla üçüncü dalga feminizmde ırk, kimlik, cinsel yönelim, sınıf ayrımı, etnik ve kültürel yapı gibi olgular için mücadele edilmektedir. Bu farklılıklar kadınların görmüş oldukları ezilme ve baskıyı değiştirmemektedir. Ne kadın ne de erkek yüceltilmeli, toplumsal cinsiyet rolleri ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca kadınlar sadece farklılıklar üzerine değil, çevre sorunları, ekonomik kalkınma, savaş, güvenlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konulara da kadın bakış açısıyla çözümler bulmaya çalışmışlardır (Taş, 2016: 172). Çeşitli yaklaşımlar ve teoriler olsa da feminizm, kadınlara uygulanan baskıyı açıklamaya, neden ve sonuçlarını ortaya koymaya ve kadınların özgürleşmesi için politikalar belirlemeye çalışmaktadır. Bu sebeple belirli ölçütlere göre feminist yaklaşımlar farklı fikirler benimsemektedir (Çakır, 2014: 437).

1.2.4. IV. Dalga Feminist Hareket

Feminizmin dördüncü dalgasında olduğu söylemi, feminist çevreler açısından tartışmalı bir durumdur. Toplumsal eşitsizlik konusundaki tartışmalar, çevrimiçi platformların gücü ile harekete geçerek feminist sesleri viral haline getirmektedir. Feminist düşünürler küresel olarak seslerin duyurulabildiği bu çevrimiçi platformların gücü ile sosyal, ekonomik ve politik alanlarda eşitsizliklerin üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Dijital alanların bu şekilde dalgalanması ile aktivizmin gözle görülür bir şekilde yeniden başladığı söylenebilir (Aitken, 2017: 12).

İkinci dalgadan üçüncü dalgaya geçiş birçok yönden önemli görünse de, kadınları annelerinden ayıran bu kuşaksal his aslında çevrimiçi ortamda güçlü, popüler, tepkisel

bir hareket oluşturmak için imkan sağlayan teknolojidir (Cochrane, 2013). Bazıları tarafından genç nesilden oluştuğu için “*Yeni Feminist Hareket*” olarak tanımlanmakta, özellikle 30 yaş altı genç kadınlar sosyal medyanın güçlü kullanıcıları olarak görülmektedir. İnternet, daha önceden kabul edilmiş kural ve cinsiyetçi yaklaşımlara karşı seslerini duyurabilecekleri ortamı sağlamaktadır. İkinci dalgada görülen bilinç yükseltme faaliyetleri çevrimiçi formlarda taklit edilmektedir (Aitken, 2017: 6). Kimilerine göre bu durum, kuşaksal bir ihtiyaç olarak görülmesinin yerine toplumsal hareketin kendi içinde dalgalanması şeklinde ifade edilmelidir (Chamberlain, 2017: 186).

Dördüncü dalganın başlangıcı Facebook, Twitter ve Youtube gibi sosyal medya araçlarının kültürel dokuyu oluşturduğu ve birçok feminist blogun internette boy gösterdiği 2008’li yıllar olarak gösterilmektedir. İnternet üzerinden sosyal medya araçları ile kadınlar, cinsel taciz, cinsel kimlik, cinsel yönelim şiddet, tehdit ve çeşitli kadın sorunları hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir. İnternet ortamı insanların bütün bu sorunları konuşarak, eleştirerek tepki gösterdiği ve birleştiği bir alan olmuştur. Bu durumlar ekseninde bazı feminist düşünürler, dördüncü feminist dalganın internet üzerinden ortaya çıkmaya başladığını ve yaşandığını belirtmektedir. Hareket, internet ve sosyal ağlar ile şekillenmekte ve özellikle aktivist feminist kadınların sosyal ağları kullanarak örgütlendikleri, düşüncelerini savundukları ve destek topladıkları açıkça görülmektedir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1709-1711).

1.3. FEMİNİZMİN TEMEL GELENEKLERİ

Feminizm akımı, her ne kadar kadın ve erkek eşitsizliği noktasından doğmuş olsa da, tarihsel süreçte yaşadığı dönemler ve savunduğu temel konular bakımından birbirinden farklılık gösteren teorilere tanıklık etmektedir. Çalışmada liberal, radikal ve sosyalist feminizm akımları incelenmektedir. Bu tercihin esas nedeni, bu yaklaşımların çağdaş feminist teoriye kaynaklık eden feminizmin erken dönem tartışmalarını işaret etmesi ve farklı siyasal/toplumsal yapılara değinmesidir (Çakır, 2014: 437-438).

1.3.1. Liberal Feminizm

Eşitlik, özgürlük, bireysellik ve rasyonalite gibi anahtar kavramların sahibi liberalizmden etkilenmiş olan hatta bazı görüşlere göre onun bir başka versiyonu olarak kabul gören liberal feminizm, 17. yüzyılda geliştirilmiş olan doğal haklar kavramı ile liberalizmden etkilendiğini kanıtlamaktadır. Liberal feminizm, liberalizmin temel

ögelerinden yola çıkılarak anlaşılmaktadır. Kadının da erkek gibi bir *insan* olduğu vurgusu ön planda olmakta; insana verilen değer ve bireysel haklar geliştikçe kadınların da isteklerinin yerine geleceğine inanılmaktadır. Liberalizmin, egemen olan iktidarın bireyler üzerindeki gücünü sınırlandırmak isteğinden hareketle; liberal feminizmin de egemen erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını ortadan kaldırmayı amaçladığı öne sürülmektedir (Altınbaş, 2010: 23-24).

Liberal feminizmin ilk hedefi, Fransız Devrimi'nin temel taşlarını oluşturan İnsan Hakları çerçevesinde, kadınların da erkekler gibi yasalar önünde eşit haklara sahip olmasını istemektir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarına kadınların dahil edilmemesinin sebebi olarak "akıl"dan dışlanmaları görülmüştür. Tam bu noktada Aydınlanma döneminde öne çıkan önemli konulardan biri eğitim olmakta, temel haklardan yararlanabilmek eğitimden geçmektedir. Akımı kuramsallaştıran dönemin önemli feminist düşünürleri Mary Wollstonecraft, Frances Wright ve Sarah Grimke aklın bir cinsiyeti olmadığını özellikle vurgulamışlardır (Çakıl Dinçer, 2021: 218).

Donovan'a (2013: 33-34) göre, Aydınlanmacı Liberal Feministler şu temel düşünceleri paylaşmaktadır:

- 1- Akla olan inanç. Wollstonecraft ve bazı düşünürler için Akıl ve Tanrı neredeyse eş anlamlıdır. Birey, aklı içinde tanrısal bir kıvılcım barındırır: Bu kişinin vicdanıdır. Frances Wright ve Sarah Grimke gibi feministler, gerçeğin en güvenilir kaynağının herhangi bir kurum ve gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun vurgulanması gerektiğini belirtirler.
- 2- Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı. Bir başka ifade ile kadınların ve erkeklerin ontolojik olarak aynı oldukları inancı.
- 3- Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim -özellikle eleştirel bir biçimde düşünebilmek için eğitilmek- olduğuna dair inanç.
- 4- Bireyin diğer bireylerden farklı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir kişi olarak hareket eden ve onuru bu bağımsızlığa bağlı olan özgür bir varlık olduğu düşüncesi.
- 5- Sonuç itibarıyla aydınlanma kuramcıları, doğal haklar söylemine bağlı kalmışlardır.

Liberal feministler, fırsat eşitliğinin şekle dayalı olmaktan çok eşitliğin özüyle ilgili bir şey olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu sebeple, yaşamın her alanında ayrımcılığın ortadan kaldırılması büyük önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet, yani cinsiyet kalıpları ve rolleri, kadınların herhangi bir alandan dışlanmaları için bir sebep teşkil etmemektedir (Berktaş, 2018: 43).

Kadınların içinde bulunduğu bu ötekileştirmenin nedenlerinden biri de ev hanımlığı olgusudur. Evde tüm gün kapalı kalan kadının dış dünya ile bir ilgisi kalmayacağı gibi kurtuluşu ise evin dışında bir çalışma hayatı ile mümkündür. Liberal feministlere göre kadının tam olarak özgür olabilmesi için erkekten bağımsız bir şekilde ekonomik özgürlüğe ve eşit haklara sahip olması gereklidir (Sevim, 2005: 58-59). Kadın kamusal alana çıksa da iş hayatında erkekler kadar başarılı olamamasına sebep olarak ev işleri ve çocuk bakımının omuzlarına yüklediği ağır sorumluluklar gösterilmektedir. Devletin, erkekleri çocuk bakımı konusunda eğitmesi eşitsizliğin önüne geçmek amacıyla yapılabilecek iyi yöntemlerden biri olarak ileri sürülmüştür (Altınbaş, 2010: 27).

Birinci dalgada, erkekleri üstün görüp kadınları daha düşük bir statüde gören toplumsal hiyerarşilere tepki gösterilmektedir. Kadınlara yüklenen bu düşük statü, kendilerini toplumda bir birey olarak görmekte ve topluma katılmalarında büyük engel teşkil etmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde feministler, piyasanın cinsiyetçi yaklaşımlarını yok etmeyi ve belirli haklarını (mülk edinme, eşit işe eşit ücret, sözleşme yapma vb.) vermeyi kabul etmeyen baskıcı tutumlara karşı çıkmaktadır (Kartal, 2016: 67). Liberal feministler için serbest piyasa ekonomisini savunmak önemlidir. Çünkü serbest piyasa ekonomisi, kadınlara da tıpkı erkekler gibi birçok alanda iş seçenekleri sunduğu gibi, erkeklerle birlikte çalışma olanağı da sağlamaktadır. Liberal ekonomik görüşleri savunmaları için bir başka neden John Stuart Mill' in etkisiyle faydacılık ilkesinin vurgulanmasıdır. Faydacılık ilkesinde ayrımcılık bulunmamaktadır. Erkek işveren, kalifiye bir kadın ile daha az kalifiye erkek arasında kalınca kendi faydası ve ekonomik çıkarları için kalifiye kadını tercih etmektedir (Altınbaş, 2010: 27).

Liberal feministlerin görüşleri zamanla değişmektedir. 19. yüzyılda eşitlik, mülkiyet ve oy kullanma gibi temel haklar üzerinde durulduktan sonra 20. yüzyıla gelindiğinde iş sahibi olan kadınlara doğum, çocuk emzirme izni vb. hakların devlet tarafından sağlanması istenmektedir. Günümüzde bu mücadele yön değiştirerek

toplumsal cinsiyet adaletini sağlamaya doğru evrilmektedir (Dikici, 2016: 525). Ilımlı bir yaklaşımla statülerini koruyarak yasal ve sosyal reformlar gerçekleştirmek isteyen liberal feministler, bunun için öncelikle lobi faaliyetleri olmak üzere yasal süreçte söz konusu reformlar için mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Altınbaş, 2010: 28).

1.3.2. Radikal Feminizm

Radikal feminist kuram, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında, bir grup kadın tarafından New York ve Boston'da geliştirilmiştir. Radikal feminist kadınlar, ataerkilliğin kadınların baskı altına alınmasının kökeninde bulunduğunu, kişisel olanın politik olduğunu, kadınların kendilerini baskılanmış bir sınıf içinde görmeleri ve tüm enerjilerini erkeklere karşı mücadele içinde olan hareketlere vermeleri gerektiğini; ayrıca erkeklerin ve kadınların esasen temelde farklı olduklarını, farklı üslup ve kültürleri barındırdıklarını, kadınların bu tarzının gelecekte toplumların temelini oluşturması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Donovan, 2013: 266).

Ataerki kavramı kelime olarak babaların yönetimi anlamına gelse de günümüze gelindiğinde evde koca, iş yerinde erkek patron ve toplumsal çevredeki tüm ilişkilerde erkek hegemonyası olarak ele alınmaktadır. Feminist hareketler, *ataerki* kavramını bu sebeple bir mücadele kavramı olarak kullanmaktadır (Mies, 2011: 94). Radikal feminizm tam da bu konuyu vurgulamaktadır. Oy hakkı, yasal reformlar gibi liberal feminizm çemberinin içinde kalmış belirli alanlarda değil, *ataerki* sistemin tamamen yok olmasıyla istedikleri özgürlüğe ve yapılan tahakkümün sona erdirilmesine kavuşacaklardır. Onlara göre kadın bedeni üzerindeki karar ve denetimlere sahip olan *ataerki* değil, kadının kendisidir (Kartal, 2016: 63). Liberal feminizmde bireysellik, geleneksel siyaset, kamusal alana giriş, eşit haklar, reformlar ve siyasi eylemcilik gibi kavramlar söz konusuysa, radikal feminizm ise kız kardeşlik, kişisel siyasilik, toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet siyaseti, devrimci bir değişim ve bilinç yükseltme gibi olguları ele almaktadır (Heywood, 2013: 252). *Ataerki* sistemin gücünü ve uzun geçmişini kökten değiştirecek bir dönüşüm isteyen feministler, aile, sanat, bilim gibi konularda da yeni bir yapılanma inşa edilmesini istemektedirler (Çetinel ve Ersoy Yılmaz, 2016: 126). Radikal olarak gösterilmeleri bütün toplumda bu kökten değişimleri talep etmelerine bağlanmaktadır.

1970'te yayımlanan iki temel eserde radikal feminizm kuramın en iyi şekilde ifade edildiği söylenebilir. Bunlar, Kate Millet'ın *Sexual Politics* (Cinsel Politika) ve

Shulamith Firestone'un yazdığı *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi) kitaplarıdır. Millet'a göre ataerkil ideoloji, kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye koşullandıran erkek egemenliğinin ideolojisi. Bu düşünce biçimi tüm hayatımızı kapladığı gibi en kişisel olana bile dokunmaktadır. Dolayısıyla zor veya ideolojik şartlanma ile kadınlar, kast gibi bir statüye mahkum edilmektedir (Donovan, 2013: 273-274). Millet (2018: 48-49), ataerkilliği ve kadınların düşük statüsünü şiddetle eleştirerek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Cinsel politika, ruhsal yapı, toplumsal yer ve durum açısından her iki cinsin temel ataerkil tutuma göre ‘toplumsallaştırılması’ yoluyla gönüllü destek kazanır. Toplum içindeki durum konusunda, erkeğin üstünlüğünü kabul eden önyargı yüzünden, erkek daha üstün, kadın daha aşağı bir yere konulur. Ruhsal yapı ise kişiliğin, erkek ve kadın diye tanımlanan cinsel sınıflamanın çizgileri içinde gelişimini öngörür...”

Firestone'a göre ise kadınların erkek hegemonyası altında olmasının sebebi maddi temelini biyolojik kökende olmasıdır. Ataerkillik ve onun yönetme biçimi, kadının üreme işlevselliğini cinsiyet ayrımı üzerine kurulan cinsiyete bağlı iş bölümüne dayandırmaktadır (Donovan, 2013: 277).

Aile kurumu, radikal feministler için kadınların özgürlüğünü ellerinden alan en büyük engeldir. Çünkü bir çocuğu dünyaya getirip seneler boyunca büyötmeye çalışmak ve bakımına önem vermek kadının hem zamanını hem de bütün enerjisini sömürmektedir. Erkekler gibi özgür hareket edememekte; ideallerine kavuşamamaktadırlar. Dolayısıyla bir diğer çabaları aile kurumunun ortadan kalkmasıdır. Ancak bu şekilde özgür olabileceklerdir (Atan, 2015: 19-20). Bu özgürlük isteğı, haliyle annelik kavramını da yok saymalarına sebep olmuştur. Kadınlar çocuk doğurmayı bir ihtiyaç olarak görmektedirler ve bu onlara toplumsallaşırken empoze edilmiştir. Suni döllenme, taşıyıcı annelik gibi yeni teknolojik gelişmeler ile kadın, çocuk doğurmak istemiyorsa büyötmek için bu yöntemlere başvurabilecektir (Sevim, 2005: 79-80). Bazı radikal feministler çocuk büyötmenin dünya tarafından belirli bir ekonomik ödölü gerektiren iş olarak kabul edilmesinin gerekliliğine inanmaktadır (Bock, 2005: 381). Kadınların büyük bir kısmı aile kurumunun getirdiğı sorumluluklardan ötürü çalışma hayatından, üretimden uzak kalmakta ve bu kurumun içinde sıkışık kalmaktadır. Radikal feminizm kamusal ve bireysel alanı birleştirerek ataerkil politikalar üzerine kurulu sistemi yok etmek istemektedir (Aktaş, 2013: 63).

Radikal feministlere göre her toplumda iki kültür meydana gelmektedir: Görünürdeki ulusal erkek kültürü ve görünmeyen evrensel kadın kültürü. Bütün toplumlarda kadın kültürünün olduğu kesin bir dille söylenmektedir. Erkek kültürünü içselleştirmenin değil; kadının farklılıklarını ortaya çıkarmanın, kadının özgürlüğü olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla radikal feminizmin amacı, kadını yüceltmek ve kadın kültürünün hakim olduğu bir toplum kurmaktır (Dikici, 2016: 531).

1.3.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminist hareket 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yüzünü göstermeye başlamıştır. Sosyalist feministler liberaller gibi yalnızca eşit haklar ve siyasi istekler ile kadınların özgürlüğe kavuşacaklarına inanmamaktadır. Onlara göre cinsiyetler arasındaki problem ekonomik ve sosyal yapıdan kaynaklanmaktadır. Sosyalist feminizmin temel konusu, ataerkilliğin yalnızca ekonomik ve sosyal etkenler sayesinde anlaşılabilirliğidir. Kapitalist sistemin yerine sosyalist düzenin gelmesi kadınların özgürlüğü elde etmesi için yeterli değildir (Heywood, 2013: 247).

Sosyalist feminizm, radikal feminizmin eleştirileri ve Marksist yaklaşımın temelinde şekillenmiştir. Karl Marx ve Friedrich Engels'in teorilerinde ortaya çıkan Marksizm, ideoloji, emek, sınıf bilinci gibi kavramlarla feminist hareketlere önemli açılımlar sağlamıştır. *Marksist teorinin kadınlar tarafından yeni bir teorileştirme çabası* olan sosyalist feminizmin en temel eleştirisi, Marksizmin cinsiyet körü olmasıdır. Marksizm için cinsiyet yoktur, sınıflar vardır ve bu sınıflar yalnızca erkeklere özgüdür. Kadınların sınıfı erkeklere göre belirlenmektedir (Çakır, 2014: 459-460). Marksist feminizmin artık saf Marksizmden çok, radikal feminizm tarafından değişikliğe uğramış bir Marksizmi ifade ettiği vurgulanmakta; sosyalist feminizm kavramını kullanmak daha uygun olmaktadır (Donovan, 2005: 132).

Kadınlar kapitalist sistemin kurduğu düzen içerisinde ezilmeye devam etmekte; sistem tarafından uygun görülen toplumsal cinsiyette erkeğe göre şekil almak zorunda bırakılmaktadır (Özdemir, 2017: 399). Ataerkil özellikler barındıran kapitalizm kadınların sömürülmesinden mesuldür. Bu sebeple ataerkillik kavramı kullanılırken *ataerkil kapitalizm* kavramı açıklayıcı olması açısından tercih edilebilir (Güneş, 2017: 251). Erkeğin konumlandırılmasına göre yaşayan kadın, ataerkil kapitalist sistem içinde aile ve iş hayatı kavramlarının birbirinden ayrılması ile ev içi emek gücünü ücretsiz gerçekleştirerek hem erkek tarafından ezilmiş hem de kapitalizmin sömürgesi haline

gelmiştir. Özel alanda ezilen kadın aynı zamanda kamusal alanda da ezilmektedir. Çünkü özel ortamda üretime devam etmek zorunda kalırken, kamusal alanda da üretime katkıda bulunmak zorundadır (Keskin ve Uluşan, 2016: 60-61). Sosyalist feministlere göre özel alan olan ev işlerinin toplumsal açıdan ne denli gerekli olduğunu ortaya koymak oldukça önemlidir. Bu işlerin sevgi ilişkisi içerisinde, karşılık beklentisine girilmeden yapılması politik bir problem olarak öne sürülmesinde büyük engel teşkil etmektedir. Ev içi emek, üretici emektir. Dolayısıyla devletin bu üretime bir ücret ödemesi gerektiği, çünkü kadının sömürülmesinden fayda sağlayanın yine devletin kendisi olduğu minvalinde tartışmalar yapılmaktadır. Ancak bakıldığında bu durumun kadınları eve hapsederek kapitalizmin nesnelleştirme politikasına yarayacağı da görülmektedir (Çakır, 2008: 192-193). Ayrıca aynı işi yapan kadınların erkeklerden daha az ücret alması ya da şiddet unsurunun çoğunlukla erkeklerden kadınlara yönelik gelmesi de önemli bir sorundur. Benzer şekilde ev temizliğinin dişil ve makine kullanımının eril görülmesi, aynı değeri taşımamaları bir başka tartışılması gereken cinsiyet rejimidir. Bu ayrım topluma iş bölümü mesajı vermekten çok, işgücü piyasasının erkek egemenliğinde olduğu, endüstriyel kapitalizmin cinsiyete dayalı eşitsizliklerle sınıfsal eşitsizlikleri bir araya getirdiği vurgusunu yapmaktadır (Sancar, 2009: 175). Sosyalist feministler özellikle ev işinin ekonomi politiği üzerine eğilmekte; zamanla istihdam alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin üzerinde durmaya başlamaktadır. Yalnızca kadının değil, erkeğinde toplumsal düzen içindeki konumunu sorgulamaktadır (Mitchel ve Oakley, 1984: 153-154).

Sosyalist feministlerin ilgilendikleri önemli konulardan biri kadınların hangi sınıfa bağlı oldukları problemidir. Pek çok kuramcıya göre kadınlar ikili bir sınıf statüsündedir. Bunun sebebi proletarya ve burjuvazi arasındaki geleneksel Marksist farkların kadınlara uygulandığında geçerli olmamasıdır. Marksist düşüncede bireyin üretim tarzı onun statüsünü göstermektedir. Dolayısıyla kadınlar ya ekonomik olarak bağımlı oldukları erkeklerin ya da kendi aldıkları ücretin statüsüne göre değerlendirilmektedir. Sosyalist feminist düşünceye göre böyle bir kast oluşumu değil, kadınlar arası farklılıklar vurgulanmalıdır (Donovan, 2005: 163).

Sonuç olarak sosyalist feminizmin savunduğu ve anlatmak istediklerine bakıldığında kapitalizm ve erkek egemenliğinin kadını öteki konuma atmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Marksist düşüncenin cinsiyet körü bakış açısına rağmen sosyalist

feministler, onun temel prensiplerine tamamen karşı değillerdir. Kadının özgürlüğünü diğer tüm feminist teorilerden üstün gören, kadını yücelten ve merkeze taşıyan radikal feminizm ile kadın sorununu sınıfsal statü için verilen mücadelelerin bir parçası olarak gören Marksist düşünceyi eleştirerek bu düşüncelerin sentezini oluşturmayı amaçlamaktadır (Çetinel ve Ersoy Yılmaz, 2016: 132).

1.3.4. Yeni Feminist Gelenekler

18. Yüzyılda başlayan, kadınların da erkekler gibi *insan* olduklarını ispatlama, onlarla eşit haklara sahip olma inancı ve isteği ile mücadelesini sürdüren feminist teori, birçok alt yapıya sahiptir. Temelinde *Kadın nedir?* sorusu ve cinsiyeti tanımlama azmi bulunmaktadır. Zaman içerisinde bu soru, toplumsal hareketlerle şekillenen tarih sürecinin içerisinde çeşitli kuramcılar tarafından farklı biçimlerde cevaplanmış ve bu sebeple feminizm kendi içerisinde ayrımlar görmeye başlamıştır. Kuramcılarının tartışmalarında, liberal ve radikal feminist teorilerin cinsiyeti “beden”, sosyalist feminist teorilerin ise “kültür ve sosyal ilişkiler” üzerine oluşturduğu öne çıkmaktadır. Her feminist teori farklı kaynaklara dayanarak ve farklı çözümler sunarak kadının toplumdaki ikincil duruşunu resmetmek istemektedir (Çetinel ve Ersoy Yılmaz, 2016: 138).

1960’den itibaren feminist hareketler liberal, sosyalist ve radikal görüşler şeklinde üç farklı akım olarak ele almak değişen dünyada gittikçe daha zor bir hale gelmiştir. Bu üç gelenek içinde zaman zaman ayrımlar olmakta, bazen derin bazen belirsiz çizgilerde feminizm ilerlemektedir. Yeni feminist akımlar ortaya çıkmakta; bu yeni akımlar, çeşitli faktörlere bağlansa da farklılık konusuna ve özellikle farklılığı yalnızca kadın ve erkek arasındaki ilişkiye değil de esasen kadına uygulama arzusuna birlik olarak önem vermektedir. Feminizm tarihsel süreçte birçok zorlukla karşılaşmıştır. Kadın hareketi kendi içinde parçalanmalar yaşamış ve birbiriyle ilişkisiz fikirlerden de beslenmiştir; bu sebeple kadın hareketi hala bazıları tarafından eleştirilmektedir. Feministler kadının rolünü geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla olsalar da bunun ne şekilde elde edileceği hususunda hemfikir değillerdir. Uzun zamandır süren ayrılıklar, fuhuş, pornografi ve sansür, kürtaj, annelik, ırk, etnik köken, refah devleti gibi konularda ortaya çıkarak süratle çoğalmaya başlamaktadır. İlgi alanlarının ve savundukları olguların çeşitliliği feminizmi güçsüz gösterse de kimilerine göre bu aslında gücünü temsil etmektedir. Nitekim feminizm, tıpkı diğer ideolojiler gibi içinde rakip akımları barındıran siyasi bir ideolojiye dönüşmüştür (Heywood, 2013: 253-254). Feminist yaklaşımlara bakıldığında

artık birçok farklı akım görülmektedir. Feminizmler psikanalitik, kültürel, postmodern, anarşist, varoluşçu feminizm başlıkları altında incelendiği gibi; ekofeminizm ve siyah feminizm de bu ayrımlarda yerini almaktadır (Çakır, 2014: 437).

Çalışmada incelenen iki eserde de kadınların doğaya verdikleri değer oldukça yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Dolayısıyla ekofeminist bakış açısını ayrıca ele almak eser incelemeleri öncesinde büyük önem taşımaktadır. Dünya üzerindeki yaşamın son derece ciddi bir şekilde tehdit altında olduğu herkes tarafında açıkça kabul edilebilecek bir gerçektir. Ekolojik denge zamanla bozulmakta; kadınlar yaşadıkları bu dünyada mevcut haklarını elde etmeye çalışırken yeryüzünün gün geçtikçe yok olduğunu fark etmektedirler. Herkesin tehlike altında olduğu bu sistem korunmazsa eşit bir şekilde yaşamının ve haklar elde etmenin ne gibi bir anlamının olduğunu sorgulayan ekofeminizm, feministlerin üstüne eğildiği çok önemli bir konudur (Berkday, 2012: 73). İlk kez 1974'te Francoise d'Eaubonne tarafından ortaya atılan terim, artan feminist ve çevreci insanların, kadın egemenliği ve doğanın egemenliği arasındaki bağlantıları incelemesiyle şekillenmiştir. Ekofeminizm kavramı çeşitli ekofeministler için oldukça farklı anlamlara gelse de, Karen Warren bunu en azından dört başlık halinde özetlemiştir: 1- Kadınların zulmü ile doğanın zulmü arasında oldukça önemli bağlantılar mevcuttur. 2- Bu bağlantıları anlayabilmek için öncelikle kadınlara yönelik baskıyı ve doğaya yapılan baskıyı özümsemek gerekir. 3- Feminist teori ve pratik ekolojik bir perspektiften bakılmalıdır. 4- Ekolojik sorunlara yönelik çözümler feminist bir bakış açısı içermelidir. Sonuç olarak ekofeminizm, kendisini feminizm ve ekoloji arasındaki boşluğu dolduran bir teori ve hareket olarak adlandırır; ancak her ikisi de tüm tahakküm biçimlerini sona erdirmek için birleşmiş bir teoriye dönüşmektedir (Archambault, 1993: 19).

Feminizmin tarihsel sürecine bakıldığında, kadınların elde etmek için mücadele verdiği birçok hak ve özgürlükler mevcuttur. Erkekler ile eşit siyasal haklara sahip olma, aynı işlerde çalışabilme, mülkiyet hakkı, özel alanda iş bölümünün adilliği, kamusal alanda bulunma, eşit ücret alma, toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılması, bedenleri üzerindeki haklar, doğum ve kürtaj hakkı şeklinde özetleyebileceğimiz pek çok temel hak ve özgürlükler kadınların mücadeleleri sayesinde kısmen de olsa başarılmıştır. Ancak günümüzde hala kadınların erkek egemenliği altında ezildiği, görünürde elde ettiği hakları kullanamadığı, toplumun yüklediği cinsiyet rollerinden çıkamadığı görülmektedir. Zira, 21. yüzyıla doğru uzanan ve gittikçe artmaya devam eden feminist

gelenekler bunun kanıtı olarak gösterilebilir. Her çeşitli isteğin ve düşünce sisteminin farklı bir geleneği ortaya çıkardığı görülmekte; fakat ortak amacın kadının konumu ve hakları olduğu söylenebilmektedir. Bu amaç üzerinden yola çıkan kadınlar, özellikle kalemlerini kullanarak isteklerini ve mücadelelerini dile getirmişlerdir.

Gelişen kadın hareketleri ve kadın hakları ile kadınlar, politika, felsefe, sanat gibi dallarda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu hareketliliğin başlamasıyla, hem kadınların özne olarak yer aldığı hem de ideal devlet teşkilatlanmasının oluşturulduğu, ataerkil düzenin eleştirildiği ve kadınların konumunun tartışıldığı eserler ortaya çıkmaya başlamıştır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 25-27). Geleneksel yapı ile şekillenen toplumsal cinsiyet rollerinin insanlara ve özellikle kadınlara getirdiği sınırlamaların, ortaya koyduğu sorunların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla toplumsal cinsiyet araştırmalarına önem verilmekte (Dökmen, 2015: 38), özellikle edebiyat alanında bu vurgu hissedilmekte ve toplumsal cinsiyet rejiminin yanı sıra çeşitli feminist yaklaşımlardan da faydalanılmaktadır.

Kadınlar temel istekleri olan eğitim, çalışma ve siyasal hayata katılma haklarını ilk dalgada sınırlı bir biçimde kazanmış olsalar da; ailede, hukuksal alanda, iş yaşamlarında özetle hayatın her bölümünde baskı, kısıtlama ve şiddet ile karşı karşıya kalmak zorunda bırakılmışlardır. İkinci dalgaın ilerlemesi ile feminist hareketlerin içindeki kuramsal çalışma ve yapıtların oluşması yanı sıra, ataerkil sisteme karşı kullanılan en önemli araçlardan bir diğeri *ütopyalar* olmuştur. Eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet sorununu çözmeyi amaçlayan yeni ütopyalar ve karşı ütopyalar ortaya koymuşlardır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 119). Toplumsal cinsiyet ilişkileri her türlü kurumda mevcuttur ve büyük bir öneme sahiptir. Okullar gibi resmi kurumlar, devlet gibi büyük ve düzensiz şekilde yayılmış kurumlar, piyasalar gibi yayılmış kurumlar ve sokak köşesindeki arkadaşlık grubu yaşamı gibi gayri resmi toplumsal çevreler de toplumsal cinsiyet bağlamında yapılanırlar ve sahip oldukları toplumsal cinsiyet rejimleriyle nitelendirilebilirler (Connel, 1998: 167). Feminist ütopyalar incelendiğinde bu toplumsal cinsiyet rejiminin oldukça eleştirildiği görülmektedir. Hatta feminist ütopyalarda oluşturulan kurumların, ev kurumu olsun veya kamuya açık olsun fark etmeksizin toplumsal cinsiyet kalıplarında sıkışıp kalmadığı ve cinsiyetçi bakış açısına eleştirel yaklaştığı görülmektedir.

Günümüzün toplumsal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri, ataerkil düşünce ve uygulamaları, teknolojik gelişmelerin olumsuz sonuçları, iletişimsizlik, ekolojik problemler gibi pek çok konu kadın ütopyalarında eleştirilerek bu durumların değiştiği farklı toplumlar yaratılmaktadır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 171). Feminist ütopyalarda verilmek istenen en önemli mesaj kadınların kendi içlerinde özgüven sahibi olabileceklerini göstermektir. Erkekler olmadan kurulan ütöpik dünyalarda doğa üzerinde kurdukları hakimiyet ve mükemmel güzellik, düzenli toplum içindeki refah ve pozitif ortam, sefaletin ve sömürünün olmadığı zengin bir yaşam kadınlara umut vaat etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde bir ideoloji olarak feminizm kavramına, tarihsel süreçlerine ve kendi içinde kollara ayrılmasıyla oluşmuş diğer alt akımlarına bakılarak gerekli bilgiler toplanmıştır. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan feminist perspektif ile oluşturulmuş iki ütopya eserinin incelenebilmesi için önce feminizmin hangi anlamlara geldiği, nasıl süreçlerden geçtiği ve bakış açılarına göre kazandığı anlamların neler olduğunu bilmek oldukça önemlidir. Eserlerin incelemesine geçmeden önce ütopya türü içerisinde değerlendirilmeleri sebebiyle gerekli kavramsal açıklamalar yapılarak analizlere geçilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYANIN KAVRAMSAL ANALİZİ VE FEMİNİST ÜTOPYALAR

2.1. ÜTOPYANIN ANLAMI VE KAYNAKLARI

Ütopya kelimesi Antik Yunan'da yoksunluk anlamına gelen “*u*” öneki ile yer anlamına gelen “*topos*” sözcüğünden türetilmiş ve “*olmayan yerde'ki*” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Thomas More adlandırdığı ve betimlediği bu sözcük ile yeryüzünde eşitlikçi, adil, mutlu bir toplumun gerçekleşmesinin mümkün olup olmadığını sorgulamış ve “*Utopia*” (Ütopya, 1516) eserini yayımlamıştır (Sarcey, Bouchet, Picon, 2003: 256). Kumar'a (2005: 57) göre More, bu kelimeyi uydurmakla kalmayıp yeni bir biçim ortaya koymuştur.

Ütopyaların başlangıcı olarak Platon'un “*Politeia*” (Devlet, M.Ö. 375) eseri görülmektedir. Devlet, edebi yapının dışında yer alan bir metin olmasına karşın felsefi bir ütopya olarak görülmektedir. Platon'un öncülük ettiği ütöpik devlet anlayışı, Doğu ve Batı felsefelerinde birçok yazarı da etkilemiştir (Canbaz Yumuşak, 2017: 49). Ütopya, ideal bir toplum düzeni veya yönetim biçimi ortaya koyan tasarım olarak da tanımlanabilmektedir. Bazı düşünürler, tıpkı Platon'un eserinde olduğu gibi ideal devlet düzenine ilişkin bir arayış içinde olmuşlar ve ideal bir toplum düzeni anlamında ütopyalar geliştirmişlerdir. İçinde bulundukları toplumsal düzenin sorunlarını iyileştiremeyeceklerini düşündüklerinden, hayali bir toplumsal yapı dizayn etmişlerdir. İnsanların kurtuluşunun yalnızca bu ideal toplumsal düzen kurgusunun içinde gerçekleşebileceğine inanırlar. Lakin düşlerdeki ideal toplum düzenini hayata geçirme şansı mümkün görülmediğinden bu, bir ütopya olarak kalmaktadır (Cevizci, 1999: 880-881). Ütopyalarda açıkça veya gizli bir şekilde eleştirilen mevcut toplumsal düzen sebebiyle iktidarlar, ütopyalara karşı cephe almışlardır. Platon yeni düzen tasarısında kurduğu ideal toplumu Sicilya zorbası Kral Dionysios'un sarayına giderek gerçekleştirmek istese de kurduğu düzenin tehlike içinde olduğunu fark eden kral, Platon'u ölümle tehdit ederek onu kovmuştur (Eyüboğlu ve Cimcoz, 1995: 15). Benzer bir örnek ise Thomas More'un Ütopya eserine alaycı, hayalci bir gözle bakılması ve esasen iyi bir Hristiyan Katolik olması sebebiyle ters düştüğü İngiltere Kralı VIII. Henry tarafından öldürülmesidir. More'un Ütopya'sı katolik inancına bağlı biri olması, Tommaso Campanella'nın *The City of the Sun* (Güneş Ülkesi, 1602) hayatının çoğunu

geçirdiği hapisanelerdeki düşleri veyahut Francis Bacon'un *New Atlantis*'i (Yeni Atlantis, 1626) rüşvet almasından dolayı vicdan azabı çekmesi gibi kişisel problemler ve özel yaşamlar ütopyaları şekillendirmez. Ütopyacılı düşünürler tüm toplumu düşünerek faydalı olabilecek bütün sorun ve düzensizlikler için bir çözüm arayışı içerisinde (Bal, 2010: 3).

Kumar'ın (2005: 9) ütopyaya bakışını oldukça hayalci görmek mümkün olmakla beraber ona göre: “*Ütopya, hem hiçbir yerdir (outopia) hem de iyi bir yerdir (eutopia). Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamaktır.*” Fourier'e göre de ütopya, uygulama imkanı olmaksızın, etkili bir yöntem bulunmaksızın iyyinin düşünmesi şeklinde benzer bir anlam içermektedir (Sarcey vd., 2003: 91). Bu bağlamda ütopyanın hayal niteliği taşıdığını görmek kaçınılmazdır. Kavramı netleştirecek bir diğer anlam ise More'un Ütopya'sının taşıdığı devlet olma özelliğinin yanı sıra hangi özellikleri temel aldığıdır. Hayalilik (outopia) ve ideallik (eutopia) olan iki özellikten en az bir tanesi zorunlu gibi görülmektedir. Bu özelliklerden istenirse bir tanesi ya da her ikisi birden de ütopyanın temelini oluşturmaktadır. Ütopya'ya bakıldığında içerisinde geçen “en iyi” ifadesi More'un arzusunun aslında ideal bir devlet düzeni olduğu, onun var olmamasının ikinci planda yer aldığıdır (Omay, 2009: 4-5). Kimine göre ise en iyi yer algısı tutarsızdır çünkü ütopyaların bütün siyasal ve sosyal çıkarları aynı anda ve devinim halinde gerçekleştirmesinin olanaksız olduğu gerçeği üzüntü vericidir (Noziak, 2006: 374).

Her ütopya bir tarih felsefesi ve topluma ilişkin genel bir bakış ortaya koymaktadır. Ayrıca ütopya, toplum yaşamı ve mutlu bir gelecek isteminin sebep olduğu ihtiyaçların zamandan bağımsız olarak çözümlenmesi ve kökene ilişkin bir mutluluk olgusunun çağrıştırılması arasında bocalamaktadır. Bir açıdan ütopyalar siyasal sistemlerin veya görülecek ideal zamanların beklentisi kadar mitlerin de temelini oluşturmaktadır. Ütopik yapıtların kendilerine has nitelikleri, açık bir şekilde, doğru ve gerçekleri önceden görerek eleştirilen değerleri törel ya da dinsel, toplumsal ya da siyasal anlamda yan yana getirmektir (Raynaud ve Rials, 2003: 949).

İlkel toplumların mitlerinden semavi dinlere, destanlara, siyasal ve toplumsal manifestolara kadar pek çok metinde yeni bir toplumu inşa etme, mutluluk vaadini yakalama ve insanın düşlediği ölümsüzlük isteği gibi amaçlar ütopya için esin kaynağı olmaktadır. Dini kaynağın ütopyayı şekillendirmesine kanıt olarak insanın, ilk

günahından arınma ve dinin isteklerini yerine getirerek cennette sonsuza dek mutluluğa ulaşma yönündeki gayreti gösterilmektedir. Benzer şekilde Yunan mitoslarında ya da Batı medeniyetinde görülen insan-Tanrı çatışması, tanrıların doğaüstü güçlerini kullanarak baskı ve tehditlerde bulunmasına karşı çıkan gücün, yarı insan özelliği kazanarak mutluluğa ulaşmaya çabalaması da dini kaynağa verilen başka bir örnektir. İnsan; ölümsüz olabilir mi, mutluluğa erişebilir mi, teknolojik bütün olanakları kullanarak yeni bir tür, yiyecek belki de daha ileri giderek yeni bir evren oluşturabilir mi sorularına yanıt aramaktadır. Başka bir bakışla insanlık kendi hareketini, yaşadığı evrene karşı oluşturmaya çalışmaktadır. Alternatif bir dünya yaratma isteği ile yaşadığı evrenin dışında bir yerlerde ölümsüzlüğü bulmayı amaçlamaktadır (Dağ, 2020: 19).

İçinde bulunulan toplumsal koşulların durumu, bireyler tarafından akıl süzgecinden geçirilmekte ve toplumun yaşadığı bu koşulların niteliği tartışılmaktadır. Ulaşılması istenen toplum modelinin ortaya çıkabilmesi mevcut toplumsal işleyişten duyulan hoşnutsuzluk ile mümkündür. Dolayısıyla ütopyalarda, içinde bulundukları toplumsal ve kültürel yapının din, siyaset, ekonomi gibi unsurları barındırdığı ve tartıştığı görülmektedir (Yücedağ, 2011: 201-202). Orta Çağ'da kilisenin otoriter kuralları, dini baskılar ve sınırlamalar ile boğuşan insanların, skolastik düşüncenin etkisini yitirmesi ve yeni yerlerin keşfedilmesi ile merak duyguları perçinlenmiş, bilimin gelişmesiyle sorgulama ve tartışma yetenekleri artmış; daha iyi, eşit bir dünyaya ulaşma arzuları ortaya çıkmıştır (Dağ, 2020: 22). Ütopyalarda hiç kimsenin bir başka kimseye haksızlık edemeyeceği, insan emeği ürünlerden ve doğanın ya da Tanrı'nın nimetlerinden eşit şekilde faydalanacağı varsayılmaktadır. Toplamların en temel isteklerinden olan eşitliğin, mutluluğa götüren önemli yollardan biri olduğu görülmektedir (Bezel, 1984: 9). Endüstri Devrimi ile akıl ve bilim çağına doğru ilerlenilmesi teknolojiyi insanların hayatına sokmuştur. Ancak bu yenilik her zaman iyilik getirmemiş, düşlenen mutlulukların yerini yıkıcı savaşlar almıştır. Modern dünyanın içinde sıkışıp kalan insan, zihnindeki ütopayı öte dünyalara bırakmak mecburiyetinde kalmıştır. Teknolojik ve bilimsel gelişmelere göre değişen algı ile farklı dünya tasvirleri yaratılarak toplumsal, dini veya ekonomik endişeler ütopyaları tahayyül etmede etkili olmuştur (Dağ, 2020: 23).

Ütopyanın değeri güncel uygulanabilirliğinde değil, olması muhtemel bir gelecekle olan ilişkisindedir. Uygulanabilir oluşu, insanların arzu ettiği toplum düzeni şu anki

gerçekliğinden ayırmaktadır. Burada ütopyayı güçlü kılan, hayali ve uygulanamaz özelliğidir. Ütopyanın hiçbir yerde olmayışı onu aramaya itmekte ve imkansız bir mükemmelliği anlatmakta; ancak bir anlamda insanlık için ulaşılamayacak bir durum olarak da görülmeyebilmektedir (Kumar, 2005: 12-13).

Ütopyanın ortaya çıkışı ile ilgili olarak dini kaynaktan sonra ortaya konan bir başka teori insanın yeryüzündeki varlığının zaten ütöpik bir özellik taşıyor olması ve bu sebeple dünyada yapılan hareketlerin ütöpik bir karakter içermesinin doğal olmasıdır. Ütopyanın devinimliliğini sağlayan olgu, insan etkinliklerinin tamamı olarak görülmektedir. Bir başka kaynak olarak ütopyanın, insanın doğal yapısıyla ilintili olduğu öne sürülmektedir. Mizacı gereği insan her zaman elinde bulunandan daha fazlasını arzu etmekte ve bu arzu ütöpik yatkınlığını arttırmaktadır. Ele alınabilecek farklı bir görüş ise ütopyanın esin kaynağı olarak psikolojik temeli görür. Psikanalitik bir yaklaşımla ilerleyen görüşte çocukluk yaşantıları ve bilinçaltı büyük bir önem taşımaktadır. Vurgulanan semboller psikanalitik çerçeveden incelenmektedir. Ütopyanın kaynaklarını açıklamaya çalışan bazı düşünürler de çeşitli çıkarımlarda bulunmuşlardır. Ruth Levitas'a göre ütopya imkansız bir düş, gerçek dışı ya da tehlikeli bir eylem değildir. Ütopya insan kültürünün bir parçasıdır ve ütopyanın kavram çözülmesinden hareketle geçerliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. (Dağ, 2020: 24-25)

Lyman T. Sargent'e göre ütopyacılığın kaynağı ontolojik değil, fenomenolojiktir ve temeli toplumsal düzendir. Sargent ütopyacılığı amaçlı topluluklar, sosyo-politik teori ve edebi ütopya şeklinde ayırmaktadır. Belirli bir amaç için birleşen topluluğu ifade eden amaçlı topluluklar, otorite ve hayal gücünden beslenen sosyo-politik teori, kurgusal metinler ile ütopyayı açıklama yoluna gidilmesi ise edebi ütopyadır (Dağ, 2020: 25-26).

Raymond Williams (2005: 144) edebi ütopyayı yani bilim kurguyu dört başlıkta açıklamaktadır. İlki daha mutlu bir yaşamın basitçe başka bir yerde var olarak tanımlandığı "*cennet*", ikincisi beklenmedik bir doğa olayıyla yeni bir tür yaşamın mümkün kılındığı "*dışsal olarak değiştirilmiş dünya*", üçüncüsü insan çabasıyla yeni bir yaşam türünün elde edildiği "*iradeli dönüşüm*", dördüncüsü ise teknik bir keşifle yeni bir tür yaşamın mümkün kılındığı "*teknolojik dönüşüm*" olarak ele alınmaktadır. J.C. Davis (1981: 16) ise ütopyayı, politik bir zeminde herhangi bir siyaset kuramı biçimi şeklinde ele almakta ve ideal düzen arayışı hakkında bilgi vermektedir.

Ütopya ile ilgili üç farklı görüş genel anlamda ortaya çıkmaktadır. İlk görüşe göre, bütün ütopyalar mitolojinin kaynağından beslenmektedir; ilkel metinlerin tekrar şekillenmesi toplum mühendislerinin ayrıntılı çizimleri ile ortaya çıkmasından başka bir şey değildir. Ütopyaların kaynağı eski inançlarla ilgili anlatılar ve eski metinlerdir (Koestler, 2001: 6). İkinci görüşe göre ütopya, belirli tarihsel süreçlerde ortaya çıkmış ancak iyi bir gelişme gösteremediğinden kendi tarihini oluşturamamıştır. Üçüncü görüş ise, ütopyayı tarih dışı olarak görmektedir. Burada esasen, ütopya kusursuz ve zamansız olan bir düzende tarihi dışlamaktadır. Dolayısıyla ütopya, içinde bulunduğu toplumun gelişmelerinden ve tarihinden de soyutlanmaktadır. Ancak ütopyanın hem bir tarihi vardır hem de bir tarihin içinde yer almaktadır (Akkoyun, 2016: 23).

2.2. ÜTOPYANIN TARİHSEL EVRELERİ

İnsanlar her zaman daha iyi, mutlu ve güzel bir yaşamı hayal ederler. Yaşadıkları anın şartlarından sıyrılarak geleceği düşünürler ve farklı bir yaşamın hayalini kurarlar. Kurulan hayaller genişleyerek ütopya özelliği taşıyan eserler haline gelir. Ütopya, mitlerin getirdiği inanışlardan dinin etkisiyle daha da büyüyerek ortaya çıkan medeniyetlere, antik medeniyetlerden modern dönemlere kadar uzanan, insanın o hep düşlediği daha iyi olan yere ulaşma arzusuyla meydana gelen bir üründür. İnsanlığın ilk dönemlerinden bu yana yazılmış pek çok sayıda ütopya veyahut ütopya özelliği taşıyan eserler bulunmaktadır. Özellikle Thomas More'un Ütopya'sı ile edebi anlamda önem kazanan ütopyalara farklı toplumlarda dönem dönem rastlanmaktadır (Küçükcoşkun, 2006: 4).

Batı dünyası dışında bir ütopyacılık geleneği ve düşünce olmadığı vurgulanmaktadır. Batılı olmayan toplumlarda, genel anlamıyla dini evren kavramı altında ideal toplum düzeni ve mutlu yaşam hayal eden birçok tür olduğu ortadadır; fakat hiçbirinde ütopya yazmaya, yazılanları eleştirmeye, ütopyanın içerdiği temaları zenginleştirip geliştirmeye ve ütopyalarda yeni olanaklar keşfetmeye uğraşan çalışmalar görülmemektedir (Kumar, 2005: 57-58). Ütopya, batıya özgü yapılar şeklinde görülüp daha iyi bir dünya, ideal bir yaşam ve fantastik bir geleceğin batılı hayalleri olarak algılanır. Ütopya edebiyatı ve kuramlarının tanım, gelişim ve tasarımlarının batıdaki tür ve uygulamalarda ortaya çıkması buna ispat olarak görülmektedir. Ütopyanın tarihine bakıldığında yapılan incelemelerin pek çoğu, köken itibarıyla batı geleneklerini ve dünya görüşlerini göstermektedir. Batı dünyası kaynak olarak işaret edilirse, ütopyalara karşı yapılan

eleştirel çalışmaların da yine batıdaki akademik modellerle ifade edilmesi kaçınılmazdır. Ancak Batı ilmi geliştikçe ütopyanın gelenekleri de değişerek farklı özellikler kazanmıştır. Edebi tür haricinde siyaset, felsefe, sosyoloji, müzik, mimari, görsel sanatlar ve psikoloji gibi çeşitli disiplinlere uygulanacak bir model haline gelmiştir (Dutton, 2021: 313-314).

2.3. KLASİK ÜTOPYALARIN BAŞLANGICI

2.3.1. Cennet İnancı ve Anlatılar

Farklı kaynaklardan yararlanmakla birlikte ütopyalarda ideal toplum ve ideal insanlık halinin pek çok çeşidi mevcuttur ve bazıları *Altın Çağ*, *Arkadya*, *Cokaygne* ve *Binyıl* söylenceleri olarak görülmektedir (Kumar, 2005: 13). Bunları açıklarken ütopya için önemli ve geniş kaynak oluşturan dinlerden yararlanılmaktadır. Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet gibi semavi dinlerin yanı sıra söylencelere Antik Grek, Roma kutsal Adalar, Tibet Shambhala'da da rastlanmaktadır (Dağ, 2020: 28-29).

Cennet anlatılarıyla karşılaşmalar ilkel dinlerde, Afrika kabileleri, Romalılar, Aztekler, Hint yarım adası ve Çin'e kadar uzanan çeşitli coğrafyalar içinde görülmektedir (Şahin, 1993: 374). Sadece ilkel dinlerde olmamakla birlikte destanlar, efsaneler ve masallarda da mutlu bir dünya özleminin çekildiğine rastlanılmaktadır. Mitler ve ilkel dinler ile başlayarak çeşitli inanışların getirdiği yeni bir dünya arayışı içinde ütopya için örnek teşkil edebilecek anlatılar bulunmaktadır. *Cennet* fikri bu alıntılara örnektir ve yazılı kaynaklarda görülen ilk örnekler arasında yer almaktadır (Küçükcoşkun, 2006: 4). Bu sebeple birçok dinin kabul ettiği cennet anlatısının, *Altın Çağ* söylencesi ile birleştiği görülmektedir.

İnsanın evrensel mutluluk içinde yaşadığı bir düzeni özlemle dile getiren en eski örneklerden biri Hesiodos'un (İÖ. 8. yy) *Altın Çağ* anlatısıdır. Barış, özgürlük, bolluk, güven, ölümsüzlük gibi kavramlar insanların en güçlü istekleridir ve bu istekler ütopya yazının temelinde bulunarak *Altın Çağ*'ı oluşturur (Göktürk, 2012: 19). *Altın Çağ* insanlığın mutluluk ve refah içerisinde yaşadığı bir başlangıç zamanı olarak düşünülmektedir. İlkelci bir şekil alan söylencede, yaşantı sade ve kendi dünyasına yeterlidir. İnsan ve doğa arasında iyi bir uyum bulunur; insanların ihtiyaçları az, arzuları ise sınırlı bir durumdadır. Doğadaki bolluk her şeyi tatmin etmektedir. Dolayısıyla savaş ve baskı hisleri gelişmediği gibi bütün bir gün yorucu işlerle de uğraşmak zorunda

kalınmamaktadır. Altın Çağ'da erkekler ve kadınlar rahat, bolluk ve özgürlük içinde yaşamaktadırlar. Sade, dindar yaşamları ile tanrılara da yakındırlar. Yunan ve Romalı şairlerin temayla ilgili metinleri bilinse de Altın Çağ söylencesi ilk olarak Hindu destanı *Mahabharata*'da tasvir edilen İlk ve Mükemmel Çağ'ı işaret etmektedir (Kumar, 2005: 13-14). Geçmişte mevcut olan ve ondan beri bozulduğu düşünülen Altın Çağ, sınıfsız bir toplum olarak düşünülür. George Orwell bunu, insan hayal gücünde defedilmesi olanaksız bir biçimde ve bütün çağlar boyunca musallat olmuş görünen bir adaletli toplum düşü olarak tasvir eder (Kumar, 2006: 14).

Arkadya (Arcadia) anlatısı diğerlerine benzer özellikler taşıyarak temel olarak ideal bir yaşamı betimlemektedir. Kumar'ın (2006: 17) bakış açısına göre: “*Arkadya'nın ayırt edici özelliği insan ve doğa arasındaki, karmaşık olmayan ve 'medeniyet' tarafından yozlaştırılmamış; mütevazı, doğal ihtiyaçların üzerine oturtulmuş uyumdur.*” Sosyal alandaki ilişkilerde doğa ve insan arasındaki uyum belirleyicidir. Doğanın insana sunduğu bolluk, insan karakterine ılımlılık sağlar. *Arkadya*'da ütopyaadan farklı olarak kentler ve toplumsal yapı mevcut değilse de ütopyalar için iyi bir kaynak oluşturmaktadır (Dağ, 2020: 32). Ayrıca *Arkadya*, insanların çok çalışmak zorunda kalmadıkları ve sıkıntı çekmeden doğa içinde mutlu çobanlar olarak yaşadıkları dönem olarak betimlenmektedir (Küçükcoşkun, 2006: 8).

Dünya bir sonraki ütopyaacı geleneğe daha önemli bir miras bırakmıştır: *Cokaygne*. Bolluk, hazır ve sınırlandırılmamış haz, bir avarelik barındıran hemen hemen çoğu halk kültüründe bulunan anlatıya göre, ütopyanın tüm bileşenleri içinde en güçlü ilke olan saf düş gücü ve dileği içinde barındırmaktadır. *Yoksul adam cenneti* şeklinde tanımlanarak ağır işlerden kurtulmanın hayalinin kurulduğu bir dünyayı yansıtmaktadır (Kumar, 2006: 21). Cennet çiçeklerden, çimenlerden oluşan bir yerken *Cokaygne*, her şeyin en iyisinin orda olduğu, ırmaklarından yağ, bal, süt akan bir ütopyaadır. Cennetten daha güzeldir. Orta Çağ'da dini baskıların olduğu otoriter sistemin yükünü en çok omuzlayan, devamlı hastalık, yokluk ve sıkıntı içinde boğulan halk, arzuladıkları yaşamı ve bolluğu *Cokaygne*'de aramaktadır (Göktürk, 2012: 25). Mevsim sürekli bahardır, kırlangıçlar, bülbüller şarkılar söyler, herkes zamanını kahkaha ve eğlence içinde geçirir; hiç ölmezler, ağaçlar daima olgun meyveler verir, hatta her boy ve biçimde kadeh veren ağaçlar bile mevcuttur. Herkes kişisel zevklerinde özgürdür. *Cokaygne* ne kadar

şışırılmış ve açgözlü olsa da bütün ihtiyaç, istek ve arzuları doyurmak amacıyla oradadır (Kumar, 2006: 23).

Binyılcılık anlatısı ise toplumun mükemmelliğinin aksine zamanın da mükemmel olmasını vurgulamaktadır. Yakın zamanda başlayacak olan yeni binyıl, daha iyi bir toplumun habercisi olarak beklenir. Yeni toplum, Mesih gibi bir kurtarıcının, doğaüstü müdahalesi ile meydana gelir (Çörekçiöğlu, 2015: 22). Mesih inancı gelecekte kurtuluşa nasıl ulaşılacağına ilişkin toplumsal arayışlar meydana getirmektedir.

2.3.2. Antik Çağ'da Ütopya

Beş bin yıllık bir geçmişe sahip ütopyanın yolculuğu Sümer'den Mısır'a, Yunanistan'dan Roma'ya, Çin'den Hindistan'a, Ortadoğu'dan Avrupa'ya yayılmıştır. Henüz günahkar olmayan insanlığın bolluk ve mutluluğu tanıdığı çok eski bir çağdan Sümerlerin yazıtlarında bahsedilir. Tanrı'nın insanları eşit yarattığı fakat zenginlerin açgözlülüğü ve doyumsuzluğu sebebiyle insanların ahlaktan uzaklaştığı anlatılır. Dolayısıyla cennet tasviri insanları rahatlatan bir simge halini almıştır. Dünyevi cennetlere farklı kültürlerin efsanelerinde sıkça rastlanılmaktadır (Tandaçgüneş, 2013: 34). Şüphesiz ideal bir toplum özlemi düşlerin ortaya çıkmasına sebep olmakta ve her biri daha iyi bir varoluş için temsiller oluşturmaktadır. Helenistik Altın Çağ'a benzer şekilde arzu edilen yaşam tarzı için temel hikayeler ve mitlere literatürde şu şekilde rastlamak mümkündür:

“Dilmun Uygarlığının Zerdüştlük inancı, Hindu tarihindeki Rama iktidarından kalan Ramarajya, Yahudi ve Hristiyan inançlarındaki Cennet Bahçesi, Konfüçyüsçülük içindeki ‘datong’ (Büyük Birlik) inancı, Taoizmdeki ‘taping’ (Büyük Eşitlik), Avustralya yerlilerinin dünya görüşündeki ‘Düş Zamanı’ inancı, İslam düşüncesindeki ilk Halife veya Medine rejimi ve Hint Budizmde Sonsuz Mutluluğun Kusursuz Diyarı olan Nirvana.” (Dutton, 2021: 325)

Doğu kültüründe ütopya daha çok birey ekseninde şekillenmektedir. Batı'da olduğu gibi ütopyalara bir devlet projesi olarak görmemektedir. Birey merkezci bir arketipe sahip olan Doğu ütopyalarında Gılgamış'ın serüvenini anlatan Gılgamış Destanı, fantastik öykülerin lideri Binbir Gece Masalları, Kelile ve Dimne gibi eserlerden ileri tarihlere bakıldığında, önemli bir kaynak olan üç büyük kitaplı dinlerin ana teması olan cennet inancı ve Platon'un Devlet'inden esinlenerek yazılan Farabi'nin *Medinet'ül Fazıla* (Erdemli Kent) adlı eserini dışarıda tutmamak gerekmektedir (Akçay, 2004: 42). Eserinde ütöpik bir devlet oluşumunu dizayn eden Farabi, insanların yardımlaşarak

birlikte yaşamasını öğütlemektedir. Ayrıca İbn-i Tufeyl'in *Hayy Bin Yakzan* adlı romanı doğada insanın sadece fitri aklın yönelişleri sayesinde neler başarabileceğini konu edinerek önemli bir eser konumunda bulunmaktadır (Canbaz Yumuşak, 2012: 50). Genel itibariyle bireyin içsel yolculuğuna ağırlık veren Doğu ütopyaları için bu noktada, eserlerin beslendiği ana kaynak olarak Antik Yunan kültürüne ve eserlerine bakılması gerekliliği doğmaktadır (Tandaçgüneş, 2013: 35).

Antik Çağ'a bakıldığında en büyük ilham kaynağı Platon olsa da, ütöpik eserler çok önce görülmektedir. Ütopyacı temalar en eski Yunan metinlerine kadar ulaşmaktadır. Hesiodos'un *İşler ve Günler* (İÖ. 8. yy) eseri Altın Çağ'ın dinsel tasvirini ele alarak tarihin en eski ütopyalarından biri olarak görülmektedir. İnsanların tanrıymış gibi yaşadıkları, acı ve zor işlerin olmadığı, toprakların kendiliğinden ürün verdiği rahat ve bolluk içinde bir ülkeyi anlatmaktadır (Kumar, 2006: 15). Antik dönemdeki ütopya örneklerine bakıldığında, Phales, Hippopodamos, Diodorus Siculus, Aristophanes, Jambulos, Lukianos, Virgil ve Ovid görülmektedir (Bıçakcı, 2019: 34).

Virgil ve Ovid'in eserlerine bakıldığında, gelecek olan yüzyıllar içinde huzur, mutluluk ve barışın hüküm süreceği Binyıl inancı, Altın Çağ miti ve cennet ülke imgesi vurgulanmaktadır. Antik Çağ ütopyası olarak bilinen bir diğer eser Jambulos'un *Güneş Adaları*, Diodorus Siculus tarafından günümüze ulaştırılmıştır. Güneş Adaları'nda eşit ücret, eşit tarım, eşit yaşam ve ortak iş alanlarına sahip insanlık, eşitliğe ve ortaklığa zarar verecek hiçbir icraatte bulunmaz; yorucu iş yoktur, bolluk ve bereket hakimdir. Ayrıca Diodorus Siculus, *Yunan Edebiyatı Kitaplığı* serisinde Yunan mitolojisine ait bazı bilgileri ve parçaları aktarmaktadır. Bir başka önemli Antik Çağ eseri Aristophanes'in *Ekklesiiazusai* (Kadınlar Mecliste) adlı eseridir. Eserde kadınların siyasal iktidarda söz sahibi olduğu gibi toplumsal düzene de hakim olduğu görülmektedir. Yaratılan sistemde özel mülkiyet olmamakla birlikte kadınlar, çocuklar ve mülkiyet kimseye ait değildir. Platon'un Devlet'inden önce yazılmasına rağmen bulunduğu dönemin siyasi koşullarını ele alma bağlamında oldukça önemli bir eserdir (Dağ, 2020: 36-37). Aristophanes, Atina demokrasisinin eksik ve olumsuz yönlerini sert bir biçimde eleştirdikten sonra yeni bir rejim tavsiyesinde bulunur. Sistemdeki ekonomik ve hukuki adaletsizlikleri, kadınlarla birlikte oluşturulan rejimle yerle bir eder (Kundakçı, 2018: 270).

Antik Çağ'ın ütopyacılarından diğer ikisi Hippodamos ve Phaleas'tır. Phaleas, mülkiyet üzerine değil daha çok eğitim eşitliği açısından yapıtlar ortaya koymuş;

Hippodamos ise mimar olması sebebiyle mimari ve şehircilik konuları üzerine çalışmalar da bulunmuştur. Lukianos ise *Ütopyalar Diyarına Yolculuk ve Tanrıların Konuşmaları* eseriyle fantastik bir dünyada ütöpik unsurlar kullanarak arzu edilen yaşam biçimini tasvir etmiştir (Dağ, 2020: 39-40).

İdeal toplum ilk kez Platon tarafından, idealliğine ve nasıl gerçekleştirilebileceğine dair rasyonel savlarla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Devlet, çoğu felsefeci ve edebiyat tarihçisi açısından kabul gören ilk ütopyadır. Nell Eurich'e göre "*ütopya dünyasının atası ve bu türün arketipi*" (Akt. Kumar: 2006, 14) olan eser, dönemin aksayan yönetim ve sıkıntılı toplum yapısına yeni bir nefes olmak amacıyla kaleme alınmıştır (Kurtyılmaz, 2014: 8). Platon'un toplum felsefesi incelendiğinde var olan eşitsizlikçi ilkelere dayanarak Devlet oluşmuştur. Her sınıfın ayrı görevleri olduğu katmanlı bir yapı inşa edilmiştir. Ona göre yönetim aristokratlardan oluşmalı ve yönetimin ekonomik eşitsizliğe dayandırılması olanaksız bir biçimde ele alınmalıdır. Oligarşinin, serveti yönetmesine yani ekonomik eşitsizlik ilkesine karşı çıkarak bunların yerine erdemin, bilginin yönetimini savunup asaletin (aristokrasinin) yönetimi fikrini benimsemektedir. Özetle Platon bütün felsefesini, insanların doğuştan eşitsizliği inancıyla bağdaştırarak, aristokratik yönetimin restorasyonu temelleri üzerine kurmuştur. Ayrıca ele alınacak en önemli konu olarak kadın-erkek eşitliğine değinmek gerekirse Platon eserinde, bu eşitlik idealini dengeli bir şekilde işlemiştir. Kendisinden önceki düşünörlere göre, böylesine ciddi bir biçimde üzerinde durulmayan bu konuda öne sürdükleriyle devrimci bir portre çizdiği söylenebilmektedir. Devlet'te buna dair çeşitli çıkarımlar bulunmaktadır:

"...aralarındaki ayrılık sadece kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından başka bir şey değildir, üstünde durduğumuz konuda kadınla erkeğin ayrılığını hesaba katmayacağız. Bekçilerimizin karılarıyla birlikte aynı işleri görmeleri gerektiğini ileri süreceğiz." (Platon, 1995: 142).

"...Demek ki, devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinsten de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki, kadın hiç bir işte erkek kadar olamaz... Ama şunu söyleyebiliriz sanırım: Kimi kadınlar hekimliğe, yatkındır, kimi değildir. Müziğe de yatkın olup olmayan kadınlar vardır." (Platon, 1995: 143).

"...Demek bu değerleri olan kadınları aynı değeri olan erkeklere eş yapacağız. Devlet bekçiliğini birlikte yapacaklar; çünkü bu iş ikisinin de gelir elinden; yaradılışları arasında yakınlık vardır." (Platon, 1995: 144).

Platon kadınların yaradılış bakımından erkeklerden farklı olduklarını dile getirirse de sosyal hayatta erkeklerle aynı işleri görmeleri ile alakalı farklar olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır (Şenel, 1970: 391-431). Böylelikle ilk çağların inanışları ve efsaneleri, Antik Çağ'da Platon ile birlikte idealler ve somut devlet teorileriyle harmanlanıp modern ütopyaya evrilmeye başlamaktadır. Düşünürler sonraki çağlarda, Antik Çağ'dan beri gelen sorunlara kendi fikirlerince çözüm üretmeye ve önerilerde bulunmaya çalışmaktadırlar.

2.3.3. Orta Çağ'da Ütopya

Orta Çağ ile toplumsal sorunların artması insanlara düşünecek bir şeyler vererek ütopyaların niteliklerinde değişmeler meydana getirmiş ve dönemin şartlarından ötürü ütopyalar gelişmemiştir (Yücedağ: 2011: 203). Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile başladığı kabul edilen Orta Çağ'ın, kendini önceki dönemlerden farklı kılan özellikleri olarak *“ekonomik düzeyde feodalite, siyasal düzeyde merkezi iktidarın yokluğu veya yerelliğin öne çıkması, kültür düzeyde ise Hristiyanlığın kurumsallaşması”* gösterilmektedir. Kendine yeten tarım ekonomisinin yanı sıra, yalnız Kilise'nin elinde olan, skolastik düşünce doğrultusunda teokratik bir şekilde örgütlenen siyasal bir iktidar bulunmaktadır. Hristiyanlık tarafından belirlenen kurallar ile insanların dünyaya bakış açıları, değer yargıları ve tutumları belirlenmektedir (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 77).

Dönemde Batı düşünce geleneğinin kökünü oluşturan düalist felsefe Platon tarafından sistemleştirilmiş; özellikle Eski Yunan felsefesinden kaynaklanan bu düşünce, evreni aydınlık/karanlık, gece/gündüz, akıl/duygu, ruh/beden, iyi/ kötü gibi karşıtlıklar biçiminde ele alarak Ortaçağ sürecinde etkili olmaya devam etmiştir (Berktaş, 2012: 131). Düalist felsefe bağlamında bakıldığında Orta Çağ'da, iyi bir hayatın ne olduğuna ancak maddi dünyadan kat kat üstün olan manevi dünyada yani ölümden sonra ulaşılabilir. Rönesans'a kadar olan süreç içinde ütopyalara rastlanamamasının en önemli sebebi olarak kilisenin bir devlet kurumu kimliğine bürünmesi ve bu dünyada ulaşılabilir bir cennet fikrinin olmaması olarak görülmektedir. Ütopyanın yerini Tanrı devleti kurguları, Binyıl inancı ve çeşitli dini kurgular almıştır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 39).

2.3.4. Rönesans Döneminde Ütopya

Rönesansı çağdaş zamanların başlangıcı olarak kesin bir çizgiyle ayırmak doğru değildir. Her ne kadar maddeci olsa da aynı zamanda dinci, şüpheci olsa da inançlı,

bireyci yaklaşıp da kast-bilinçli bir orta zamanlardan geçiş olarak tanımlanabilir (Ağaoğulları ve Köker, 2013: 153). Rönesans'ın gözleme, deneye ve düşünme yetisine verdiği önemle birlikte 1476'da ilk basımevinin kurulmasından sonra mevcut bilgiler sorgulanmaya başlanmış; Orta Çağ'da kabul gören birçok kural tartışmaya açılmıştır. Tanrısal gördüğü yönetimin her türlü güçlüğüne ve dar kafalılığına inançları gereği boyun eğen insanlar, denizaşırı ülkelerde farklı yaşam tarzlarını duyunca derin uykularından uyanmıştır. 16. yüzyılın başlarında, keşfedilen bu yeni ülkeler hakkındaki söylentiler, insanlığın yeryüzünde cennet olabileceğine, mutluluk ve bolluk içinde yaşayabileceklerine olan inançlarını perçinlemiş ve devamlı bulmak, araştırmak, öğrenmek istekleri artmıştır. Öteki dünyada ulaşılabilir olan sonsuz mutluluğu artık dünyada aramakta kararlılık göstermişlerdir. Bu durum Avrupa'da yazın alanının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Farklı toplum yaşamlarının mümkün olduğu ve özlenen mutluluk adaları edebiyata özellikle ütopya yazınına zenginlik katmıştır (Göktürk, 2012: 26-28).

Bu dönemde klasik ütopya Thomas More'un Ütopya'sı ile başlamaktadır. 16.yüzyılda tüm Avrupa'yı etkisi altına alan Rönesans, Hümanizm ve Reformasyon More'un kişiliğinde oldukça etkili olmuştur. Bu sebeple eserinde Rönesans'ın bütün özellikleri görülmektedir. Orta Çağ Hristiyanları doğuştan günahkarlığı ve savaşkanlığı kabul etmişken Ütopya insanların, yaratılıştan iyi ve hümanist bir açıyla her çeşit savaşa karşı olduklarını dile getirmektedir (Urgan, 1984: 9-13). Dönemin en önemli temsilcileri More'un Ütopya'sı ile birlikte, Sidney'in *Arkadia* (1590), Hall'ın *The Discovery of a New World* (Yeni Dünyanın Keşfi, 1605), Campanella'nın *The City of the Sun* (Güneş Ülkesi, 1602), Bacon'un *New Atlantis* (Yeni Atlantis, 1626), Godwin'in *The Man in the Moone* (Aydaki Adam, 1638), Platte'in *Macarica* (1641), Gott'un *Nova Solyma* (1648), Harrington'un *Oceana* (1656) ve Neville'in *The Isle of Pines* (Çam Ağaçları Adası, 1668) eserleri gösterilmektedir (Temizarabacı Yıldırımaz, 2016: 41).

Campanella'nın Güneş Ülkesi eseri, Cenevizli bir denizcinin anıları şeklinde anlatılmaktadır. Aristoteles felsefesine karşı, aksine deneysel yöntemin öncüsü olan yazar, filozofça bir devlet tasarısı şeklinde ideal devlet düzenlemesi ortaya koymaktadır. Ada devletinin, aynı zamanda din başkanı da olan bir yöneticisi ve üç yardımcısı bulunmaktadır. Erdem ve bilgili kişilerin seçimleri ile başa gelen yönetici, adil ve eşit bir toplum yönetmek istemektedir. Klasik ütopyalarda ortaya çıkan özel mülkiyetin

olmaması ve eşit pay hakkı üzerinde durulmaktadır. Özellikle eğitime ve üremenin kontrol edilmesine büyük önem verilmektedir. Kadınlar ise cezalandırmalarda daha katı davranılan, devlet yönetimine alınmayan ve erkeklere itaat etmesi beklenen taraf olmaktadır. İş ayrımı yapmadan herkes eşit şekilde çalışmakta ancak katı cinsel kurallar gibi konularda kadınlar sınırlandırılmaktadır. Feminist bir bakış açısı ile bakıldığında *insan* ile erkek cinsinin temsil edildiği görülmekte, ataerkil bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Temizarabacı Yıldırım 2016: 60-65). Güneş Ülkesi'nin önünü açtığı yolda bu kez Francis Bacon'ın Yeni Atlantis adlı eseri gelmektedir. Günümüz tabiriyle bilim kurgusal ilkeler içeren metin, dönemine göre laboratuvar araştırmaları ve bilimsel temalarla gerçekçi bir zemin oluşturmaktadır. Avrupa kökenli olmayan bir grubun ulaştığı ütöpik adada birçok dil bilen insan vardır; tarım, tıp, sanayi, ticaret, maden, mekanik kanatlarla uçuş ve denizaltılar yapma gibi konular Atlantis için çok önemlidir. Tamamen eril bir hiyerarşik düzen olması da göze çarpmaktadır (Tandaçgüneş, 2013: 25-26).

Kendisinden sonra gelenlere öncü olan Thomas More, Ütopya ile dünya tarihinde adından söz ettirmeyi başarmıştır. More, yoksulların sömürülmesini ve ülkenin elinde olan her şeyin halk ile eşit bir şekilde paylaşılmasını eleştirmekte ve Ütopya'nın ilk satırından son satırına kadar bu sorunların çözülmeden refah ve bolluk devletine ulaşamayacağını ifade etmektedir. Devrin düşünürleri iyi bir Katolik Hristiyan olmasına karşın dini baskıları reddetmesini alaya almakla birlikte Ütopya'daki sosyalizmi kabul etmek durumunda kalmışlardır (Urgan, 1984: 107-108). More şiddetle karşı çıktığı sömürge düzenini Ütopya'da şu şekilde eleştirmiştir:

“Bir soylu kişi, bir para babası, bir tefeci, kısacası hiçbir şey üretmeyen ya da devlete yararsız süs püsler yapıp satan, işsiz güçsüz, bolluk içinde güle oynaya yaşarken, beri yanda işçinin, arabacının, demircinin, marangozun, çiftçinin, bir lokma ekmek için durmadan didinmesi, bunca alın teriyle, yük hayvanlarının bile zor dayanacağı yoksulluk içinde yaşaması hangi hakka, doğruluğa sığar? En çetin işleri gören bu insanlar o kadar yararlı kişilerdir ki, hiçbir toplum onlarsız bir yıl bile ayakta duramaz...” (More, 2013: 101).

“Soylu denen kimselere, altınlar elmaslar içinde yaşayanlara, aylaklara ya da süsten geçinenlere, bu hoş keyifleri körükleyip beslemekten başka işleri olmayan bu insanlara bu kadar bol keseden varlık dağıtan bir toplum haksız ve nankör bir toplum değildir de nedir? O toplum ki, kendini asıl yaşatan çiftçinin, kömürçünün, arabacının, marangozun, işçinin dertleriyle kaygılanmaz, hiçbirine acımaz. O toplum ki, insafsız bencilliği içinde, daha fazla iş, daha fazla çıkar sağlamak için, emekçi insanların gençlik gücünü kıyasıya harcar; zavallılar

yaşılandılar, hastalandılar mı, ellerinde avuçlarında bir şey kalmadı mı, iş başında sabahladıkları günler, gördükleri önemli bunca iş unutulur, bütün bunlara karşı toplumdan gördükleri ödül açlıktan ölmektir.” (More, 2013: 102).

Ütopya’da kadın bakış açısına da değinmek gerekmektedir. Adada demircilik, dokumacılık, marangozluk, çömlekçilik gibi işler yapılmakta ve kadınlar erkeklerle eşit şartlarda çalışmaktadır. Ancak kadınların çoğunun daha az güç gerektirdiği için dokumacılık yaptığı tasvir edilmektedir. Kadınlar cinsel anlamda mal sayılmamakla birlikte aile reisinin erkek olduğu görülmektedir (Urgan: 1984, 64). More’un eserinde kadınların konumu ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: *“Kocalar karılarını, ana babalar da çocuklarını yola getirmek için gerekeni yaparlar...”* (More, 2013: 76). *“Gerçi her gün savaş talimleri yaparlar, hem de yalnız erkekler değil, kimi günler kadınlar da bu talime katılırlar, ama bunu gerekinde elleri silah tutabilsin diye yaparlar.”* (More, 2013: 81). More, bireysel ev idaresini ve ataerkil aileyi ütopyasını kurduğu topluma yansıttığı zaman kadınlar için sonuçlar ne kadar elverişsiz olsa da bunu hafifletmeye çalışarak kabullenmiştir. Neredeyse dört yüzyıl önce elinden gelenin bu olduğu anlaşılmakta, modern olarak görünen örneklerde birlikte yenen yemeklerin olması, kadının savaşta yer alması ve kamu yaşamına katılması görülmektedir. Ancak her ne kadar olumlu yönleri bakılmaya çalışılsa da kadının ataerkilliğe bağlı kalıp ev idaresinde yalnız olması More’un kendi sosyalizmi ile çelişmektedir (Kautsky, 2006: 252-254). Ütopya’da geçen: *“Ama yemekleri pişirip kotarmak ve her şeye çekidüzen vermek ödevi, sırayla her ailenin kadınlarına düşer.”* (More, 2013: 53) ifadesi bu durum için kullanılabilecek en iyi örneklerdendir.

2.3.5. 18. Yüzyılda Ütopya

18. yüzyıl bir diğer adıyla Aydınlanma Dönemi, ütopyalar için altın çağ konumundadır. Bu devirde çok sayıda ütopya yayımlanmasının yanı sıra ütopyalar, sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. Dönemin önemli ütopyalarına genel bir bakış atıldığında örneğin, Bernard de Mandeville’nin 1714 tarihinde yazdığı *Fable of the Bees* isimli öyküsünde erdemli cennetlerin mümkün olmamasının sebebi olarak ütopyaların toplumsal ve insani gerçekleri göz ardı etmelerini göstermesi, Jonathan Swift’ in *Gulliver’s Travels* (Gulliver’in Seyahatleri, 1726) adlı eserinde hayali bir gezi, ada, yeni diller ve simetrik mimari gibi ütöpik unsurları abartılı bir şekilde kullanarak ütopyayı yıkması, Abbe Prevost’un *Cleveland* (1731) kitabında ise *“doğal düzen üzerine*

kurulu bir toplumun insanın en doğal duygusu olan aşkı düzenlemeye, hatta yok etmeye kalktığını” ifade etmesi ütopyanın yok sayıldığını göstermektedir. (Yalçinkaya, 2015: 379). Swift’in anti-ütopyacı tutumunu Fontaines’ in Yeni Gulliver ya da Yüzbaşı Lemuel Gulliver’in Oğlu Jean Gulliver’in Gezileri adlı eseri, anonim olan Marmotte Şövalyesi’nin Düşleri ve Filozoflar Adası gibi eserler devam ettirmektedir. More’un Ütopya’sı iyi ve ideal bir devleti yaratarak çığır açmış olsa da 18. yüzyılın ütopyacı hicivleri ona olan bakış açısını tamamıyla değiştirmiştir. Ütopya yazını arttığı gibi ütopyaya karşı da eleştiriler meydana gelmektedir. Dönemin ütopyalarına toplu halde bakıldığında çoklu ütopya (poly utopia) veya eleştirel ütopya şeklinde bir tespitte bulunmaktadır. Bu metinler, kıyas amacıyla çeşitli toplumsal modelleri bir araya getirse de tatmin edici bir ütopyacı çözüm ortaya koyamamaktadır. Klasik ütopyanın sınırlılıklarının ayırımında olup modern bir ütopya oluşturmaya gayret edilmektedir (Pohl, 2021: 92-96).

Aydınlanma Çağı’nda ütopya, yeni bir şekle bürünerek “*uchronie*”ye dönüşmektedir. İdeal toplum düzeninin kurgusu, gelecekteki bir zaman dilime konumlandırılır. Böylelikle ütopya, mevcut durumdaki zamanın bilgileri doğrultusunda hareket ederek olasılıkları hesaplamakta ve geleceğin kurgusunu bu şekilde yeniden oluşturmaktadır. Louis-Sebastien Mercier’in yarattığı bu biçim diğer yazarların da dikkatini çekerek ütopyacıların eserlerini bu yönde kaleme almasında etkili olmuştur (Yalçinkaya, 2015: 379). 1771 yılında yazdığı *L’An 2240* (Sene 2240) adlı eserinde uykuya dalıp Paris’te yaşlı bir kişi olarak uyanan anlatıcı düşlediği iyi ve mutlu yaşamı tasvir etmektedir. Eser dünya edebiyatındaki ilk etkili *gelecek hikayesi* olarak görülmektedir (Kumar, 2006: 72).

Dönemin, bir sonraki döneme etki edecek en önemli ismi Thomas Spence’tir. *A Supplement to the History of Robinson* (Robinson Crusoe Tarihine Ek, 1782), *Description of Spensonia* (Spensonia’nın Tasviri, 1795), *The Constitution of a Perfect Commonwealth* (Mükemmel Ülkenin Anayasası, 1798), *The Receipt to Make a Millenium or Happy World* (Bir Milenyum Yaratmanın Reçetesi ya da Mutlu Dünya, 1805) gibi ütopyalarıyla, devrin İngiliz toplumuna eleştirilerde bulunmuş ve bu konuyu işleyiş şekli açısından bir sonraki dönem ütopya yazarlarını büyük bir biçimde etkilemiştir (Temizarabacı Yıldırımaz, 2016: 42).

2.4. MODERN ÜTOPYALARIN BAŞLANGICI

2.4.1. 19. Yüzyılda Ütopya

Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi, kadın hareketleri, bilimsel ve teknolojik gelişmeler değişen ve gelişen dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, toplumsal ve siyasi olaylar her açıdan insanlığı etkilediği gibi yazınsal anlamda da farklılaşmaya sebep olmaktadır. Dolayısıyla 19. yüzyılın içinde bulunduğu durum, ütopya anlayışa ve ütopyanın yazınsal alanına da yansımakta; yeni fikirler ve farklı bakış açıları kazandırmaktadır.

19. yüzyılın başları ile öne çıkan en önemli üç ütopya sosyal kuramcı Saint-Simon, Robert Owen ve Charles Fourier'dir. Eserlerinde, kendi devirlerine gösterdikleri tepkinin kurgusal ve hayalperest değil, rasyonel ve bilimsel olduğunu savunurlar (Roemer, 2021: 119). Ancak Marx ve Engels onları, eserlerinde sınıf mücadelesini gerekli görmedikleri, bireyciliği, sömürüyü ve özel mülkiyetin nasıl elde edileceğini belirtmedikleri, sosyalist oluşumda proletaryanın devrimci rolüne önem vermedikleri hayali tasarımlar olmaları sebebiyle eleştirmekte ve bilimsel bulmamaktadır (Jones, 1993: 590). Kapitalist sistemin iyice yer ettiği ve çıkarttığı sorunlarla boğuşan dünyada, problemlerin aşılması ve işçi sınıfının isteklerine cevap verilmesi için sosyalist bakış açısı ile kaleme alınan eserler oldukça fazladır. Bununla birlikte dönemde dikkat çeken isimlerden biri Etienne Cabet'tir. Yazar, *Voyage En Icaire* (İkaria'ya Yolculuk, 1840) isimli eserinde ortak mülkiyete yer verdiği gibi her biri on komünden oluşan yüz kentin bir meclis tarafından yönetildiğini anlatmaktadır. Parasız bir şekilde ihtiyaç duyulan her ürün temin edilmektedir. Bir diğer ütopya ise Samuel Butler'ın *Erewhon* (1872) adlı eseridir. Eserde hastalık, talihsizlik ve yoksulluk gibi durumların cezalandırıldığı, olağandışı kuralların olduğu, güzel kadın ve yakışıklı erkeklerden oluşan, teknolojinin olmadığı bir ülkeyi anlatılmaktadır (Dağ, 2020: 49-50).

Edward Bellamy'nin *Looking Backward* (Geçmişe Bakış, 1888) adlı ütopyası dönemin ele alınması gereken en önemli yapıtlarından biridir. Eser, kendi devrini ve sonrakileri etkileyerek kendisine karşı da birçok ütopya yazılmasına sebep olmuştur. Tasarlanan ülke, endüstrinin tek bir güçte bulunduğu ve endüstri ordusu ile yönetildiği, teknoloji ile verimliliğin artırıldığı, kapitalizmin getirdiği eşitsizlik ve adaletsizliklerin yerinin olmadığı bir yerdir. Bellamy, toplumsal evrim ile elde edilecek mutlu çağın gelecekte yaratılacağı düşüncesiyle eserini kaleme almıştır (Bezel, 1984: 132). William

Morris' in *News From Nowhere* (Gelecekte Anılar, 1890), Theodor Hertzka'nın *Freeland* (Özgüristan, 1890) adlı eserleri de dönemin önemli ütopya eserleridir.

19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra hem yapılan savaşlar hem de ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ütopyaların dikkatini çekmektedir. Yüzyılın sonuna gelindiğinde ütopyanın odağı insan doğası ve insanın geleceği olmuştur. Dolayısıyla 20. yüzyıla girerken karşı-ütopyaların belirginleşmeye başlaması kaçınılmaz bir hal almıştır. Karşı-ütopyalar, distopya, anti-ütopya, ters ütopya, kara ütopya gibi çeşitli kavramlarla ifade edilmekte ve 20. Yüzyıla damgasını vurmak için harekete geçmektedir. Yevgeni Zamyatin'in *Biz'i* (1924), Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya'sı* (1932), George Orwell'in *1984'ü* (1949), Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451'i* (1953) dönemin en parlak distopyaları olarak kabul edilmektedir (Yalçinkaya, 2015: 380).

2.4.2. 20. Yüzyılda Ütopya

Geçen asrın sonlarında ütopyanın mükemmelliğine karşı artan eleştiriler ile birlikte bilim ve teknolojinin kural tanımaz yükselişi, mükemmelliğin sınırlarını bulanıklaştırmaya başlamaktadır. Dolayısıyla gelecekte insanlığı nelerin beklediği bilinmemekte ve bu çıkmazda çeşitli ütopyalar türemektedir. Dünyanın tamamıyla keşfedilmesi, gözleri sonsuz evrenlere çevirmiştir. Gelecekle ilgili tasarımların kurulması ve coğrafi sınırların aşılmasıyla artık *eutopia* yani *en iyi yer* tahtını; *euchronia* yani *en iyi zaman düşü*'ne bırakmıştır (Tandaçgüneş, 2013: 98).

20. yüzyıl öncesinde hicivlerle kendini gösteren ve zaman zaman ortaya çıkan distopyalar, yansıttıkları toplumu sert bir şekilde eleştirmektedir. Anti-ütopya ya da olumsuz ütopya tabirleri de sık sık kullanılmaktadır çünkü burada asıl amaç, büyük bir olumsuzluk ve kötülüğün içindeki toplumsal-siyasal gelişmelerin iktidar olduğu toplum düzeninin kurgusal görünümünü ortaya koymak veya ütopyacılıkların mantıksal hatalarını gözler önüne sererek var olan durumun hicvini yapmaktır (Claeys, 2021: 156). 20. yüzyılın ilk yarısında hareketlenen anti-ütopyalar açıkça özgürlük için savaştıklarını gösterebilir de, başarısız olan deneyimler ile esasen daha da iyi bir yaşamın olması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Özüne bakıldığında ütopya, kendini yenileyebilmek için bir yıkıma, öz eleştiriye geçmektedir de denilebilir (Yalçinkaya, 2004: 63).

Distopyalar bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, insanların hayatını mekanikleştireceğini, yalnızlaştıracaklarını, belirli kalıplara sokarak hayatlarını kaba çevireceğini düşünmektedir. Ayrıca bürokrasinin de insanları sistematik olarak baskı ve

otorite altında tutarak hayatlarını nasıl geçireceklerini, tüm hareketlerine kadar inceleyip kontrol etmektedir. Ütopyalarda halkın baskılanıp bir düzen içinde olmaya zorlanması ve bilimin üzerine düşülmemesinin sebebi de tam olarak budur. Çünkü insan beyninin aydınlanması farklı düşüncelere doğru yol almayı sağlamaktadır. Klasik ütopyalar yaşamın içinde kurdukları düzenle insanı kendisine ve topluma yalnızlaştırır; ancak distopyalar aslında yabancılaşan ve yalnızlaşan insanın bu duruma hangi şartlar altında geldiğini, buna nelerin sebep olduğunu incelemekte ve sorgulamaktadır (Küçükcoşkun, 2006: 19-20).

Dönemin distopya türü eserlerine örnek olarak, H. G. Wells'in *The Time Machine* (Zaman Makinesi, 1895) ve *When the Sleeper Wakes* (Uyuyan Uyanınca, 1899), Jack London *The Iron Heel* (Demir Ökçe, 1907), E. M. Forster *The Machine Stops* (Makine Duruyor, 1909), Owen Gregory *Meccania. The Super-State* (Meccania. Super Devlet, 1918), Karel Capek *R.U.R. (Rossum's Universal Robots)* (Rossum 'un Evrensel Robotlan, 1921), Yevgeni Zamiatin *We* (Biz, 1924), Aldous Huxley'nin *Brave New World* (Cesur Yeni Dünya, 1932) ve *Ape and Essence* (Maymun ve Öz, 1949), Ayn Rand *Anthem* (1938) ve *Atlas Shrugged* (Atlas Vazgeçti, 1957), Arthur Koestler *Twilight Bar* (1945), George Orwell *Animal Farm* (Hayvan Çiftliği, 1945) ve *Nineteen Eighty-Four* 1984 (1948/9), Kurt Vonnegut Jr. *Player Piano* (Otomatik Piyano, 1952), Ray Bradbury *Fahrenheit 451* (1953), Frederik Pohl ve Cyril M. Kombluth *The Space Merchants* (Uzay Tacirleri, 1952), William S. Burroughs *The Naked Lunch* (Çıplak Şölen, 1959), Anthony Burgess *Clockwork Orange* (Otomatik Portakal, 1962), Harry Harrison *Make Room! Make Room!* (Yer Açın! Yer Açın! 1966) isimli yapıtlar sayılabilir (Omay, 2009: 10).

Özellikle 1950'lerden sonra yazılan eserlerde aşırı nüfus artışı, nükleer savaşlar ve ekolojik faaliyetler ile ilgili yaşanmışlıklar ve korkular distopyalara yansımaktadır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 79). Ayrıca distopyaların yanında ütopyalara da oldukça yer verilmiştir. Örnek olarak, H. G. Wells *A Modern Utopia* (Çağdaş Bir Ütopya, 1904/5), B. F. Skinner *Walden Two* (Walden İki, 1948), Aldous Huxley *Island* (Ada, 1962), Ursula K. Le Guin *The Left Hand of Darkness* (Karanlığın Sol Eli, 1969), *The Dispossessed* (Mülksüzler, 1974) ve *Always Coming Home* (Hep Yuvaya Dönmek, 1985), Ernest Callenbach *Ecotopia* (Ekotopya, 1975) gibi eserler sayılabilir (Omay, 2009: 19).

2000’li yıllarda ise ütopyaı küreselleşme süreci, hızlanan teknolojik gelişmeler, iklim, gıda ve su gibi krizler olumsuz açıdan etkilemekte ve distopyalara hız kazandırmaktadır. Bu olumsuzluklar insanlığın güvensizliğini tetiklemekle kalmayıp gün geçtikçe gelecekte beklenen daha iyi yer tasvirini imkansızlaştırmaktadır (Bıçakcı, 2019: 38-40). Kapitalizmin gittikçe güçlenmesi, çok uluslu şirketlerin hakimiyeti ve ortaya çıkan yeni medya kültürü yaşanan olumsuzlukları perçinleyerek yeni yüzyılda distopyalar açısından patlamaya sebep olmaktadır. Büyük ekolojik faaliyetler, nükleer kaoslar, kuraklıklar, siborglar, androidler, klonlar gibi birçok konuyu içinde barındıran distopyalar aynı zamanda en çok satanlarda ve sinema dünyasında oldukça ses getirmektedir. Çağdaş karşı ütopyalara örnek olarak, Philip Reeve *Mortal Engines* (Yürüyen Kentler, 2001), Margaret Atwood *Oryx and Crake* (Antilop ve Flurya, 2003), Kazuo Ishiguro *Never Let Me Go* (Beni Asla Bırakma, 2005), Paolo Bacigalupi *The Windup Girl* (Kurma Kız, 2009), Nael Shusterman *Unwind* (Iskarta, 2007), Suzanne Collins *The Hunger Games* (Açlık Oyunları, 2008) ve Veronica Roth *Divergent* (Uyumsuz, 2011) gibi eserler gösterilebilir (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 83-84). Ayrıca James Dashner’in *The Maze Runner* (Labirent: Ölümcül Kaçış, 2009) eseri ve devam kitapları da çağdaş distopik kurguda önemli eserler arasında sayılabilir.

İnsanlığın var olduğu andan beri toplumlar, belirli bir otoritenin içerisinde yaşamaktadır. Zamanla dünya büyüyüp geliştikçe insanlar içinde yaşadıkları sistemin yozlaşmasıyla olumsuz etkilenmekte, yeni ve daha iyi olanı bulma hayali onları ele geçirmektedir. Ancak yüzyıllar geçse de otoriteler arasında sıkışıp kalan insanları hiçbir ideoloji, felsefi düşünce veya teknoloji kurtaramamıştır. Mannheim (2016: 228) bu durumu şu cümleleriyle oldukça net bir biçimde özetlemektedir:

“İstemlerin yarattığı düşler, eskiden beri insani-tarihsel olaylara eşlik etmektedir: Mevcut gerçekliklerden tatmin olmayan hayal gücü, ‘istemlerin yarattığı düşler’e ve ‘istemlerin yarattığı zamanlar’a sığınmıştır. Mitler, masallar, öteki dünyayla ilgili vaatler, hümanist hayaller, seyahat romanları; tüm bunlar aslında, daima gerçekleşmiş yaşamın içermediği olguların yansımalarıydı.”

2.5. KLASİK VE MODERN ÜTOPYALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Klasik ütopya, içinde bulunduğu dönemin şartlarına bir tepki niteliğinde, yaşanılabilir daha iyi bir toplum düzeni tasarısı fikriyle ortaya çıkmıştır. Tüm bireylerin ihtiyaçlarının karşılandığı, refah ve huzur içinde yaşanan bir toplum düzeni yaratmak

amacıyla oluşturulan klasik ütopyalarda asıl hedef siyasal yapının düzensizliği ve ekonomik adaletsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Ütopyalar kendi devirleri içinde incelendiğinde daha eşitlikçi, daha adil ve daha insancıl bir yapı elde etmek istemekte ve aynı zamanda bu mükemmel yapıya ulaşmanın mümkün olacağına dair büyük bir iyimserlik içindedir. Klasik ütopyalar genellikle özel mülkiyeti kaldırmaya yönelik bir yol izlemektedir. Toplum birlik içinde yaşayarak birbirini sömüren düşman sınıflar bulunmamaktadır. Tüm toplum üyeleri birlikte çalışıp yine birlikte ihtiyaçlarını gidermektedir. Dolayısıyla herkes bolluk ve benzer refah seviyesindedir. Özel mülkiyetin bulunmaması sebebiyle mülk edinme hırsı olmamakta ve böylelikle para, miras, akrabalık ilişkileri nedeniyle toplum zedelenmemektedir. Ütopyaların dizaynında kapalı bir coğrafya, kısıtlı ve kendine yeten bir toplum kullanılmaktadır. Bunun doğru bir biçimde düzenlenmesi için genellikle merkezi devlet yönetimine başvurulmaktadır. Her ne kadar çıktığı dönemin şartlarına başkaldırıp farklı bir düzen isteyerek var olmuş olsa da, kendi içinde seçeneeksizdir ve değişimi kabul etmemektedir. Dolayısıyla cezalandırmaların ve katı kuralların olduğu tekdüze bir devlet tasarımı ortaya çıkmaktadır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 159-161).

Klasik ütopyacılar, önceden formüle ederek daha evvel hiç ele alınmamış detaylı bir plan ile toplumun bütününe bir kalıba sokmak istemektedirler. Kusursuz bir toplum hayal etmekte; hiçbir değişim ve gelişim gösterme şansı veya beklentisi olmayan aynı zamanda yeni kalıplar oluşturma özgürlüğü de bulunmayan katı ve durağan bir toplum tarif etmektedirler. Çünkü eğer değişime izin verilirse ve bu değişiklik iyi yönde ilerlerse, önceki toplum tasarımı kusursuz değil demektir veya değişiklik kötüye giderse yine toplumun önceki durumu kötüleşmeye imkan tanıdığı için kusursuz değil demektir. Ayrıca ütopyacılar tanımladıkları toplumun belirli sorunlar meydana çıkmadan yaşamını sürdüreceği, kurdukları sosyal düzeneklerin ve kurumların fonksiyonlarını olması gerektiği gibi yerine getirecekleri ve insanların çıkarlarına göre hareket etmeyecekleri hipotezi üzerinde durmaktadır. Karşılaşılan tüm problemlerin nasıl ortadan kaldırılacağı ya da problemlerden nasıl kaçınılacağı hususunda aşırı derecede iyimser varsayımlarda bulunmaktadırlar (Nozick, 2006: 408).

Tüm bireylerin eşit olduğu varsayımı ile yola çıkan klasik ütopyalarda esasen pek çok grup arasında eşitsizlikler olduğu görülmektedir. Halkın seçkin bir azınlık tarafından yönetilmesi, yöneten-yönetilen ilişkisini meydana getirmektedir. Yöneticiler erdemli ve

bilgi sahibi kişiler olarak görülür ve halk için tek başlarına karar verirler. Verilen kararlar bir kez alınmış olduğundan halk bunu sürdürmeye mecburdur. Bir başka konu olan cinsellik ise toplumun devamı niteliği taşımasının yanı sıra devlet tarafından denetim ve düzen içerisinde yürütülmektedir. Toplumun yararı için cinsel yaşama edilen müdahaleler meşru kabul edilmektedir. Klasik ütopyalar, mükemmel toplumu yaratma hedefiyle, insanların sınırlandırıldığı, denetlendiği, eşitlik söylemine rağmen eşitliğin olmadığı, ataerkil yapıları sebebiyle özellikle kadın-erkek eşitsizliğinin devamlı vurgulandığı bir toplum tasarımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 161-162). Dolayısıyla ütopyalarda eşitliğin işlevsel ve yatay bir konumda olduğu görülmektedir. Yani ülkede herkes sırasıyla, belirlenen fonksiyonları yerine getirmek zorunda olduğu için özel yetenek, istekler ya da gereksinimler geri plana itilmekte, kişisel seçme hakkı yok sayılarak özgürlük yok edilmektedir. Eşitlik, adalet kavramı ile karıştırılmakta ve eşitliğin bir getirisi olan özgürlük, onun maliyetine katlanmayı gerektirdiğinden geri plana atılmaktadır (Yalçınkaya, 2004: 106-107).

19. ve 20. yüzyıla gelindiğinde modern ütopyalar klasik anlayışa göre farklılıklar göstermektedir. Modern ütopyalar, arzulanan toplumu arayan ütopycı gelenek özellikleri göstermesiyle birlikte distopya/karşı ütopya gibi korkulan gelecek tasarımlarıyla da ele alınmaktadır. Modern ütopyaların en temel özelliği devlet örgütlenmesinden daha çok ekonomik yapı ve ilişkileri vurgulamak ve birey-toplum arasındaki dengeli ilişkiyi geliştirmeye çalışmaktır. Dönemin getirileriyle yazılan modern ütopyalar, oluştukları yıllarda genellikle sosyalizm ve anarşizm etkisiyle yazıldıkları için merkezi bir grubun dayatmaları veya tek bir kişinin hakimiyeti yerine çoğunluğun isteğine uyulması, küçük toplumsal yapılar şeklinde yaşama, kararların tüm toplumun ya da bölgenin seçilmiş temsilcilerinin katılımıyla alınması gibi özellikler göstermektedir. Modern ütopyalarda kişiler mesleklerini seçmekte ve bilim, sanat gibi faaliyetlerle uğraşmakta özgürdür. Çalışma hayatı bir zorunluluk olmadığı gibi zevk haline getirilmeye, iş bölümü çeşitlendirilmeye ve çalışma saatleri esnetilmeye çalışılmıştır. Klasik ütopyalarda yasaklar ve cezalar insanları kontrol ederken, modern ütopyalarda ise ödüllerle teşvik etme, olumlu yönlendirmelerde bulunma gibi anlayışlar mevcuttur. Ancak her ne kadar özgürlüklere yer verilse de toplumu sınıflandırma, düzenleme ihtiyacı görülmektedir. Özellikle erken dönemlerdeki örneklerle bakıldığında distopyalar, bürokrasi ve teknolojiyle desteklenen, insanların üzerinde baskı ve tehdit

ortamı yaratarak iktidarını sürdüren merkezileşmiş bir devlet tasarımı ile kurgulanmaktadır. İnsanlar üzerindeki kontrol o kadar ileri gitmektedir ki mimari yapı ile bu kontrol düzenlenmektedir. Her yerin teknolojik cihazlarla donatılarak insanların devamlı olarak izlenmesi ve dinlenmesi, tüm bireylerin camdan üretilmiş konutlarda yaşaması gibi örnekler görülmektedir. Ayrıca sanatsal faaliyetler sadece devletin bakış açısına göre şekillenmekte ve denetlenmektedir. İnsanların boş vakitleri bile kontrol altındadır. Son yıllarda hız kazanan teknolojik gelişmelerden oldukça etkilenen karşı ütopyalar, yapay zeka, genetik kodlama, klonlama, organ nakilleri gibi çalışmalarla bireylerin sadece kontrolünden değil, üretiminden dahi bahsetmektedir. Merkezileşmiş devlet örgütlenmelerinin yanı sıra biyoteknoloji şirketlerinin söz sahibi olduğu kurgular artmaktadır. Bütün bu kontroller gibi insanların cinsel yaşamları da denetlenmektedir. İki farklı yaklaşım izlenen bu konuda, ya cinsellik tamamen özgür bırakılmakta ya denetlemekte veya mekanikleştirilip bastırılmaktadır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 162-166).

2.6. FEMİNİST ÜTOPYALAR

Ütopyanın geçmişine bakıldığında, 17. yüzyıldan itibaren direkt olarak kadınlardan meydana gelmiş ya da kadınların toplumdaki rolleri ile ilgili olarak yazılmış eserler ortaya çıktığı görülsede bunlar, erkekler tarafından ataerkil bir zihniyet içerisinde kaleme alınmış ütopyalar olarak görülmektedir (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 41-42). Özellikle 19. yüzyıldan sonra kadınların politika, edebiyat, felsefe, sanat gibi konularda aktif bir şekilde ortaya çıkmaya başlamaları ütopya yazını da oldukça etkilemiş ve kadınlar tarafından yeni bir biçim kazanmaya başlamıştır. Her ne kadar 20. yüzyıl, feminist ütopya türü için bir yükseliş olsa da 19. yüzyıl cinsiyetler arasındaki savaş ortaya çıkaran en önemli dönemdir (Sarcey vd., 2003: 81).

Feministler için ütopyanın hayati değeri taşımasının üç nedeni vardır. Öncelikle cinsiyet eşitliği hiçbir zaman tam anlamıyla var olmamıştır; bu sebeple tartışma ve bilinçli bir fikir için konu olacaksa hayal edilmelidir. İkinci olarak feministlerin ekonomik, toplumsal ve politik gücünün sınırlı olduğu düşünüldüğünde farklı bir geleceği, mümkün olan en geniş kitlenin gözünde anlaşılır sağlamanın aracı olarak kültürel tarzlar, sanatsal ve edebi temsiller ortaya koymuşlardır. Son olarak ise geleneksel ütopya ile uzaklaşarak eleştirel modele ilerlemek feministlere söylemsel ve ideolojik farklılaşma için toplumsal açıdan yararlı bir yol belirlemiştir. Feminist

yazarların asırlar boyunca ortaya çıkardığı ütopyacılığı sağgörüye bakmak, ütopya düşüncesinin yararlı olmayı nasıl sürdürebildiğini ve devam ettirmesi gerektiğini vurgulamakla kalmamakta; erken dönem yazarların, gerçekte tam olarak şu an ki eleştirilenlerin gündeme getirdiği tereddütleri nasıl ele aldığını da göstermektedir (Johns, 2021: 248-251).

Bammer'e göre feminizm ve ütopyacılık birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Hem feminizm hem de ütopyacılık, kendilerini var olan düzene karşıt olarak konumlandırmaktadır. Israr ettikleri bu düzen "gerçekte yaptığımız" kadar bizim ve başkalarının düşündükleri tarafından inşa edilip sürdürülmektedir. Feminist hareketler ve feminist ütopyalar güçlü ve inkar edilemez bir biçimde iç içedir. Dolayısıyla feminizm, uzun bir süre kadın yazarların ütopya ve ütopya ideallerini beslemiş, aynı zamanda kadınların tüm insanlık için *daha iyi bir gelecek* içeren vizyonlarını ele aldığı yeni tür bir oluşuma dönüştürmüştür. Kadınlar, ütöpik tarzın yardımıyla yeni bir ses getirerek uzun süredir özlem duydukları ve düzeltmek istedikleri mevcut koşulları ve eşitsizlikleri değiştirmek için harekete geçmeye başlamışlardır. Feminizmin toplumsal cinsiyet konularını incelediği, eşitliği savunduğu, kadınları güçlü, yetenekli veya alışılmadık rollerde tasvir ettiği, hatta kadın karakterin geleneksel olarak erkeksi sorumluluklar üstlendiği nitelikler, ütopyanın temel işlevi ile birleştirilir. Bu aslında mevcut olanın eleştirisi olduğundan feminist ütopyalar, hiciv ve eleştirel öğelerle tartışılan toplum uyumsuzluğunun bir yansıması haline gelmektedir (Gültekin, 2006: 22-25).

Feminist düşüncenin ütöpik yönü, adaletsizliklerin tersine çevrilebileceği ve daha eşitlikçi düzenlemelerin yaratılabileceği, inşa edilebileceği ve sürdürülebileceği umudunu devam ettirmek için alan yaratmayı içermektedir (Castelli, 2004: 37). Dolayısıyla feministler, ütöpik dürtüyü proje olarak görmemekte, potansiyel hale getirmek için bütünleştirerek “şu an”ın çelişkilerini ve bunların hissedildiği yoğunluğu belirlemektedir (Bartkowski, 1989: 12). Ütopyalar ile birçok yönden benzer nitelikler paylaşılsa da feminist ütopyalar, yeniden düzenlenen mükemmel sosyopolitik kurumlar, normlar ve bireysel ilişkiler, ataerkil toplumu eleştirmek için hayatlarını değiştirmeye çalışan ve ideal olan yerin kurgusal bir temsilini kullanmayı amaçlayan kadınlar için muhteşem bir ortam oluşturmaktadır. Feminist ütopyalar, bugünü şimdiki zamandan, zaman veya mekana göre ayrılmış olan ideal iyi toplumla karşılaştırmakta; mevcut değerlerin veya koşulların kapsamlı bir şekilde eleştirisini yaparak erkekleri veya ataerkil

kurumları mevcut sosyal problemlerin ana nedeni olarak görmektedir (Gültekin, 2006: 13-14).

Ataerkil kültür, yalnızca erkeğin insanın öncü gücü, temsilcisi ve kadının sadece erkeğin mülkü hatta doğurganlık makinesi olduğu düşüncesi zaman içinde tüm toplumlarda hakim olmaya başlamıştır. Her zaman kontrol edilen ve sömürülen kadın içi boş ve çaresiz bir hayat yaşamaya zorlanmaktadır. Bu sebeple, kadın egosunu yeniden inşa etmenin, ataerkil kültüre direnmenin sesi yükselmekte ve feminist ütopya edebiyatının ortaya çıkması bu mücadelede kullanılan en önemli silahlardan biri haline gelmektedir. Çeşitli feminist ütopya eserleri kaleme alınmış olsa da ana çizgi genel anlamıyla ataerkil sistemin yıkılması ve bu kültür tarafından bastırılan kadın gücünün yeniden ortaya çıkmasıdır (Zhou, 2014: 314). Ayrıca farklı pek çok feminist bakış açısı olduğu gibi feminist ütopyacılık da çok yönlüdür ve çeşitli şekillerde konumlandırılmıştır. Feminist geleceğe dair çok sayıda dönüştürülebilir vizyon içermektedir. Hüküm süren iktidar sistemlerine anlayışlı ve eleştirel bir bakış açısı getirme, görünmez yapılarını ve gerekçelerini görünür kılma anlamında çoğunlukla politiktirler. Bu sorgulamayı toplumsal eleştiri haline getirmeye çalışsalar da feminist ütopyalar, birçok erkek yazar tarafından uygulandığı ve ifade edildiği şekliyle ütöpik düşüncenin temel ilkelerinden olan mükemmel, kapalı ve durağan bir ütopya üretme amacını genetik olarak reddetmektedirler. Erkeklerin düşledikleri ütopyalar, ev içi alandaki güç dinamiklerini neredeyse hiç dikkate almamaktadır. Erkek ütopyaları ataerkil düşünce yapısıyla hane halkını bir arada tutmakta, genellikle ütöpik hane halkı ütöpik olmayan teknolojiden hem daha temiz hem de daha sessiz olmayı başarsa da çoğu kez erkek ütopyalarında evdeki bireyler, feminist ütopyalarda olduğundan farklı değerlendirilir. Sanayileşme öyküsü ve sermayenin yükselişi bu tarz toplumlarda kadın ve erkek için farklı anlamlar ifade etmekte; feminist ütopyalar çevrelerindeki ekonomik ve sosyal sistemlerde görülen değişikliklerin yankısından daha çok şüphe duyma eğiliminde bulunmaktadır. Böylelikle feminist ütopyalar androsantrik (erkek merkezli) veya ataerkil statükoya yönelik daha geniş eleştiriler yapmakta ve siyasi yapılar, güç yoğunlaşmaları gibi fikirlere daha az sorgusuz sualsiz güven duymaktadırlar (Castelli, 2004: 37-39).

Ütopyayı feminist yapan erkek merkezli bir oluşumu reddederek kadın özerkliği veya kadın eşitliği sağlamaya çalışmaktır. Feminist ütöpik kurgular genel anlamda

toplumun kadınları kısıtlamasına ve cinsiyetçi rollere bürünmesine karşı çıkmaktadır. Bu sebeple eserlerde ataerkilliğin sert eleştirilerini görmek mevcuttur. Ataerkil toplumsal düzeni eleştirirken aynı zamanda bir ideolojik bakış yaratarak farklı zaman ve mekanları tasavvur etmektedir. Feminist ütopyalarda kadınlar özellikle erkeklerden ayrı olarak özel bir dünyada, fantastik kırsal alanlarda veya kadınsı değerlerin korunduğu duvarlarla çevrili yerlerde bulunmaktadır. Kendi başlarına adeta mecazi bir oda yaratma eğilimdedirler (Relf, 1993: 110). Kurulan bu alternatif dünyalar yalnızca feminist politikalar tasarlayarak kaleme alınan eserler değil aynı zamanda mevcut erkek merkezli düzeni değiştirmek amacıyla mücadele eden kadınlar için önemli bir araçtır. Feminist ütopya türü, feminizmin bugüne kadar gelen süreçleri incelediğinde erkek egemen toplumların hegemonyasında ortaya çıkarken oldukça zorlanmış olsa da keşfedildiği andan itibaren eleştirel bir yapıya bürünerek yolculuğunda hızla ilerlemektedir.

Kadınlar, klasik (şablon veya son-durum) ütopyalarda yeterince iyi yol kat edememiş, sürekli çalışmış ve ataerkil figürlere boyun eğmek durumunda kalmıştır. Açıkçası klasik ütopyaların kadınlara pek de iyi muamelede bulunmadığı ortadadır. Bunun sonucunda feminist ütopya yazar ve eleştirmenler klasik ütopya biçiminden ziyade süreç yönelimli (modern) ütopya biçimine ayrıcalık tanımışlardır. Her ne kadar keskin çizgilerle bunu ayırmak mümkün olmasa da feminist ütopyalar süreç yönelimli anlatımı tercih etmektedir (Johns, 2021: 248).

Alessa Johns'a (2021: 253-275) göre feminist ütopya anlatımı karakterize eden modern ütopyacılıkta önemli beş özellik ortaya çıkmaktadır. İlk olarak feminist ütopyalar kadınların güçlenmesi için eğitimi ve entelektüel gelişimi merkezi önemde görmektedir. Geleneksel klasik ütopyalar eğitimle kısmen ilişkilidir ancak feministlerin eserlerinde 20. yüzyılın ilerleyen dönemlerine dek eğitim bir dayanak halini almaktadır. Tarihin büyük bir kısmında kadınların eğitime ulaşması erkeklerden çok daha zor olmuştur. Dolayısıyla feminist ütopya eserlerinde eğitimin her türlüsüne oldukça önem verilmektedir. İlerleyen yüzyıllarda kadınların eğitime ve kütüphanelere erişimi kolaylaşmasına karşın feministler, yine de okumanın ve eğitimin önemini vurgulamaktan vazgeçmemiştir.

İkinci olarak şekillendirilebilir ve sosyal bir insan doğasını özümsemektedirler. Pek çok feminist ütopya yazar insanların eğitilebilir olması ile birlikte psikolojik olarak değişebileceklerini öne sürmektedir. İnsan kısmen içeriden değişikliğe açık bir varlık

olarak görülür. Değişiklikler yalnızca aile içinde değil topluluk içinde de gerçekleşir. Dolayısıyla feministler, ütopya halkının sadece geleneksel ailevi işlevleri öğrenmek değil aynı zamanda bir bütün olarak toplumun amaçlarını içselleştirdiklerini ve ahlaklı davranma motivasyonunu kazandıklarını vurgulamaktadır.

Üçüncü olarak değişime dair kademeli, tarihe dair birikimsel ve iktidara dair paylaşmaya dayalı bir yaklaşımı tercih etmektedirler. Geleneksel ütopya devrimci yaklaşımlarını, ani rejim değişikliklerini ve ardından dayatılan sistemleri barındırma eğilimindedir. Bunun aksine feminist ütopya iktidarı betimleme, aşamalı reform ve süregiden değişimi destekleme fikrini benimsemekte, devrimci tavırdan kaçınarak yavaş ve parça parça toplumları kurmaktadır.

Dördüncü olarak çevreye dinamik bir bakış açısı ile bakmaktadırlar. Kadınların bağımlı ve sömürülen konumuna aşına olan feministler, istismar edilen doğanın sorunlarına da duyarlı davranmaktadır. 20. yüzyıl feminist ütopya yazarları zaman zaman kadınlar ve doğa arasında özel bir bağ olduğunu dile getirmektedir. Yazarlar ağaçların adına konuşmanın yollarını aramışlardır çünkü ağaçlar kendi adına konuşamaz. Dolayısıyla bitki ve hayvan dünyası güçlü, dinamik, ölme ve ölümcül olma durumlarını barındıran, saygı gösterilmesi gereken bir oluşumdur.

Son olarak genellikle pragmatik özellikler göstermektedirler. Erin McKenna, en yararlı feminist ütopyaların felsefi pragmatizmle özdeşleşerek daha özgür bir küresel geleceğe doğru ilerleme ve bu sebeple daha geniş feminist amaçlara ulaşma yolunda en ikna edici yöntemi öne sürdüğünü vurgulamaktadır. Modern feminist ütopya, amaçların arasından iyi olanları sezebilmesi için gerekli eleştirel öngörüğü sağlamakta, var olan deneyim ve tatminsizliği gelecekte istenilen ve uygulanabilir bir amaç doğrultusunda örgütlenme ve yapılandırmaya yardımcı olan vizyonları içermektedir.

Birçok ilk dönem ütopyasında, kadın hakları ve kadınların ezilmişliği ele alınmakta ve Charles Brockden Brown'ın *Alcuin* (1798) eseri buna verilen ilk örneklerden biri olarak anılmaktadır (Lane, 2020: 27). Ayrıca bu dönemde; Mary Griffith'in *Three Hundred Years Hence* (Üç Yüz Yıl Ötede, 1836) adlı ekonomik bakış açısıyla yazılan ütopyasında kadınların kendi istekleri doğrultusunda özgür bir biçimde mal sahibi olmalarını ve bu malları diledikleri gibi kullanabilmeleri gerektiği, Margaret Fuller'in 1845'te yayımlanan *Women in the Nineteenth Century* (Ondokuzuncu Yüzyılda Kadın) eserinden derinlemesine etkilenen *Küçük Kadınlar*'ın yazarı Louise May Alcott, *Work*

(Emek, 1870) ütopyasını kaleme alarak kadınların ekonomik özerkliği elde ettiği bir dünyayı anlattığı, Annie Denton Cridge' nin 1870'te yazdığı *Man's Right, or How Would You Like It?* (Erkek Hakları, ya da Nasıl Olmasını İsterdiniz?) karşı ütopyasında erkeklerin *gerçek erillik tapınıcı* uyguladıklarında ne kadar gülünç olabilecekleri, Marie Howland' ın *Papa's Own Girl* (Babasının Kızı, 1874) ütopyasında kadınların erkeklerle eşit eğitim haklarına sahip, hem manen hem de toplumsal anlamda sorumlu bireyler olarak yeteneklerini ortaya koydukları eşitlikçi bir toplum tasviri oluşturulduğu gibi çeşitli ütopyacı metinler, ilk dönem feminist hareketler içerisinde yazılan önemli ütopya örnekleridir (Sarcey vd., 2003: 82-83). Birinci dalga feminist hareket, içerisinde barındırdığı ve elde edilmesi için çeşitli mücadelelere girilen erkeklerle eşit haklara sahip olma, eşit mülkiyet hakkı, eğitim hakkı ve ekonomik bağımsızlık gibi istekleri edebiyat dünyasına yansıtmış, özellikle klasik ütopya geleneği, ütopyacı yazın içerisinde değişmeye başlayarak kapılarını feminist ütopyalara açmıştır.

Birinci dalga feminist harekette kadınlara yüklenen anne ve eş kavramı yüzyılın sonlarına doğru elde etmek için mücadeleye girişilen yeni *kadın* kavramına uymamaya başlamıştır. Erkekler tarafından hem daha çok arzulanan hem de korkulan Amazon arketipi, kadınların istediği özgürlük ve özerkliği onlara bahşeden en iyi imge olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu dönemde Amazon figürü ütopyalarda kullanılmıştır. Alice Jonas ve Ella Merchant'ın *Unveiling a Parallel* (Benzerini Ortaya Çıkarmak, 1893) ve May Bradley Lane'in *Mizroha: A Prophecy* (Mizora: Bir Kehanet, 1880) eseri bu tarz ütopyalara örnek gösterilebilir. Bu dönemde özellikle anılan özgün feminist kuramcılardan biri Charlotte Perkins Gilman'dır. Ev işlerinden ve aile yaşantısından kurtulmuş bir kadın yaşamı tasarlayan yazar, ütöpik eserlerinde feminizm ve sosyalizmi harmanlayarak hem sınıfsal hem de tür açısından aile içi sorumlulukların nasıl yeniden düzenlenebileceğine dair gelecek kuşağa ışık tutmuştur (Sarcey vd., 2003: 83-84). Toplumsal eleştirmen ve konuşmacı olarak göz önünde olan Gilman'ın en ünlü eserleri otobiyografik özellikler taşıyan *Sarı Duvar Kağıdı* (1892) ile kadın tarihi, sosyolojisi ve politik ekonomisinin incelendiği *Kadınlar ve Ekonomi* (1898) adlı eserleridir (Lane, 2020: 5). Ancak feminist ütopya yazınında döneminden çok sonrasına damga vuran eseri *Herland* (Kadınlar Ülkesi, 1915)'dir. Kadınlar Ülkesi'nde erkeklerden tamamen izole edilmiş bir kadın topluluğu yaratılmıştır. Her iş elinden gelen kadınlar kendilerine adil, sorunsuz ve rahat bir hayat tasarlamışlardır. Yazar, anaerkil düzende sadece bireysel

değil toplumsal olarak da ne kadar mutlu olunabileceğini mizahi bir dille okuyucuya aktarmıştır.

Bu yüzyılda Batıdan uzakta, kendi kadınlar ülkesi hayalini kuran Güney Asya'nın önemli feminist yazarlarından Begum Rokeya Sakhawat Hossain'den de söz etmek gerekmektedir. 1905 yılında İngilizce yazılmış ilk kitabı olan *Sultana's Dream* (Sultana'nın Rüyası) feminist ütopya yazınında ilkler arasında bulunmaktadır. Birinci dalga feminist hareketin esintilerinden oldukça etkilenen Rokeya, bulunduğu kültürün içinden beslenerek erkeklerin selamlıkta hapis olduğu, kadınların ise bilimde, sanatta, ülke yönetiminde ve sokaklarda aktif olarak rol aldığı bir dünya tahayyül etmiştir. Bangladeş'te Müslüman kadınların uyanışına öncü olarak gösterilen yazar, Doğuya bakışı ve Doğunun düşlerini görmek için büyük bir fırsat sunmaktadır (Yılmazyigit, 2007: 1-2).

Kadınların uzun bir aradan sonra tekrar güç kazanmaya başladığı ikinci dalga feminist harekette kadınlar, erkekler ile eşit haklara sahip olma arzularını vurgulamaya ve farklılıklarını konuşmaya başlamış ve sonrasında üçüncü dalga feminist hareket ile kadınların kendi aralarındaki farklılıkları da ele aldıkları eserler sürece dahil olmuştur. Bu dönemde, Marge Piercy' nin *Woman On The Edge of Time* (Zamanın Kıyısındaki Kadın, 1976), Joanna Russ'ın *The Female Man* (Dişi Adam, 1975), Ursula Le Guin'in *The Dispossessed* (Mülksüzler, 1974), Dorothy Bryant'ın *The Kin of Ata Are Waiting for You* (Ata'nın Akrabaları Sizi Bekliyor, 1971'de *The Comforter* [Avutucu] adıyla basılmıştır), Mary Statson'ın *From the Legend of Biel* (Biel Efsanesi'nden, 1975) gibi eserler feminist ütopya yazını içerisinde bulunmaktadır. Bu kitaplarda sınıfsal eşitlik, erkek şiddeti korkusunun olmaması, cinsellik ile ilgili kelimelerin dilden uzaklaştırılması, anne-çocuk ilişkisi, komünal çocuk yetiştirme ve ideal ev kavramı gibi konular işlenmiştir. Çağdaş kurgusal metinler, bilimkurgu türüne yaklaşmakta olsa da klasik ütopyik romanlarla karşılaştırılamayacak kadar önemli bir yer edinmiştir (Lane, 2020: 28-29).

Feminist distopyalarda ise ataerkilliğin ağır otoritesi altında ezilen köktenci toplumlar kaleme alınmıştır. Murray Constantine takma adıyla Katharine Burdekin tarafından 1937 yılında yazılan *Swastika Night* (Swastika Geceleri) eserinde, yedi yüz yıllık Nazi hegemonyasının ardından kadınların kendi bedenleri ve üremeleri üzerinde kontrol sahibi olamadıkları, erkeklerin tecavüzü hak olarak gördükleri kadını aşağılayıcı

bir toplum tasviri anlatılmakta ve feminist distopya türünün öncüsü olarak kabul edilmektedir (Patai, 2014: 5-8). Margaret Atwood'un *The Handmaid's Tale* (Damızlık Kızın Öyküsü, 1986), Suzette Haden Elgin'in *Native Tounge* (Anadil, 1984-1993), Zoe Fairbairns'in *Benefits* (Kadınlar Kulesi, 1979), Jean M. Auel'in *The Clan of The Cave Bear* (Mağara Ayısı Klanı, 1980), Doris Lessing'in anaerkil bir ütopya'yı anlattığı (Bölge Üç, Dört ve Beş Arasındaki Evlilikleri/Evlilikler, 1980), *The Memoirs of a Survivor* (Hayatta Kalma Güncesi, 1974), *Mara and Dann* (Mara ile Dann, 1999), *The Story of Colonel Dann, and Mara's Daughter, Griot and the Snow Dog* (Albay Dann, Mara'nın Kızı, Griot ve Snow Dog'un Hikayesi, 2005), Hillary Jordan'ın *Woke* (Uyandığında, 2011) gibi pek çok eser feminist distopyalara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca 1990'lar ve 2000'lerden sonra bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişim ve değişimler doğal/yapay, organik/inorganik, insan/hayvan, biyoloji/teknoloji gibi ikilikleri ele alarak bilimkurgu, ütopya ve distopya yazınına büyük bir hızla etkilemiş, yapay zeka, siborg, insandışı/insan sonrası organizmalar, sanal gerçeklik, biyoteknoloji şeklinde feminist ütopyalara da konu olmuştur. Donna Haraway'ın *A Manifesto for Cyborgs* (Siborg Manifestosu, 1985/1991), Marge Piercy'nin *He, She and It* (1991), Octavia Butler'in *Xenogenesis* üçlemesi (1987-1989), Melissa Scott'ın *Trouble and Her Friends* (Trouble ve Arkadaşları, 1994), Jeanette Winterson'ın *Stone Gods* (Taş Tanrılar, 2007) gibi eserler birçok örnekten sadece bazılarıdır (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 124-127).

Sonuç olarak modern feministlerin daha eşitlikçi ve adil bir toplum isteklerini dile getirmek amacıyla, 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında ütopya'yı bakışa yönelmesi ve 1960'lardan sonraki özgürleşme hareketleri feminist ütopyanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ütopya, çok uzun zamandır kadınlardan gelen eleştiriler için uygun ve hayati bir araç olmuştur. Geçmişin feminist yazarları kendi karmaşık ve zor şartları altında, yaratıcılık ve güçlü bir hayal gücü ile baskılara tepki göstermişlerdir; kaygılarının merkezindeki tarihsel süreklilik, günümüzde bakıp bir şeyler öğrenilebilecek ve cesaret alınabilecek zeki ve duyarlı simgelere yol açmıştır (Johns, 2021: 249-251).

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle ütopya kavramının kuramsal çerçevesi çizilmekte, anlamı ve kaynakları üzerinde durulmaktadır. Ardından tarihsel serüveniyle birlikte geliştiği ve ideolojilere göre şekillendiği görülmektedir. Araştırmada ulaşılmaması gereken asıl nokta olan feminist ütopyalara doğru ilerlenmekte, nasıl ve neden ortaya

çıktığı anlatılarak feminizmin etkisiyle kaleme alınan eserlere örnekler verilmektedir. Ütopyalara feminist bir açıdan bakmak onları aynı zeminde buluşturmaktadır. Son bölümde incelemek olan *Sultana'nın Rüyası* ve *Kadınlar Ülkesi* iki feminist ütopya eseri de yakın benzerlikler göstermektedir. Kadınların toplumda yaşadıkları zorlukları ispatlamak adına erkek egemen dünyanın tam tersine çevrildiği eserler örneklerle ve karşılıklı bir analizle açıklanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST ÜTOPYALAR: SULTANA’NIN RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ

3.1. YAZARLARIN HAYATI VE ESERLERİ

3.1.1. Begum Rokeya Sakhawat Hossain

1880’de Bangladeş’te bulunan İngiliz Bengal Başkanlığı’na bağlı Rangpur, Pairaband köyünde aristokrat bir Müslüman ailede doğmuş olmasına rağmen Begum Rokeya, cinsiyet ayrımcılığına dair deneyimlerini babası Zahiruddin Muhammed Abu Ali Hyder Saber tarafından kız kardeşleriyle birlikte yaşamıştır. Seçkin bir muhafazakar Müslüman ailenin kızları olarak Rokeya ve kız kardeşleri katı purdah (Hindistan’da kadınların bedenlerini, yüzlerini örtmek amacıyla kullandığı geleneksel örtü, peçe) adetleri ile büyümüş, hatta yakın aile üyeleri dışında herhangi bir erkekle konuşmalarına ve kaynaşmalarına izin verilmemiştir. Çocukluk anılarını çeşitli yazılarında bu sebeple üzüntü ve acı içinde anlatmıştır. Burada Rokeya’nın İslam’a ve onun temel kurallarına asla karşı gelmediği belirtilmelidir; yalnızca örtünmeyle ilgili İslami değerleri erkeklerin yorumlamasını sorgulamış ve erkekleri bu zorbalığı durdurmaya çağırmıştır. Babası kız çocuklarının okumasına karşı olduğundan Bengalce, İngilizce veya herhangi bir bilginin peşinden koşmamaları için onlara okula gitmeyi yasaklamıştır. Bengal bölgesindeki insanların çoğu Bengalce konuştuğundan bu dil, halkın dili olarak değerlendirilmiş ve dolayısıyla yüksek kültürlü Müslüman aile üyelerinin bu dili öğrenmelerinin uygun olmadığı düşünülmüştür. Urduca’yı kraliyet Müslümanlarının ortak dili olarak görmüşlerdir. Rokeya ablası sayesinde Bengalce dilini öğrenme imkanı bulmuştur. Babaları, kızlarının okulda eğitime maruz kalmasının zihinlerini Müslüman olmayan fikirlerle kirletebileceğine inanarak onlara kısıtlama getirmiştir. Ona göre kadın evde oturmalı, çocuk büyütmeli ve iyi bir eş olmalıdır. Babası oğullarını eğitim konusunda oldukça desteklemiş, koleje göndermiş ve yükseköğretim için İngiltere’ye yollamıştır. Rokeya’nın ağabeyi İbrahim Saber aldığı eğitim ve İngiltere’de bulunduğu toplum gereği bakış açısı daha geniş ve eşitlikçi bir biçim almıştır. Kadınların eğitimini ve mutluluğunu desteklemiştir. Bu yüzden yurtdışından döndüğünde kız kardeşine gizlice İngilizce üzerine eğitim vermeye başlamıştır (Miah, 2014: 42-43). Rokeya (2007: 31), *Padmarag* eserine yazdığı ithaf mektubunda ağabeyine olan minnetini dile getirmiştir:

“Çocukluğumdan beri bana verdiğin sevginin sıcaklığıyla ısındım. Beni büyüten ve şekillendiren sensin. Anne, baba, öğretmen... Bunların hiçbiri hakkında fikrim yok, ben sadece seni biliyorum. Annem zaman zaman beni disipline etmeye kalkıştı, ama sen böyle bir şeye asla kalkışmadın. Aradığım o annelere has duyarlı sevgiyi sende buldum...”

Rokeya 1896’da 16 yaşındayken, ağabeyi İbrahim’in aracılığıyla Bhagalpur’da Urduca konuşan bölge yargıcı Khan Bahadur Syed Sakhawat Hossain ile evlenmiştir. Eşi oldukça açık görüşlü ve eğitilmiş biri olarak tanınmıştır. Rokeya’nın çok yönlü zekasının gelişmesine ve yaşadığı müddetçe karısının edebi faaliyetlerine oldukça yardımcı olmuştur. Rokeya, kocası hayattayken gelecek vaat eden bir yazar olmakla birlikte 1909’da eşinin vefatından sonra feminist bir yazar, eğitimci ve kadın hakları savunucusu olarak öne çıkmıştır (Miah, 2014: 43). Ayrıca eşinin kendisine bıraktığı yüklü miras ile onun anısına 1909’da Bhagalpur’da Sakhawat Memorial Kız Okulu’nu açmış, daha sonra okulu Kalküta’ya taşımıştır. Dönemin şartlarına göre kız çocuklarının eğitilmesi için verdiği büyük çaba takdir edilesidir. Okulun açıldığı 1909’da, yüz Bengalli Müslüman kadından sadece biri eğitim görmüştür ve on bin kadından sadece biri İngilizce eğitim almıştır. 1925-1926 yılları arasında yapılan bir araştırmada Bengal’de 23.437 kolej öğrencisinin yalnızca 284’ü kız öğrenci olarak tespit edilmiştir. Kurduğu okulda başlangıç olarak sadece 5 olan öğrenci sayısı, Rokeya’nın tek tek Müslüman ailelerin kapılarına giderek ikna etmesiyle 1915’te 84’e yükselmiştir. 1930’da, düzenli bir biçimde Bengalce ve İngilizce eğitim veren lise düzeyinde bir okul konumuna gelmiştir. Kadınlara aşçılık, dikiş, beden eğitimi, müzik, ilkyardım, Kuran ve ev idaresi gibi çok yönlü eğitimler verilmiştir (Temizarabacı Yıldırım, 2007: 5).

Begum Rokeya pek çok kadın hareketinde ve sivil çalışmalarda bulunmuştur. Ulusal ve uluslararası toplantılara başkanlık yapmış; 1916’da kadınların eğitimi, istihdamı, siyasal ve toplumsal hakları için mücadele eden Bengal Müslüman Kadınlar Derneğini (Anjuman-e-Khawatin-e-Islam) kurmuştur. Dernek ihtiyacı olan yoksul, dul, kimsesiz ulaşabildikleri her kadına yardım eli uzatmayı hedeflemiştir. Ayrıca Dernek tarafından Türk Yardım Fonu için 1913 yılında Kalküta’da düzenlenen toplantıda Rokeya konuşma yaparak *Sultana’nın Rüyası*’nın iki yüz kopyasını Türk askerlerine yardım etmek amacıyla bağışlamış ve bunu görüp etkilenen diğer kadınlar da mücevherlerini bağışlamaya karar vermiştir. Rokeya deneme, şiir, öykü ve roman türünde pek çok eser kaleme almıştır. *Nabaprabha*, *Saogat*, *Mohammadi*, *Mahila*, *Brahatmahila*, *Al-Eslam*, *Nawroz*, *Mahe-Nao*, *Bangiya Mussalman Sahitya Patrika*, *The*

Mussalman, The Indian Ladies' Magazine gibi birçok dergide yazılar yayınlamıştır. Harem sistemine karşı yazdığı yazılarını iki ciltlik *Matichur* (1904-1922), *Sultana's Dream* (1905), *Padmarag* (1924) ve kırk yedi seri şeklinde yayınlanmış raporla harem geleneğini belgeleyen *Avarodhbasini* (İnzivadakiler, 1931), *Education Ideals for the Modern Indian Girl* (1931) gibi kitapları mevcuttur. *God Gives, Man Robs* (Allah Verir, Erkek Çalar, 1927) yazısında ele aldığı gibi birçok makalesinde harem sisteminin Kuran'da ve şeriatta bulunmadığını dile getirmiştir. Dönemin toplumsal yapısı ve ataerkil zihniyeti içerisinde oldukça sivrilen Rokeya, Mary Wollstonecraft'ın görüşlerini benimsemiş, Hristiyan taraftarı ve Avrupa hayranı olarak şiddetli eleştiri ve suçlamalara maruz kalmıştır. Ancak *Padmarag* kitabında görüldüğü gibi sömürgecilığe karşı milliyetçiliğini elinden bırakmazken aynı zamanda Batılı kadınlarında hala bir köle zihniyetinde yaşayarak özgür olmadıklarını dile getirmiştir. 9 Aralık 1932'de vefat eden Begum Rokeya Sakhawat Hossain kadınların özgür olması için mücadele eden iyi bir yazar, eğitimci ve aktivistti (Temizarabacı Yıldırım, 2007: 6-8). Bugün Bangladeş'te Müslüman kadınların uyanışının ve kurtuluşunun öncüsü olarak görülmekte ve Rangpur'da Begum Rokeya Üniversitesi ile adını yaşatmaktadır.

Üçüncü Dünya ülkelerindeki kadınlar zor yaşam koşulları altında mücadele ettikleri için eğitim düzeyi düşük ve okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüksektir. Beslenme ihtiyacı bile erkeklerden daha az olacak şekilde karşılanmaktadır. Yaşama süreleri erkeklerden kısadır. Dolayısıyla yoksulluğun hakim olduğu Üçüncü Dünya ülkeleri ya da Güney ülkeleri olarak da bilinen bu ülkelerde, (ele alınan çerçevede Güney Asya ülkeleri olan Bangladeş, Nepal ve Hindistan) kız çocukları ve kadınlar yaşam şartlarının ağırlığından daha çok etkilendikleri gibi sosyal statüleri ve ayrıcalıkları en düşük olan erkeklerin bile karşılaşmadıkları toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Alptekin, 2008: 26-29). Kadınların sürekli evde bulunmaları ve ev içi alanda iş yapmak zorunda kalmaları düşük toplumsal statüye sahip olduklarını göstermektedir. Her şeyden önce çocuk bakma sorumluluklarının yanı sıra çalışma şartları saatleri ve kendilerine karşı düşük ücretli bakış açısı kadınlar için oldukça zorlayıcı olmaktadır (Bennholdt-Thomsen, 2008: 249-250). Bu sebeple, Rokeya her ne kadar bulunduğu toplumda iyi ve varlıklı bir aile içerisinde olsa da çevresi için aynı durumu söylemek mümkün görünmemektedir.

Rokeya'nın 1905'te *The Indian Ladies' Magazine*'de İngilizce olarak yayınlanan *Sultana'nın Rüyası* eseri, en eski bilinçli feminist ütopya olarak görülmektedir. Bu kısa hikayeyi yazdığı sırada, Bangla'da Bengalli kadınlara, özellikle Bengalli Müslüman kadınlara boyun eğdirilmesini ve baskı altına alınmasını konu alan birkaç makale daha yayınlarak dikkate değer bir ilgi çekmiştir. Bengal Müslüman Cemiyetinin ilk ve en önemli feministi olarak anılmaktadır. Rokeya, *Sultana'nın Rüyası*'nı ilk olarak eşiyle paylaşmış ve eşi bunu korkunç bir intikam olarak yorumlamıştır. Ancak Syed Sakhawat Hossain kendinden beklenen hareketi yaparak bu kısa ve muzip ütopyaı yayınlaması için Rokeya'yı yüreklendirmiştir (Jahan, 1988: 1-2). Harem sistemi ile eve kapatılan, erkenden evlendirilmeye zorlanan, eğitim hakkı elinden alınan, sosyal yaşamı ve özgürlüğü kısıtlanan kadınların ve kız çocuklarının sesi olmayı amaçlayan Rokeya, bu sorunların temelinde erkek egemenliğini gördüğünden betimlediği kadınlar ülkesinde her şeyi alt üst etmektedir. *Sultana'nın Rüyası*'nda erkekler selamlığa kapatılarak eleştirel bir bakış açısı sunulmakta; bunun yanı sıra kadınlar sosyal, özgür, bilimsel çalışmalara ağırlık veren, eğitimi temel alan ve ülke yönetiminde söz sahibi olan bir konumda bulunmaktadır. Kadınların karakterize ettiği bu dünyada hiçbir kötülük, hastalık ve sorun yoktur; asıl sorun bunları erkeklerin getirmesidir. Dolayısıyla erkeklerin selamlıkta adeta hapis olmaları mükemmel bir dünyanın kapılarını kadınlara açar.

Sultana'nın Rüyası güçlü hiciv unsurları barındıran ütopik bir eserdir. Hindistan bağlamı açık ve net bir şekilde hissedilmektedir. Hikaye, *Sultana* ve *Rahibe Sara*'nın arasında geçen diyaloglar ile şekillenmektedir. Konuşmalarında Hindistan'da yaygın olan eril ve dişil karakter kavramlarının savunulamazlığı açıkça gösterilmektedir. *Sultana* klasik Hint bakış açısını taşıyarak bu Kadınlar Ülkesi'nin harikalarını överken *Rahibe Sara* dışarıdan bakan bir görüş sunarak aynı zamanda yazarın ikinci kişiliğini temsil etmektedir. Rokeya'nın burada *Sultana* aracılığıyla Hint stereotipleri ve geleneklerini alaya aldığı görülmektedir. Ülkede kadınlar güçlüdür ama kadınların bu gücünü iktidarda kullandığı bir toplum yaratmak için Rokeya, birkaç yıl sonra Charlotte Perkins Gilman'ın *Kadınlar Ülkesi*'nde yaptığı gibi erkekleri saf dışı bırakmayı veya bu kadar sert bir şey önermeyi gerekli bulmamıştır. Ülkede erkekler toplumun bir parçasıdır ancak tıpkı Rokeya'nın geldiği toplumdaki kadınlar gibi iktidardan mahrum ve evde çocuk bakıp iş yapmakla meşguldürler. Bu ülkede kadınlar, Hintli erkeklerin kadınları layık gördüğü statüye aynı şekilde erkekleri sokmakta ve onları hiçbir vasıflı işe uygun görmemektedir. Adeta her şeye gücü yeten yazar gerçek dünyada kadınların uğradığı

baskılar ve zorbalıklar için ideal dünyasında erkekleri cezalandırmaktadır (Jahan, 1988: 3-4). Sultana'nın Rüyası, eril önyargıları parçalayarak toplumun yeniden inşa edildiği bir kadınlar ülkesinde, başka dünyalarında mümkün olabileceğini okuyucuya aktarmaktadır (Sümer, 2017: 415).

3.1.2. Charlotte Perkins Gilman

Gilman, 3 Temmuz 1860'da Connecticut, Hartford'da Charlotte Anna Perkins olarak dünyaya gelmiştir. Ebeveynleri, ünlü Beecher ailesinden Frederick Beecher Perkins ve Rhode Island'ın kurucularından birinin soyundan gelen Mary A. Fitch Wescoot'dur. Babası iyi bir dilbilimci, akademisyen ve profesyonel kütüphanecidir. Ancak Charlotte doğduktan kısa bir süre sonra eşini ve ailesini terk etmiştir. Beecher'in kız kardeşi Emily (Gilman'ın en sevdiği halası), *Sybaris and Other Homes* (1869) gibi ütopyaların yazarı ve tarihçi ve Unitarian bakanı olan Edward Evertt Hale ile evlenmiştir. Dolayısıyla Gilman'ın hayatına ütöpik yazın kültürü girmiş ve aile hayatının ne kadar güzel olabileceğine dair bir model oluşturmuştur. Soylu ve ünlü bir aile içerisine doğmuş olsa da babasının evi terk etmesi üzerine annesi Mary ve erkek kardeşi ile birlikte sıkıntılı ve yoksul bir hayat geçirmiştir. Zaman zaman az da olsa babasının katkısı olmuş ancak otobiyografisinde on sekiz yıl içinde on dokuz defa on dört farklı şehre taşındıklarından bahsetmiştir. Annesi küçük çocuklara öğretmenlik yapmasına rağmen yine de uzun süreli işler bulamamıştır (Kessler, 1995: 14-17).

Charlotte uzun bir müddet tereddüt ettikten sonra yerel sanatçı Charles Walter Stetson ile 1884 yılında evlenmiştir. Bir yıl sonra tek çocukları olan Katharine Beecher doğmuştur. Ancak doğum sonrası bunalımları Charlotte'ın yakasını bırakmadığı gibi gittiği sinir hastalıkları uzmanlarını ve eşini dinlememiş, evden ve bebeğinden uzaklaşarak Kaliforniya'ya kaçmıştır. Daha sonra eşinden boşanarak kızını yanına almıştır. Annesi ve kızıyla zor geçindikleri bir hayat kurarak yazın dünyasına da yavaşça adım atmaya başlamıştır. Eşi, Gilman'ın yakın bir arkadaşı ile evlenmiş ve kızının da onun yanında kalması gerektiğine üçü birden ortak karar vermiştir. Ancak toplumsal baskı ile Victoria devri zihniyetinin son zamanlarını yaşayan Amerika'da Charlotte'a yüklenilmesi pek tabii beklenen bir gelişmedir. Kızını, eşini terk eden ve annelik görevini layıkıyla yerine getiremeyen bir kadın olarak suçlanmıştır. Bu durum iyice psikolojisini bozmuş oradan oraya göçebe gibi yaşayarak yazılarını yayınlamaya başlamıştır. Ayrıca işçi sendikalarında, kadın ve erkek kulüplerinde, oy kullanma hakkına sahip grupların

kulüplerinde, kilise cemaatlerinde ve ulusalcıların kulüplerinde konuşmalar yaparak geçimini sağlamıştır. Doktor ve eşi tarafından delirmenin eşiğine getirilen bir kadının acı dolu hikayesini anlattığı *The Yellow Wallpaper* (Sarı Duvar Kağıdı, 1892), şiir kitabı olan *In This Our World* (Şu Bizim Dünyamızda, 1893), kısa zamanda yedi dile çevrilen en ünlü eseri (Kadınlar ve Ekonomi, 1898), *Concerning Children* (Çocuklara Dair, 1900), *The Home: Its Work and Influence* (Ev: İşleyişi ve Etkileri, 1903), *Human Work* (İnsan İş, 1904), *Man Made World: Or Our Androcentric Culture* (Erkek Yapımı Dünya ya da Erkek Merkezli Kültürümüz, 1911), *His Religion and Hers: A Study of the Faith of Our Fathers and the Work of Our Mothers* (Erkeğin Dini ile Kadının Dini: Babalarımızın İmanına ve Annelerimizin İşlerine Dair Bir İnceleme, 1923) adlı eserleri yayımlamış, aynı zamanda 1984'te Pasifik Sahili Kadın Derneğinin dergisi *The Impress* 'in editörlüğü yapmış ve *The Forerunner* dergisinde de tefrika halinde *What Diantha Did* (Diantha'nın Yaptığı, 1910), *The Crux* (Dönüm Noktası, 1911), *Moving the Mountain* (Dağı Yıkarak, 1912), *Herland* (Kadınlar Ülkesi, 1915) ve onun devamı niteliğinde *With Her in Ourland* (Bizim Ülkemiz, 1916) romanlarını kitaplaştırmıştır. 1935'te ise *The Living of Charlotte Perkins Gilman* (Charlotte Perkins Gilman'ın Hayatı) otobiyografisini bitirmiş ve tüm mal varlığını kızına bırakmıştır (Lane, 2020: 8-16).

İkinci evliliğini ilk kuzeni George Houghton Gilman ile 1900 yılında gerçekleştirmiştir. Nihayet aradığı şefkatli arkadaşı, desteği ve işbirliğini bulmuş, yazarlık kariyerinin aktif dönemine girmiştir. Hatta kendi yayınevini açmış, kızını da yanına alarak hayatına devam etmeye çalışmıştır. 1932'de tedavi edilemeyecek kadar ileri seviyede göğüs kanseri olduğunu öğrendikten sonra 1934'te aniden eşi Houghton'ı kaybetmiştir. Sonrasında Pasadena'da kızı Katharine, damadı ve torunlarının yanına gitmiştir. 17 Ağustos 1935'te banyo yaptıktan sonra yatağa yatıp kloroformla ıslatılmış bezleri yüzüne koymuş ve ölmüştür. Gilman'ın intiharı, 1912'de *The Forerunner*'da tanımladığı intihara tıpatıp benzemekte; “*yatağında kloroformdan ölü bulunan iyi yetiştirilmiş bir New England kadınının intiharındaki zevke hayran olduğu*” şeklindeki söylemi ortaya çıkmaktadır. Ardından bıraktığı not, otobiyografisinin son sayfalarında görülmektedir: “*Kloroformu kansere tercih ettim.*” (Kessler, 1995: 33-40).

Gilman feminizm ile sosyalizmi bir araya getirip birbirine bağlı iç içe geçmiş bir düşünce sistemi oluşturmaya çalışmıştır. İnsan doğasının istendiği gibi şekil alabileceğini savunmuş ve özellikle kadınların sokulmak zorunda bırakıldıkları kalıpları

yıkmanın yollarını aramıştır. 1900’lerin başlarında olgunlaşan düşünceleriyle tıpkı diğer kuramcılar gibi bir kuram yaratıp hem sınıf ayrımının hem de sınır tanımaz bireyciliğin bulunmadığı bir dünya oluşturmak için çabalamıştır. Bir hümanist olarak boy gösteren Gilman: “*Sadece toplumsal ilişkilerde insan olduğumuzdan... insan olmak için kadınların, insanlığın hayatının bütününde yer alması gerektiğini*” şiddetle savunmuştur. Hayatları kısıtlandırılan kadınlar, insanlığın ilerleyişini yavaşlatmakla kalmayıp geriletmekteydi. Dolayısıyla organizmanın büyümesinde bireyin ya da toplumsal varlığın fiziksel, entelektüel, manevi ve toplumsal alanların hepsinde kadının gücüne ihtiyaç duyulmuş ve bu dört alanda da kadınların insanla ilgili işlerde arka plana atıldığını belirtmiştir. Gilman, erkek tarafından kadının tarımda ürettiği üretim fazlasının kamulaştırılmasını tarihsel süreçte kadının boyun eğişinin başlaması olarak görmüştür. Bu boyun eğme kadının gelişimini durdurmuş, bütün kadınları insanlığın dışına itmiştir. Dürüstlük, cömertlik, yaratıcılık, güçlülük ve cesaret gibi meziyetler aslında bütün insanlar için geçerlidir; ancak kadınlar erkeklere özgü görülen bu özelliklerinden kendilerinde olmadığına o kadar inandırılmıştır ki sadece *namusluluk* için gereken tek şeye, *namusa* sahip olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Gilman, kadın ve erkek arasındaki en önemli gerçeğin farklılıklardan ziyade ortak insanlık olduğunu vurgulamıştır (Lane, 2020: 12-15).

Gilman’ın, kadınların vizyonunu genişletmek ve fikirlerini tüm dünyaya ulaştırmak için yazdığı eserlerinde dikkat çeken en önemli tür ütopyacı roman türü olmuştur. Özellikle feminist ütopya türünün ses getiren eserlerinden Kadınlar Ülkesi’ni kaleme almasıyla kadınların yaşadığı tüm olumsuzlukları tersine çevirmiş ve mizahi bir dille ortaya koymuştur. İlk kez 1915’te Gilman’ın The Forerunner gazetesi için 12 bölümden oluşan seri roman şeklinde yazılmış, 1979’da yeniden keşfedilip kitap olarak yayımlanmıştır. 1970’lerde popüler hale gelmeye başlayan feminist ütopyik kurgular içinde ilk sıralarda yer aldığı gibi aynı zamanda Amazon arketipi ortaya koyan ilk metinlerden biri olduğu düşünülmektedir (Bartkowski, 1989: 23). Kadınlar Ülkesi’nin yayınlandığı yıllarda kadınlar ataerkil düzeni eleştirmekte, kamusal alana girmek, evde eşit şekilde işleri paylaşmak, cinsel sömürüyü yok etmek ve özellikle eşitlik için mücadele etmektedir. Eserde bu gibi konuların sıklıkla işlendiği görülmektedir. Kadınların kırılgan ve yardıma muhtaç varlıklar şeklinde lanse edilmesini reddeden Gilman, aslında erkeklerden bir farkı olmadıklarını vurgulamakta ve Kadınlar

Ülkesi'nde kendilerini koruyabilen, güçlü, atletik, parlak zekalı ve her işi layıkıyla yapıp başarıyla tamamlayan, iki bin yıldır erkeksiz yaşayan bir toplumu tasvir etmektedir.

Hikaye, üç Amerikalı erkek olan Van, Jeff ve Terry'nin I. Dünya Savaşı öncesi çıktıkları gezide tamamen kadınlardan oluşan bir topluluğun bulunduğu fisiltısını almalarıyla başlamaktadır. Van bir sosyolog, Jeff doktor, Terry ise zengin bir aileden gelen teknik ve elektrik konularında uzman kişiler olarak kurgulanmıştır. Kadınlar Ülkesi'ne gizlice giren ve kendilerini kadınların tüm dünyasını keşfetmeye adanmış bu üç dost, yavaş yavaş açığa çıkan gerçekler ile şaşırmakta ve ülkenin yönetim biçiminden ekonomisine, kültüründen inançlarına kadar birçok konuya hakim olmaya ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaya başlamaktadırlar. Anaerkil olan bu toplum partenogenez ile çoğalmakta; ülkedeki kadınlar erkek soyunu, özelliklerini ve diğer dünyaları da merak etmektedirler. Yaşanan bazı problemler sonucu ülkeden ayrılmak zorunda kalan Terry ve Van, kendi ülkelerine dönerken Van'ın eşi Ellador'u da yanlarına alırlar. Feminist ütopya olan Kadınlar Ülkesi'nin devamı, bir distopya örneği olan *Bizim Ülkemiz*'de Ellador ile birlikte kendi ülkesine giden Van'ın maceraları anlatılmaktadır.

Kadınlar Ülkesi'nin feminist özelliklerin yanı sıra ütöpik amaçlar açısından da farklı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bir ütopyanın amacı insanların arzuladığı, mutlu oldukları ve refaha ulaştıkları dünyaya kurgusal bir bakış kazandırmaktır. Pek çok ütopya bu amaçlara sadık kalarak yeni bir yapı oluşturur. Ancak Gilman'ın amacı her şeyden önce insan bilincidir. Nasıl daha iyi olunacağına dair çaba vermektedir (Lane, 2020: 31). Ülkeye giden erkeklerin öncelikle karşılaştığı durum kadınları erkeksi özellikler içerisinde bulmaktır. Üç arkadaşın geldikleri ülkelerinde yaşadıkları kadın figürleriyle bu durumu karşılaştırmaları, Gilman'ın cinsiyet eşitliği fikrini şiddetle savunduğunu göstermektedir (Singer-Wilson, 2001:157). Dolayısıyla olması gereken şey cinsiyetlerin farklılığı değil, insan olmak ve bunun bilincine varmaktır. Bu bilinç seviyesine erişmek için Gilman'ın Kadınlar Ülkesi'nde işlediği en önemli konu eğitim sistemidir. İçinde bulunduğumuz toplumda başarılı sayılan her ne ise rekabet sistemi içinde çocuklara o yansıtılır. Öğrenmenin zevki veya zihnin egzersizi önemli bulunmayıp kazanma odaklı yapılmaktadır. Ancak Kadınlar Ülkesi'nde oluşturulan dişil eğitimde en temel fark, iyi ve kötü, erdem ve günah, güç ve zayıflık gibi genel yargı toplamları olmadan hayata bakılmasıdır. Mükemmeliyetçiliğin çocuklara zarar vereceğine ve hata yapma korkusu olmayınca çocukların daha iyi bir şekilde eğitileceklerine

inanmaktadırlar. Ayrıca biyografisine bakıldığında annesinin engellenen hayatı sebebiyle ve kendi anneliğinin yeterli olmadığı düşüncesiyle anne kavramına oldukça duygusal yaklaşan Gilman, eserinde muazzam bir annelik sistemi kurmuştur.

3.2. SULTANA’NIN RÜYASI VE KADINLAR ÜLKESİ ESERLERİNİN FEMİNİST ÜTOPYALAR BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Benzer yıllarda yazılan Sultana’nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi feminist ütopyalari, dönemlerinin özelliklerini ve yazarlarının bakış açılarını taşımaktadır. Bu konuda önem teşkil eden kavram *yazma zamanı*dır. Bir eserin zeminini oluştururken eseri ortaya koymak için genellikle yazarı buna sevk eden bir uyarıcı olmalıdır. Bütün eserde bu atmosfer yoğun bir şekilde hissedilebilir. Eser hangi sorunların, gündemin, olay ve olguların etkisiyle kaleme alınmıştır? Kitabın doğru anlaşılması için bu oldukça önemli bir sorudur (Altıntop, 2007: 195-196).

Dolayısıyla hemcinslerinin yaşadığı hayatı, karşılaştıkları zorlukları, uğradıkları zorbalıkları gören ve bizzat bunları yaşamaya sırf kadın olduğu için mecbur olacak olan ve hatta yaşayan feminist yazarlar, seslerini duyurmak için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Bir araç olarak kullandıkları ütopyacılık yazın türü ile kadınlar, isteklerini, haklarını ve hayal ettiklerini dile getirmişlerdir. Feminizmin dalgaları dünyanın dört bir yanına dağılırken sesini duyurabilen Rokeya ve Charlotte, yaşadıkları toplumda kadının eşitliğini sorgulamış ve daha güzel bir dünya tahayyül ederek bu iki feminist ütopya eserini yazmışlardır. Birçok ortak noktası bulunan Sultana’nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi, kadın-erkek fark etmeksizin herkes için ufuk açıcı ve ilham verici niteliktedir.

3.2.1. Eserlerde Kurgu

20. yüzyılın başlarından itibaren görülen toplumlardaki bireyselleşme eserlere de yansımaktadır. Roman yazarları kendi değerlerini ve inançlarını bağımsız bir şekilde ifade edecek başka anlatım yöntemleri aramaya başlamıştır. Dolayısıyla romanda, yazarın egemenliğinin fazlaca hissedilmesinin ortadan kaldırılması için en kesin çözüm, onları yaşayan veya tanıklık eden kişilere anlattırma olarak görülmektedir. Böylelikle “ben” ya da kahramanın ağzından anlatım olan kahraman bakış açısı yaygınlık kazanmıştır (Demiryürek, 2013: 120). Sultana’nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi eserleri, döneminin özelliklerini taşıyarak kahraman bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Anlatıcı yani hikayenin kahramanı, başından geçen olayları kendi bakış açısı ile anlatmaktadır.

Burada, elbette yazarın süregelen yaşam biçiminde oluşan düşünce tarzı hissedilmektedir.

3.2.1.1. Sultana'nın Rüyası'nda Kurgu

Sultana'nın Rüyası feminist ütopyasında karşımıza hikayeyi anlatan kişi olarak Sultana çıkmaktadır. Sultana, bir akşamüstü uyku ve uyanıklık arası yaşadığı gizemli yolculuğu okuyucuya aktarmaktadır. Sultana ve kadın arkadaşı Rahibe Sara'nın diyalogları şeklinde karşımıza çıkan ütopya, yazar Begum Rokeya'nın her iki kadında da kişiliğini yansıttığını görmek mümkündür. Yaşadığı toplum tarafından eleştirilen bu eser, onun mizahi bakış açısını ve korkusuzluğunu göstermektedir. Koltuğa uzanmış, Hintli kadınların içinde bulunduğu durumu düşünen Sultana, birden karşısında arkadaşı Rahibe Sara'yı görür. Rahibe Sara onu bahçeye çıkmaya davet eder. Sultana önce tereddüt eder çünkü kadınlar örtüleri olmadan serbestlik içinde dışarıya çıkamamaktadır. Ancak gece vakti olduğundan bir sakınca görmez. Birlikte bahçeye çıkarlar ve daha sonra sokaklarda dolaşmaya başlarlar. Sultana birden gündüz olduğunu fark eder, kendi ülkesine göre oldukça farklı bir yerde gezdiğini anlar ve nasıl olur da hiç erkek görmediklerini sorgular. Rahibe Sara ise erkeklerin haremde yani layık oldukları yerde bulunduklarını, kadınları rahatsız etmeyeceklerini ve dilediği gibi davranabileceğini söyler. Buna oldukça sevinen ve meraklanan Sultana bu yer hakkında sorular sormaya devam eder. Kadınların ülke yönetiminde, üniversitelerde, ticarete ve sosyal alanlarda aktif olarak rol aldığını öğrenir, çok şaşırır ancak bir o kadar da imrenir. Her yerin çiçek bahçesi gibi olduğunu ve çamur bulunmadığını özellikle vurgular, kendi ülkesinde bunlara ayrılan vaktin gereksiz olduğu düşünüldüğü için üzülür. Hiçbir bulaşıcı hastalık, kötülük ve kavga yoktur. Rahibe Sara buraya Kadınlar Ülkesi der ve bilimin yolunda ilerleyerek şekillendirdikleri bu ülkeyi anlatmaya başlar. Sultana, ülkenin kraliçesiyle de tanışma onurunu yakalar. Nihayetinde kendini tüm bu olanları sorguladığı bir döngünün içerisinde bulur. Ancak gözlerini açtığında yatak odasının koltuğunda uyuyakaldığını fark eder.

3.2.1.2. Kadınlar Ülkesi'nde Kurgu

Kadınlar Ülkesi feminist ütopyasında ise anlatıcı, sosyolog bilim insanı ve Amerikalı bir erkek olan Van'dir. Feminist bir ütopyanın anlatıcısı olarak bir erkeğin seçilmiş olması dönemin şartlarına bakıldığında mizah anlayışı kuvvetli ve sivri bir yazar karşımıza çıkarmaktadır. Sınıf arkadaşları olan ve her biri bilimle ilgilenen üç arkadaş

Vandyck Jennings, Terry O. Nicholson ve Jeff Margrave büyük bir keşif gezisine katılırlar. Gezileri sırasında rehberden bazı efsaneler dinlerler ve bunların içinde en ilginç olanı yalnızca kadınlardan oluşan bir ülkenin varlığıdır. Adeta bir keşif aşığı olan Terry, bu ülkeyi bulmaları konusunda arkadaşlarına baskı yapar çünkü binlerce belki milyonlarca kadının yöneticisi olmayı düşler ve ardından birlikte yola çıkarlar. Van, Terry’i baskın bir erkek karakter olarak aktarmakta, kadınları cinsel obje olarak gördüğünü zaman zaman ifade etmektedir. Yazarın Terry karakteri ile dönemin erkek zihniyetini yansıttığını söylemek mümkündür. Zengin olan Terry’nin imkanları ile Kadınlar Ülkesi’ne giriş yapan üç arkadaşın karşılaştıkları her durumla şaşkınlıkları bir kat artar. Öncelikle ülkenin tamamen kadınlardan oluştuğuna imkan vermezler çünkü bu kadar muazzam bir düzende ve hiçbir kargaşa olmadan kurulabilen sistemin erkek eli değmeden mümkün olacağına inanmazlar, bunu ilk dile getiren de Van’dır. Ancak orada bulundukları aylar boyunca içten içe inanmadıkları her şeyin gerçek olduğunu anlarlar. Van olan biteni anlatırken yavaş yavaş bilincindeki düğümlerin çözüldüğünü hisseder ve aslında annelik bağı ile bağlanmış bu kadınların ne kadar mükemmel bir sistem ve kardeşlik içerisinde yaşadıklarını kabul eder. Şehirlerin muazzam bir mimari içinde yapılanması, herkesin neredeyse eşit düzeyde ve yüksek bilgi sahibi olması, yine herkesin atletik ve güçlü yapıda olması, erkek olmadığından cinsiyetçi bir yaklaşımın bulunmaması, etrafta tek bir çöp veya kötü koku olmaması, yararsız ve kullanışsız hiçbir şeyin ülkede yer almaması ve sonsuz bağlılıkları bu ülkenin ortaya koyulabilen sadece birkaç müthiş özelliğidir. Nüfusu yaklaşık üç milyon olan bu ülkeyi tam olarak anlayabilmek için 6 ay kadar her birine atanmış hocalarından eğitim alarak dillerini, kültürlerini, dinlerini ve yaşayış biçimlerini öğrenirler. Kadınlar gelişmiş bazı böcek türlerinde görülen partenogenez yani bakireden doğma ile ürediklerini ifade ederler, erkekler buna ilk başta anlam veremeseler de tarihçelerini dinledikçe her şey yerli yerine oturur. Bir yıldan fazla kaldıkları ülkede anlaştıkları üç kız ile evlilik bağı kurarlar. Kadınlar Ülkesi, kötülük barındırmayan ve her şeyiyle o kadar mükemmel bir ülkedir ki, erkekler kendi ülkelerini ne kadar yumuşatarak anlatmaya çalışsalar da bir süre sonra başarılı olmazlar. Kadınların sırf kadın oldukları için gördükleri muamelelerden bahsederken rahatsızlık duydukları gibi hastalıkların, yolsuzlukların ve kötülüklerin olduğu kapitalizmle iç içe geçmiş, haksızlıklarla dolu dünyalarını da anlatırken zorlanırlar. Terry karakteri bir süre sonra o kadar çekilmez ve baskın bir hal alır ki taşkın hareketlerinden dolayı kadınlar tarafından ülkeden gönderilmesine karar verilir. Jeff eşi

Celis ile oldukça mutlu olduğundan ve bebek beklediğinden ülkede kalır. Ancak dış dünyadan bilgi toplayıp raporlama görevini üstlenen Van'ın eşi Ellador, Van ve Terry ülkeden ayrılırlar.

Kadınlar Ülkesi'nin devamı niteliğinde olan *Bizim Ülkemiz* distopyasında anaerkil bir toplumda, ortaklaşmacı bir kültür içinde yetişen Ellador, Van ile birlikte giderek nefret, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, kaos ve zalimlikle dolu savaş içindeki dünyayı görür. Ataerkil toplumun zayıflıkları, tutarsızlıkları, otoriterliği sürekli karşısına çıkar. Bütün dünyanın nasıl kusurlarla dolu olduğunu, kadınların oy hakkına ve ekonomik özgürlüğe sahip olmadığını, evlerinin içinde tıkılıp gülünç giysilerle köleleştirildiğini vurgular. Sonunda da belirli çözüm önerileri sunarak okuyucuya umut verir. Gilman'ın bakış açısına göre söz konusu olan aslında cinsiyetler arası uzlaştıramazlık, biyolojik bir ayrım değildir. Daha ziyade, güçlü kadınların, tahrip etmeye meyilli ve kendi kendine zarar veren erkekleri sevgi dolu, işbirliği yapan ve adil insanlar olacak şekilde yeniden toplumsallaştırabileceğidir. Dolayısıyla erkek egemen kültür, teknolojik ve maddi bilgisiyle Kadınlar Ülkesi'ndeki yaşamı geliştirmek için katkıda bulunabilir (Deegan, 2014: 71-76).

3.2.2. Eserlerde Zaman

3.2.2.1. Sultana'nın Rüyası'nda Zaman

Sultana'nın Rüyası'nda geniş bir zaman diliminden açıkça bahsedilmemektedir. Ancak Rokeya'nın, Sultana'nın Hintli kadınların içinde bulunduğu durumu düşündüğünü yansıtmaması, eserin zamanının da kendi yaşadığı dönemin içerisinde olduğunu göstermektedir. Dar zamanda ise Sultana koltukta uyuyakaldığında akşamüstü olduğunu belirtmekte; bu sebeple Rahibe Sara ona günaydın dediğinde kafa karışıklığı yaşamaktadır. Dışarı çıktıklarında aydınlık bir gökyüzünde sabah olduğunu fark eder. Zaman kavramındaki tezatlık onun bir rüya ile buluştuğunu kanıtlamaktadır.

3.2.2.2. Kadınlar Ülkesi'nde Zaman

Kadınlar Ülkesi'nde geniş bir zamandan söz edilebilir. Üç arkadaş I. Dünya Savaşı öncesi keşfe çıkmaktadır. Dolayısıyla dünyanın ne kadar kötü bir durumda olduğunu, sosyal ve ekonomik anlamda ilişkilerin olabildiğince bozulduğunu söylemek, savaş öncesi ülkeler için olağan gözükmektedir. Ayrıca erkekler dil öğrenmek, kültürü

özümsemek ve güvenilir olduklarını kanıtlamak için ülkede yaklaşık bir yılı aşkın süre geçirmişlerdir.

3.2.3. Eserlerde Mekan

3.2.3.1. Sultana'nın Rüyası'nda Mekan

Sultana'nın Rüyası'nda, Sultana zaman zaman Rahibe Sara ile Darjeeling'te (Himalaya'nın eteklerine kurulmuş bir Hint eyaleti) yürüyüşe çıktıklarından ve sohbet ettiklerinden bahsetmektedir. Ancak dışarı çıktıklarında gördüğü yerin orası olmadığından emin olmakla birlikte bir kasabada bulunduğunu anlatmaktadır. Etrafı inceledikçe Sultana'nın fark ettiği en temel unsur, düzenli bahçeler, yumuşacık çimenler ve çamursuz yollardır. Bulunduğu mekanlar, hep kadın eli değdiği için mükemmel bir güzellik halindedir. Kadınlar bilginin ışığında ilerleyerek doğaya saygı duyunca, doğa muhteşem hediyeleriyle onları karşılamaktadır.

3.2.3.2. Kadınlar Ülkesi'nde Mekan

Kadınlar Ülkesi'nin bulunduğu yeri tam olarak söylemeyi uygun bulmayan Van, çıktıkları keşif gezisini kollara ayrılmış büyük bir nehir ve bölgeye yayılmış kabilelerin olduğu bir yer olarak anlatmaktadır. Kadınlar Ülkesi'ne gittiklerinde ise öğrendiğine göre bu yer yaklaşık olarak Hollanda büyüklüğünde, 10-12 bin metrekare, muhteşem dağlar ve ovalarla kaplı bir ülkedir. Mekanlarda muazzam bir düzen ve bakıldıkça hissedilen huzur hakimdir. Erkeklerin egemen dünyasında bunun başarılammış olması Van'ın, kadınların doğaya verdiği değerin ne kadar büyük olduğunu anlamasına sebep olur.

3.2.4. Eserlerde Benzer Feminist İzlekler

Birbirlerine kilometrelerce uzaklıkta olsalar da kadınların yaşadıkları sorunları benzer ifadelerle ortaya koyan Begum Rokeya ve Charlotte, adeta fikir alışverişi yapmışçasına eserlerini yazmışlardır. Kız kardeşlik gücü onları aynı çatı altında toplayarak feminist bakış açılarını ortaya çıkartmıştır. Her iki eserde de erkeklere karşı bakış açılarının yanı sıra doğa, bilim, eğitim, din gibi konular da benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla dünyanın neresinde olursa olsun kadınlar, erkek egemen zihniyetin onları kısıtlamasından ötürü yaşadıkları baskıyı yok etmek ve hayallerindeki güzel yaşamı hayata uyarlamak için ütöpik eserler kaleme almıştır. Ütöpya eserleri her

ne kadar hayal gibi görünse de onların asıl amacını özümsemek ve var olan yaşam içerisinde uygulamak asla bir hayal değil, aksine gerçekleştirilmesi gereken bir ihtiyaçtır.

3.2.4.1. Erkek Hegemonyasına Karşı Eleştiriler

3.2.4.1.1. Sultana'nın Rüyasında Erkek Hegemonyası

Sultana, kendisini dolaşmaya davet eden arkadaşı Rahibe Sara ile bulunduğu kasabayı gezerken gündüz dışarıda örtüsü olmadan serbest bir biçimde gezemeyeceğini söyleyip rahatsızlığını dile getirmesi üzerine Rahibe Sara bunun gerekli olmadığını belirterek: *“Burada bir erkekle karşılaşacaksın diye korkmanı gerektirecek bir şey yok. Burası Kadınlar Ülkesi, günahtan ve kötülükten arınmış bir yer. Burada erdem kendisi hüküm sürer.”* (s. 16) der ve onu rahatlatır. Toplum yozlaştırmanın erkekler olduğu ve onlar etrafta olmadığı için her şeyin muntazam bir düzende işlediği kanısına varılmaktadır. Erdem kavramının yalnızca kadınlara özgü kullanıldığı anlaşılmakta, erkeklerin bunu hak etmeyecek davranışlarda bulunmaları sebebiyle erdemlerini kaybettikleri görülmektedir. Erkeklerin korkulacak bir cins olmasına sadece dini inanışlar sebep gösterilmemekte; onlar etrafta yokken ülkenin kötülüklerden arınmış olması şiddete meyilli olduklarını ve suç unsurlarını barındırdıklarını kanıtlamaktadır.

Kasabayı gezmeye devam ederler ve Sultana etrafta görülmeyen erkeklerin nerede olduğunu sorar ve *“Layık oldukları yerlerdeler, olmaları gereken yerlerde.”* (s.17) cevabını alır. Sultana bu durumun tıpkı kadınların hareme kapatılmaları gibi mi olup olmadığını merak eder. Rahibe Sara ona: *“...Sevgili Sultana, kimseye bir zararı olmayan kadınları içeriye hapsedip, erkekleri başıboş bırakmak ne büyük bir haksızlık.”* (s.17) diyerek erkekleri evlere kapattıklarını söyler. Doğaları gereği kadınların zayıf olduğunu ima eden Sultana, kadınlar için harem dışına çıkmanın güvenli olmadığından söz eder. Ancak erkekler sokaklarda olmadığına göre korkularının da yersiz olduğunu anlar. Rahibe Sara, Sultana'nın erkek egemen zihniyeti içinde bulunduğunun oldukça farkındadır. Her şeyi ona yavaşça ve örneklerle izah eder:

“Akli başında insanları akıl hastanesine tıkmak ve onları çıldırmaya terk etmek hiç de bilgece bir tavır değil, değil mi? İşin gerçeği, senin ülkende yapılan şey tam da bu! Her türlü kötülüğü yapma gücüne sahip olan veya her türlü kötülüğü yapan erkekler ortalıkta serbest dolaşırken, masum kadınlar harelere hapsediliyor! Evin dışına çıktıklarında bu cahil erkeklere nasıl güvenebilirsin?” (s. 18).

Bunun üzerine Sultana: *“Sosyal olayların idaresinde ne söz sahibiyiz ne de güç. Hindistan’da erkek her şeye hükmeder, efendidir, bütün gücü ve yetkiyi elinde toplamıştır ve kadınları da haremlere hapsedmiştir.”* (s. 18) diyerek ülkesindeki erkek egemen bakış açısını dile getirir. Buna neden izin verdiklerini soran Rahibe Sara’ya, erkeklerin kadınlardan daha güçlü olduğu yanıtını yineler. Rahibe Sara: *“Aslan da insandan güçlü ama bu, aslanın insan nesline hükmetmesine neden olmuyor. Size düşen sorumluluğu göz ardı ettiğiniz ve gözlerinizi kendi ilgi alanlarınıza çevirmediğiniz için doğal haklarınızı kaybettiniz.”* (s.18) şeklinde Sultana’yı ve onun ülkesini eleştirir. Ancak Sultana hala klasik bir Hintli kadın gözüyle bakmaktadır. Her şeyi kadınların yapmasının, siyasi ve ticari ilişkilerin erkeklerle birlikte hareme kapatılmasının nasıl bir şey olacağını bir türlü idrak edemez. Bunun üzerine Rahibe Sara: *“Kusura bakma ama bir şey yapmaları gerekmiyor, hiçbir işe de yaramıyorlar zaten. Onları yakalayıp yakalayıp hareme atmak lazım.”* (s. 19) der ve Sultana’ya zekice gülümser. Sultana tam da bu an geldiği toplum zihniyetini sorgulamaya başlar ve Rahibe Sara’ya hak verir: *“Belki de, kuyuya düşmüş bir kurbağadan daha iyi durumda olmayan biriyle tartışmanın anlamsız olacağını düşünmüştü.”* (s. 19) şeklinde iç geçirerek öz eleştiri yapar. Erkeklerin ev içine hapsedilmesi Sultana’yı şaşırtsa da rahatsızlık hissi vermediği görülür. Yazarın kadınlara yapılan haksızlığın acısını eserinde büyük bir memnuniyetle çıkarttığı ortadadır.

Daha sonra Rahibe Sara’nın evine giderler. Burada Rahibe Sara Sultana’ya tarihçelerinden, bilim ve eğitime verdikleri önemden bahseder. Erkeklerle göre kadınların daha akıllı olduklarını anlatır:

“Kadınların beyni, erkeklerinkine oranla biraz daha hızlı çalışıyor. Ordudakiler on yıl önceki bilimsel buluşlarımızı “duygusal bir kabus” olarak adlandırdıklarında, genç kadınlardan bazıları bu sözlerle karşılık bir şeyler söylemek istediler. Ama her iki üniversitenin kadın başkanları bunu engellediler ve fırsat bulurlarsa bunu sözle değil, eylemle cevaplamak gerektiğini söylediler.” (s.22).

Bir kadın olarak Sultana bu cümlelerden öyle etkilenir ki: *“Ne güzel! Duygusal düşler görme sırası o gururlu beylerde şimdi!”* (s.22) diyerek mutlulukla alkışlar. Rahibe Sara erkekleri haremlik yerine selamlık olarak adlandırdıkları bir şeriat hükmüyle evde oturttuklarını anlatır ve ardından: *“Selamlık sistemi kurulduğundan bu yana tek bir suç veya günah işlenmedi; dolayısıyla, ne suçluyu bulmak için polise ihtiyacımız var, ne de suçluyu yargılaması için bir yargıca.”* (s.25) sözlerini ekleyerek kadınların refah düzeyi yüksek olan ülkelerinde hiçbir kargaşa ve sorun olmadan yaşadıklarını ifade eder.

Ataerkil düzen bastırılmıştır ve artık herkes özgürdür. Erkeklerin haremelerde görünmez olması onların her anlamda işlerini kolaylaştırmaktadır. Kadınların erkeklerden daha akıllı olduğunun ifade edilmesi aslında erkeklerin baskılarından kurtularak kendilerini keşfettiklerini göstermektedir. Çoğu toplumda daha çocukken kadınların eğitim ve bilime dair önlerini kesen erkeklere şiddetle değil, yine akıl ve bilim ile cevap verilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Sultana gördükleri ve duydukları karşısında hem büyük bir mutluluk duyar hem de oldukça şaşırır:

“Eve dönüp neler olup bittiğini anlattığımda, arkadaşlarım nasıl da eğlenecekler ve şaşıracaklar. Erkekler selamlıklarda; bebek bakarken, her türlü ev işini yaparken ve yemek pişirirken ve pişirmek de gayet kolay bir iş, hatta bir zevk haline gelmişken, kadınların da ülkeyi yönettiği ve bütün sosyal olayları denetlediği uzaklardaki o Kadınlar Ülkesi’ni anlatacağım onlara.” (s.25).

Begum Rokeya, Sultana karakteri ile ataerkil toplumda yaşamış ve baskılanmış kadını simgeler. Rahibe Sara ise geniş bir bakış açısına sahip, özgür ve bilimle kuşatılmış bir karakterdir. Eserin feminist ütopya özelliği taşımasının en önemli göstergesi, erkeklerin kadınlar üzerindeki baskıcı tutumunu sert bir dille eleştiren diyalogların olmasıdır.

3.2.4.1.2. Kadınlar Ülkesi’nde Erkek Hegemonyası

Gilman’ın Kadınlar Ülkesi’ne bakıldığında Sultana’nın Rüyası ile oldukça benzer izler taşıdığı görülmektedir. Van, Terry ve Jeff, kadınlardan oluşan bu ülkeyi bulmak için yola çıkarlar. Araştırmaları sonucu buldukları kumaş parçasıyla aradıkları ülke hakkında yorumlarda bulunurlar. Terry: *“Kendi aralarında kavga ediyorlardır. Kadınlar bunu hep yapar. Düzen ya da örgütlenmeye benzer bir şey bulmayı beklememeliyiz... Ayrıca keşif ve ilerleme de aramamalıyız, müthiş ilkel olacakları kesin.”* (s.45) der ancak Jeff buldukları kumaştaki dokuma işçiliğinin uygar bir toplumla karşılaşabileceklerine örnek olduğunu söyler. Terry: *“Ah, kumaşlar! Kadınların hepsi evde kalmış da ondan...”* (s. 45). *“Onlarla bir olup hepsini birbirine düşüreceğim. Derhal kendimi kral seçtireceğim, oh be! Sultan Süleyman bile arka planda kalacak!”* (s.45) gibi cümleler kurarak oraya geliş amacını açıkça ifade eder. Terry’nin yorumları erkek hegemonyasının özeti niteliğinde okura sunulmaktadır. Eser boyunca bu duruşu devam etmekte ve ülkeden atılmasına sebep olmaktadır. Üç erkek de uygar bir devletin erkekler olmadan kurulamayacağına, kadınların bunu tek başlarına başarabilecek kabiliyete ve zekaya

sahip olmadıklarına o kadar emindirler ki yönetim, bilim, eğitim ve pek çok şey açısından Kadınlar Ülkesi'ne dair hiçbir beklentileri yoktur.

Yaptıkları plan ile Terry'nin uçağına binerek bir iki gün boyunca ülkenin üzerinden geçerek keşif yaparlar. Kadınları ve kız çocuklarını görürler. Ülkenin doğa güzelliğine ve mimarisine hayran kalarak hala bir yerlerde erkeklerin olduğuna dair inançları devam eder. Ülkeye ayak basıp bir süre sonra kadınlar tarafından kuşatılınca oldukça şaşırırlar çünkü genel olarak hepsi yaşıldır. *"Soyut anlamda kadının genç ve çekici olduğunu varsayarsınız. Yaşlandıkça bir şekilde sahneden iner ve genellikle bir tür özel mülkiyete geçerler veya tamamen her şeyin dışına çıkarlar. Fakat bu güzel hanımların her biri büyükanne olabilecek yaşta olduğu halde hala sahnede ydiler."* (s.61) diyen Van, kadınlarla karşılaştıkları bu ilk an da bazı şeyleri sorgulamaya başlar. Kadın imgesinin sadece güzel ve genç olması düşüncesi, kadınları cinsellikleri üzerinden anlamlandıran her toplumda görülebilecek bir fikirdir. Kitaptaki *"...eğer sadece kadınlar varsa doğal olarak hiçbir engel oluşturmıyacaklarını düşünmüştük."* (s.62) ibaresi, ülkede karşılaşılabilecekleri tehditlerin içinde asla kadınları görmedikleri anlamına gelmekte, ancak albaylar dedikleri çevik, atletik ve güçlü kadınları karşılarında görünce bütün cesaretleri kırılmaktadır. Yüzlerinde hiçbir tedirginlik olmayan kadınlar, kendilerinden son derece emin ve sakindir. Terry kaçma girişiminde bulunmak için havaya ateş edince üç erkek kadınlar tarafından anestezi ile bayıltılarak büyük bir saraya götürülürler. Burada tertemiz giydirilerek iyi bir şekilde ağırlanırlar. Gözetim altında olmaları Terry'nin canını oldukça sıkar ancak Jeff en azından kendilerini öldürmediklerini veya başka bir zarar vermediklerini söyler. Van: *"Bu da hepsinin kadın olduğunu gösteriyor."* (s.67) diyerek açıkça erkeklerin kaba kuvvet kullanmaya yatkın olduklarını söylemektedir. Kadınların kibar ve uysal dünyalarını kabul etmekte, onlarla karşılaştıkları için ne kadar şanslı olduklarını dile getirmektedir.

Kadınlar üç erkeğe de misafir gibi davranırlar ve her birine birer öğretmen tayin ederler. Dillerini öğrenmeye başlayan üç erkek kadınların dış görünüşleri hakkında kendi aralarında konuşurlar. Erkeksi göründükleri ve saçlarının biraz daha uzun olmasının daha kadınsı olacağı görüşünde birleşirler. İlerleyen bölümlerde ülkede uzun süre kalmalarından dolayı bu konuda daha net çıkarımlarda bulunurlar. Terry: *"Bunlarda alçakgönüllülük yok, sabır yok, itaat yok, kadının en büyük cazibesi olan o doğal boyun eğişin zerresi yok."* (s.170) diyerek onları cinsiyetsizlikle suçlar. Alçakgönüllülük, sabır

ve itaat gibi kavramları sadece ataerkil bakış açısıyla yorumlayan Terry, kadınların tek başlarına birer birey oluşunu hazmedememektedir. Dolayısıyla sürekli hırçın ve kabadır. Erkek olmanın ona sağladığı doğal haklar olduğuna o kadar körü körüne bağlıdır ki kadınların yaşadığı bu özgürlüğü bir türlü anlayacak bilinç düzeyine erişememektedir. Ona göre kadın boyun eğen bir varlıktır ve eğmeye doğuştan yeteneklidir. Ancak bunlar yalnızca erkek hegemonyasının bulunduğu toplumlarda kadınlara ezberletilen senaryolardır.

Zamanla öğretmeni, en çok Van’i kendilerine benzettiğini söyleyince: *“Bir dolu kadına daha çok benzemek! diye düşündüm kendi kendime tiksinerem. Sonra da onların, bizim küçümseme amacıyla kullandığımız anlamda “kadın” a ne kadar az benzediklerini anımsadım.”* (s.156) diyerek yavaşça düşüncesindeki kadın kavramının değiştiğini fark eder:

“...Kadınsılık dediğimiz şeyden tamamen yoksunlardı. Bu durum şu bayıldığımız “kadınsı çekicilikler” in aslında hiç de kadınsı olmadığını, tam tersi bizi memnun etmek için geliştirilen (çünkü bizi memnun etmek zorundaydılar) katışıksız bir erkekliği yansıttığı ve kendilerini gerçekleştirmeleri için buna hiç de gereksinimleri olmadığını düşünmeme yol açtı.” (s.112)

Kadınlar erkeksiz bir toplumda yaşadıklarından erkeklere karşı, erkeklerin beklediği hiçbir şeyi yapma zorunluluğu hissetmemektedir. Bir yılı aşkın bir süre orada kaldıktan sonra Van: *“Artık kadınları dışı değil insan olarak görmeye iyice alışmıştık. Her türlü işi yapan, her çeşit insan.”* (s.224) diyerek kadınları ne kadar farklı kalıplara sokmaya zorladıklarını fark eder. Gilman, cinsiyetlerin farklı oluşunu değil, insan olmanın birliğini vurgulamaktadır.

Üç erkek bulundukları yerden kaçarak uçaklarını bıraktıkları yere ulaşırlar ancak yakalanırlar. Çünkü zaten başından beri izlendikleri sonradan öğrenirler. Kadınların amacı, erkeklere dillerini öğretmek onların geldikleri ülkeler hakkında bilgi almak ve bu küçük ülkelerinin, dünyanın diğer büyük ve gelişmiş ülkelerinden sağladıklarıengin bilgilerle büyümesini sağlamaktır. Erkekler bu ülke hakkında çok fazla şeyi merak ederler; tarihçelerini, erkekler olmadan nasıl çoğaldıklarını ve ülkelerini nasıl bu kadar geliştirdiklerini sorarlar. İki bin yıldır erkeksiz yaşayan bu toplum, önceleri erkeklerinde olduğu kölecî bir toplumdur. Pek çok ulus gibi onların başına bir takım tarihi felaketler gelir. Savaşla çoğu ölür ve kıyı şeridinden uzaklaştırılırlar. Depreme sebep olan volkanik patlamalar sonucu tek geçidi olan bu iç bölgede kalırlar. Erkeklerin çoğu savaşta öldüğü

için kalan az sayıda özgür erkeği de fırsatı yakalayan erkek köleler çocuk, yaşlı demeden katleder. Amaçları ülkedeki kadınlara ve ülkeye tamamen el koymaktır. Ancak ardı ardına gelen bütün bu felaketlere ve fırsatçılığa dayanamayan kadınlar boyun eğmek yerine isyan edip zalimleri öldürür. Başlarda umutsuzluk çekseler de adeta sığınak olarak kaldıkları ülkelerinde birbirlerine kenetlenip güçlenmeye karar verirler. Geçen beş on yılın ardından genç kadınlardan biri bir bebek dünyaya getirir. Doğal olarak herkes bir yerlerde muhakkak bir erkek olması gerektiğini düşünür. Ancak ne kadar arasalar da bulamazlar. Bunun tanrılardan gelen bir lütuf olduğunu düşünerek doğum yapan kadını Maaia Tapınağı'na yerleştirirler. Bu gururlu kadın yıllar içinde beş kız bebek dünyaya getirir. Tıpkı anneleri gibi beş kız da yirmi beş yaşına geldiklerine sırayla beş kız doğurmaya başlar. Ülke bu yeni nesil ile neşelenip daha da güçlenir. Erkekleri hatırlayan yaşlı kadınlar ve ardından ilk nesildeki genç kadınlar ölür. Geriye yeni neslin temelini oluşturan yüz elli beş partenogenetik kadın kalır. Hepsi bir anneden olma tek bir aile halini alırlar.

Nüfus kontrolünü sorduklarında ise, annelik için bakış açısı yeterli olmayan kadınlara yirmi beş yaşına geldiklerinde içlerinde doğan annelik arzusunu bastırmalarını ve başka önemli işlerle meşgul olmalarını emrettiklerini söylerler. Anne olmak isteyen elbette engellenmez çünkü bu çok doğal bir haktır; ancak bebeğin bakımı annesi ile birlikte en yetkin eğitmenlerin ellerinde olmak zorundadır. Anne de bunu seve seve kabul eder. Kadınlar Ülkesi'nde annelik en mühim vazifedir. Özellikle Terry, kadınların annelik ile kafayı bozduklarını sık sık dile getirmektedir. Cinsellikten yoksun olmaları Terry'i tatmin etmediği için sürekli annelik kavramıyla karşılaşmak onu oldukça sinirlendirmektedir. Van, Terry'nin durumunu şu ifadeleriyle özetler:

“Terry'nin annelik denince anladığı kollarında bir bebeği ya da dizlerinin dibinde küçük bir ordusu olan annenin, söz konusu bebek ya da çocuklar tarafından tamamen yutulmasından ibaret olan sıradan anlayıştı. Toplumda en önemli yeri tutan, her tür sanat ve endüstriyi etkileyen, tüm çocukluk dönemini sonuna dek koruyan, çocuklara en mükemmel ilgi ve bakımı sağlayan bir annelik, Terry'nin gözünde annelik falan değildi.” (s.134).

Erkek egemen toplumda kadın çocuk sahibi olduğu an sadece eve ve çocuğa bağlanmakta, toplum da bu görevi yalnızca anneye “layık” görmektedir. Ancak layık olunan bu özel makam nedense erkekler tarafından küçümsenmekte, sözde “anne” kelimesi yüceltilmektedir. Evde çocuk bakan kadın sadece görevini yerine getiriyordur. Onların gözünde hayata dair kadının yaptığı tek şey budur: Çocuk bakmak. Oysa kadın,

dünyaya getirdiği çocuğu tek başına ortaya çıkartmamıştır. Erkek çoğu görevi kadının üstüne yıktığı için “ortak” evladını da bakımı zor diyerek anneye yüklemektedir. Van, bu ülkedeki kadınlara göre annelik kavramının ifade ettiği anlamı şöyle açıklamaktadır:

“Gördüğünüz gibi onlar “anne”ydi. Önce ülkenin her yerini çocuklarıyla doldurup taşırmaya sonra da çocuklarını acı çekerken, günah işleyip ölürken, birbirleriyle korkunç bir şekilde kavga ederken görmeye mecbur kalan; bizim anladığımız anlamda çaresiz, gönülsüz doğurgan kadınlar değil Bilinçli İnsan Yaraticıları’ydılar. Anne sevgisi onlarda hayvani bir tutku, salt bir “içgüdü” değil; tamamen kişisel bir duygu, bir inançtı.” (s.126).

Van ve Jeff, bu ülkedeki anneliğin nasıl yüce ve muazzam bir kavram olduğunu idrak edince, kendi ülkelerinden utanmaya başlamaktadırlar. *“Kendi ülkemizdeki toplumsal koşulların çoğunu gizlemek için aramızda söze dökmeden anlaştığımız bir gayret içine girmiştik.” (s.143)* diyen Van, Jeff ile birlikte orada bulunduğu süre zarfı boyunca bunu uygulamaya çalışmaktadır.

Terry’nin at gözlüğünü asla çıkartmaması zaman zaman Jeff ve Van ile tartışmasına sebep olur. Terry: *“Bu onların doğasına aykırı!” (s.124)* şeklinde bağırarak kadınların elbirliği ile bu kadar güzel bir ülke yaratabilmelerine bir türlü olanak vermez. Sürekli olarak kadınları yetenezsiz konumuna sokan Terry’e karşı Jeff bir örnek vererek durumu açıklar:

“Bana kuş, böcek ya da hayvanların erkekleri arasında bu kadar iyi işleyen bir bileşim gösterebilir misin? Ya da insanların buradakiler gibi birlikte çalıştığı erkek egemen ülkelerimizden birini söyle bakalım! Emin ol ki elbirliği kadınların doğasında var, erkeklerin değil!” (s.125)

Başka bir gün Terry: *“Kahrolası kocakarı kafalılar! Bir ‘Erkeğin Dünyası’nı anlayamazlar elbette! Bunlar insan değil, sadece bir avuç Di-Di-Dişi!” (s.143-144)* diyerek öfkesini dışa vurmaktadır. Jeff ise oldukça objektif bir yorum yapar:

Keşke bizim ihtiyar-erkek kafalarımız da bu kadar iyi çalışsaydı. Gerçekten de bunca yoksullukla, hastalıkla yaşayıp gitmemizin bizim için bir övünç kaynağı olduğuna inanıyor musun? Onlarda huzur ve bolluk, varıllık ve güzellik, iyilik ve zeka var. Gayet iyi insanlar bence!” (s.144)

Terry, Van ve Jeff’in gözünden oldukça düşer. Çünkü artık iki erkeğin bakış açısı o kadar değişmiştir ki Terry’nin yanlışlarla dolu zihni onlara rahatsızlık vermektedir. Eserde Terry, devamlı olarak bu şekilde ikna edilmeye çalışılan ataerkil baskın zihniyetin bir karakter simgesidir. Nitekim de ikna edilemez.

Öğretmenleri ile yaptıkları konuşmalarda oldukça zorlanan erkeklere rağmen onları dinleyen kadınlar durmadan not alırlar. Dış dünyadaki ülkelerin yönetim, ticaret, bilim, eğitim, psikolojik ve sosyolojik durumları hakkında sayfalarca yazarlar. Kendi ülkeleri ile ilgili bilgi veren erkekler, kadınların çocuklarına baktıklarından ve dünyadaki işlerle erkeklerin ilgilendiğinden bahseder. Öğretmenleri bu zengin ve harikulade dünyada erkeklerin yaptığı ve kendilerinde olmayan işlerin neler olduğunu sorar. Aldıkları cevapları her zaman büyük bir ilgi ve merak içerisinde dinlerler. Terry gururla her şeyi erkeklerin yaptığını, kadınların çalışmasına izin verilmediğini, onlara sadece hürmet edilip tapıldığını söyler. Yalnızca bazılarının çok yoksul olduklarından dolayı çalıştıklarını açıklar. Ülkedeki erkek ve kadın nüfusuna göre yaptıkları oran karşısında çok şaşırır ve dehşete düşen kadınlar: *“Yani kadınların yaklaşık üçte biri en yoksul sınıftan, üçte ikisi de şu... nasıl ifade etmişsiniz ‘sevilen, saygı duyulan, çocuklara bakması için evde tutulan’ kadınlar. Sanırım alt seviyedeki üçte birin çocuğu yoktur ha?”* (s.118) diyerek ince bir biçimde eleştiride bulunur. Erkekler buradaki kadınların bir soyadı olup olmadığını merak ederler. Kadınlar özenli bir şekilde kayıt tuttuklarını söylese de çocukların zaten kendi isimlerinin olduğunu, neden annelerinin isimlerini almaları gerektiğini anlamazlar. İnsanların hangi çocuğun kime ait olduğunu bilmesini gereksiz bulurlar. Van: *“Diğer pek çok örnekte olduğu gibi burada da saf anaerkil ve ataerkil düşünce yapıları arasındaki farkı buram buram hissetmiştik. Kişisel gurur ögesi, tuhaf bir biçimde yok olmuşa benziyordu.”* (s.137) şeklinde düşünerek kadınların bakış açısını şaşkınlık içinde yorumlar.

Eğitim süreçleri bittiğinde ülkenin geri kalan kadınları ve özellikle genç kızlarıyla tanışan erkekler, karaya bastıkları ilk an karşılaştıkları üç kız ile yakından ilgilenirler. Terry ile Alima, Jeff ile Celis ve Van ile Ellador evlilik yoluna girmeye başlar. Kadınlar ikinci bir cinsiyetin ülkelerine gelmesine ve yeni bir başlangıca çok mutlu olurlar. Ancak erkeklerin bu yolda takıldıkları engeller çok büyük olur. Çünkü bu ülkedeki kadınlar ortak bir yaşam biçimini benimserler. Ülkelerinin hep daha iyi ve mükemmel olması için uğraşırlar. Dolayısıyla erkeklerin geldikleri yerdeki kadın figürü buradakilerle aynı değildir. Kızlarla arkadaş olma evrelerinde sürekli kendilerini sorgular halde bulurlar. Örneğin Jeff, meyve sepetini taşıyamaması için Celis’in elinden alır ve bu tarz işleri kadınlar yerine erkeklerin yapması gerektiğini söylediğinde kızlar şaşırır. Annelik öylesine büyük bir yüküdür ki geri kalan işlerle erkekler ilgilenmelidir. Bu açıdan bakıldığında Celis ne kadar hoş diye düşünse de Alima bunu eleştirir ve bütün

lkelerdeki erkeklerin her Şeyi taŐıyıp taŐımadıĐını sorar. Terry kadınlara tapılıp hizmet edildiğini ve bunun erkeklerin hoŐuna gittiğini söyler. Ancak Alima: *“Ama bunu bizim size yapmamız hoŐunuza gitmiyor.”* (s. 161) diyerek onları tekrar düŐünmeye sevk eder. Ülkedeki genç kızların ve kadınların erkeklerden aldıkları cevaplara karşı tepkisiz kalmak ve not almak asli görevleridir. Bu üç kızla yakınlaŐtıklarında aldıkları cevaplar ve tepkiler özellikle Terry’i daha da ileden çıkartmaktadır. Erkeklerin yaptıkları işleri veya taŐıdıkları duyguları aynı Şekilde kadınların da yapması ve hissetmesi onu çok rahatsız etmektedir. Çünkü istediği boyun eğen, naif ve kırılgan bir kadın portresidir. Kızlarla evlendiklerinde onlara bir aidiyet simgesi olarak kendi isimlerini vermek istediklerini dile getirirler ancak kızlar bunu çok garip bulur. Kadınların soyadlarını kaybedip yenisini almalarını sevimsiz görerek bunu kesin bir dille reddederler. Kadın doğduğunda babasının soyadını aldığı gibi evlendikten sonra da kocasının soyadını alması, erkeklerin bakış açısıyla bir aidiyet gibi görünse de, kadınlar açısından bir kimlik kaybı olarak değerlendirilmektedir. Pek çok kadın bunu istemese de, kimisi yasaların zorunluluğuyla, kimisi soy bağı sebebiyle, kimisi de kocasının zorunlu tutmasıyla bunu kabullenmek zorunda kalmaktadır.

Kızlarla evlenen üç erkek, yaşadıkları deneyimleri acı içinde aktarır. Ülkede cinselliğe dair hiçbir Şeyin olmaması onları oldukça zorlar. Van bu durumu Ellador’a anlatır ancak sakın ve yumuşak bir arkadaŐlıkla sürekli reddedilir. Van zamanla anlar ki aslında önemli olan Şey cinsellik değildir:

“...Daha önceleri gerçekten de fizyolojik bir ihtiyaç olduğunu düŐündüĐüm (ya da buna inandığım) Őeylerin çoğunun, psikolojik bir ihtiyaç olduğunu gördüm. Olmazsa olmazlara ilişkin düŐüncelerim deĐiŐtikten sonra duygularımın da değiştiğini fark ettim. Hepsinden de ötesi, bu kadınların tahrik edici olmamalarının son derece önemli bir etmen olduğunu anladım.” (s.211).

İnsan olmanın bilincini kavrayan Van, Terry’nin son zamanlardaki tavırlarını kaba bulur. Alima ile bir türlü anlaŐamayan ve ona boyun eğdirmeye alıŐan Terry: *“HAKKINDAN GELİNMESİNDEN hoşlanmayan tek kadın yoktur. Yaptığın bütün o cici bici konuŐmaların beş para etmez, ben BİLİRİM.”* (s.214) der ve kadınların hkmedilmeye hoŐlandıĐına inandığı için Alima’ya saldırır. Ancak Kadınlar lkesi’nde kadınlar erkeklerden korkmamaktadır. Çünkü hepsi kuvvetli, idmanlı ve atletiktir. Dolayısıyla bu kötü giriŐimi engellenen Terry’den ülkeyi terk etmesi istenir. Terry buna çok sevinir çünkü zaten burayı bitmek bilmeyen bir “Pazar Okulu” olarak görür ve bu sefil “yarım ülkenin” diğer tüm özelliklerini yaptığı gibi cezayı ve duruŐmayı aŐaĐılar.

Van: “*Oysa herhangi bir tam ülkede, bize asla buradaki kadar bağışlayıcı davranılmayacağını o da, biz de biliyorduk.*” (s.219) diyerek geldiği erkek egemen toplumun yargı sistemini eleştirmektedir. Kadınlar Ülkesi’ni yarım ülke olarak gören Terry, en başta erkeklerin olmadığı bir dünyayı kabullenmekte zorlanmış, gözleriyle görünce ikna olmuş ancak erkeksi çıkarlarına uymayınca oradan nefret etmiştir. “Tam” olmanın aslında erkek veya kadın olmakla değil, insan olmakla alakalı olduğunu bir türlü anlayamadan yolculuğu bitmektedir. Diğer erkekler de aslında bir şekilde memleketlerine dönecekleri günü beklerler ancak Jeff öylesine oralı olur ki gitmek istemez:

“Ne diye bütün o gürültü ve pisliğimize, ahlaksızlık ve günahlarımıza, hastalık ve yozlaşmışlığımıza geri dönmek isteyeyim ki? Celis’i oraya hayatta götürmem! Gitse ölür! Gecekondularımızı ve hastanelerimizi görse utançtan ve kahrından ölür. Ellador için bunu nasıl göze alırsın? Kız iyice kararını vermeden önce ona kibarca gerçeği söyleyen iyi olur.” (s.221).

Van, Ellador’un onu bırakmayarak gelmek istediğini bilir ancak tüm gerçekliğiyle olanları ona anlatmaya çalışır. Ancak bilge kadınlar arasından toplanan yüce heyet, çok zeki bir biçimde ne kadar gizlemeye çalışsalar da erkeklerin ağızlarından aldıkları bütün bilgileri yazıya dökerek ortaya koyarlar. Onların ülkelerinde hala pek çok bulaşıcı hastalığın olduğunu, önyargıların, cehaletin ve savaşın olduğunu söylerler. Van ve Jeff bunları olduğu gibi kabul eder. Dış dünyaya gidecek ve orayı raporlayıp tekrar ülkesine bildirecek olan Ellador’a da her şeyi anlatırlar. Ancak hamile olan Celis’in üzülmemesi için ona bunların bilgisi verilmez. Terry’den de ülkelerinin yerini açıklamayacağına dair söz alınca Van, Ellador ve Terry ülkeden ayrılırlar.

3.2.4.2. Kadın ve Doğa İlişkisi

3.2.4.2.1. Sultana’nın Rüyası’nda Kadın ve Doğa

Ekofeminizme göre ataerkil sistem doğayı tahrip eden ve ele geçirip yöneten esas otorite olarak kabul edilir. Üçüncü dalga feminist hareket içerisinde ortaya çıkan ve olgunlaşan ekofeminizm ile ilgili esintileri her ne kadar 1900’lerde yazılsa da, Sultana’nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi eserlerinde görmek mümkündür. Kadınlar, sömürülen taraf olarak yaşadıkları için doğanın da aynı tahribe maruz kalmasına çağlar boyunca sessiz kalamamıştır.

Sultana, arkadaşı ile birlikte gezerken etrafında gördüğü manzaraya hayran olur: “*Nasıl da hoşlar. Her yer çiçek bahçesi gibi görünüyor, bütün bitkiler ustaca bir düzenle*

dikilmiş.” (s. 17) diyerek doğayı adeta yumuşacık bir halının üzerinde yürüyor gibi tasvir eder. Bunun üzerine Rahibe Sara, isteselerdi onların ülkesinin buradan daha güzel bir yer olabileceğini söyler. Ancak Sultana: *“Yapacak bir sürü iş varken, bahçe işlerine aşırı ilgi ve özen göstermenin gereksiz olduğunu düşünecekler.”* (s. 17) diyerek aslında erkek egemen sistemin yönettiği ülkesinde doğaya verilen değerin ne kadar az olduğunu ve önemsiz görüldüğünü vurgular. Tıpkı kadınların gördüğü değer gibi doğanın da payına düşen oldukça azdır. Sürekli üreten ancak sömürülen doğa, adeta üretken kadın ile birbirini aynalamaktadır.

Rahibe Sara’nın evine gittiklerinde mutfağa giren Sultana yine güzellikler karşısında hayran kalır:

“Mutfak, harika bir sebze bahçesinin ortasındaydı ve her bir sarmaşık, her bir domates bitkisi, kendi başına bir süs bitkisi gibiydi. Mutfakta ne duman vardı, ne de baca; son derece temiz ve aydınlık bir yerdi, pencereler çiçeklerle süslenmişti ve kömür veya ateşten eser yoktu.” (s.20).

Kendi ülkesinde eksik olan ne varsa burada onu görmek Sultana’yı büyülemektedir. Anaerkil sistemle yönetilen bu ülkede kadınlar, doğaya vermeleri gereken değerin farkındadırlar ki mutfaklarda erkekler çalışıyor olmasına rağmen muazzam bir düzen ve güzellik içinde bir ortam yaratmışlardır. Rahibe Sara: *“Hepimiz doğadan verebildiğince almakla aşırı meşgulüz... Yüce kraliçemiz botaniğe aşırı derecede düşkün, bütün ülkeyi büyük bir çiçek bahçesine çevirme konusunda çok hevesli.”* (s. 26) ifadeleriyle tıpkı kendilerine verdikleri değer gibi doğaya da değer verdiklerini vurgular. Kraliçe ile tanışan Sultana, doğa vurgusu ile burada da karşılaşır. Kraliçe: *“...Bilgi okyanusuna dalar, doğanın, deposunda bizim için sakladığı değerli taşları bulmaya çalışırız, doğanın hediyelerinden olabildiğince zevk almaya çalışırız.”* (s.28) diyerek bilimden aldıkları yardımla akıllarını kullanarak doğaya yöneldiklerini anlatmaktadır. Doğanın kıymetini bilerek onu tahrip etmeden, ondan gelen güzelliklerle ülkelerinde yaşamaktadırlar.

3.2.4.2.2. Kadınlar Ülkesi’nde Kadın ve Doğa

Kadınlar Ülkesi’ne giriş yapan erkekler uçaktan indikten sonra engin bir ormanın içinde yürüyerek gördüklerini yorumlarlar: *“Ormanların bile bakımlarının yapılmış gibi görüldüğü mükemmel bir yetiştiricilik düzeyinde olan, koskocaman bir parka, hatta daha çok kocaman bir bahçeye benzeyen bir ülke gördük.”* (s. 49). *“Almanya’da bile bu kadar bakımlı bir orman görmedim. Baksanıza, tek bir kuru dal yok, asmalar bizatihi*

yetiştirilmiş.” (s.52). Ağaçları da inceleyip fikirlerini belirtirler: *“Hemen hepsi yemiş veren türden, kalanı da en iyisinden, dayanıklı ağaçlar. Buraya orman denir mi? Burası bir bostan!”* (s.52). *“Ne kusursuz bir yol! Cennet gibi bir ülke! Şu çiçeklere baksanıza!”* (s.57) ifadeleriyle üç arkadaş, attıkları her adımda doğaya gösterilen tutum karşısında oldukça şaşırırlar. Van etrafı hayranlıkla betimler:

“Yağmur suyunun akıp gitmesi için hafif eğimli olan yol, özel olarak imal edilmiş sert bir maddeden yapılmıştı. Her kıvrımı, her eğimi ve her oluşu, Avrupa’nın en iyi yolları kadar kusursuzdu... Yolun her iki tarafında da çift sıra halinde ağaçlar kaldırımları gölgeliyordu; ağaçların arasında hepsi de meyve veren çalılar veya asmalar, ara ara banklar ve küçük yol kenarı çeşmeleri vardı ve her yer çiçeklerle doluydu.” (s.857-858).

Ormanı ve şehre inen yolu bu şekilde betimleyen erkekler, kendi aralarında konuşurken bu planlı, özenli, düzenli ormanı ve yolları yalnızca kadınların yapabileceğine ihtimal vermemektedirler. Özellikle yolları görünce Terry, erkeklerin olmaması ile ilgili yorumlara alayla gülmektedir. Eğer erkekler yoksa ki bu ona göre mümkün değildir, bu güzel toprakları ele geçirmek aynı zamanda kadını da kuşatmak anlamına gelmektedir. Başta uygar bir toplum bile bulamayacaklarına inanan Terry, ulaştıkları şehri görünce hayrete düşer: *“Çok sayıda yapı ve peyzaj mimarlarının olduğu kesin.”* (s.58) şeklinde yorum yapar. Elbette aklındaki mimarların da erkek olduğu tahmin edilebilmektedir.

Bir sergi gibi ve gerçek olamayacak kadar güzel görünen doğa, erkeklerin aklını başından alır. *“Her yer çok güzel, düzenli ve son derece temizdi ve her tarafta sıcak bir yuva havası vardı.”* (s.59) ifadeleriyle hiç çöp, duman ve gürültü olmadığından bahsederler. Huzur veren doğanın bir yuvaya benzetilmesi ve yuvadaki en önemli unsurun anne olduğu düşünülürse daha en baştan her şeyin kadınlarla ilgili olduğunu bilinçlerinde bir yerlerde hissettikleri görülmektedir. Ülkede çok sayıda gösterişli, güzel sesli evcilleştirilmiş kuş türleri olduğunu fark ederler. Onlara zarar verecek ne bir başka tür ne kimyasal atık ne de duman vardır. Erkeklerin dikkatini çeken bir diğer unsur ise büyükbaş hayvan görmemeleri olur. Kadınlar bu hayvanların etinden ve sütünden faydalanmayı çok yanlış bulurlar. İneğin bir yavrusu olup olmadığını sorduklarında olumlu yanıt alırlar ancak ineğin sütünün hem insanlara hem yavruya nasıl yeteceğine anlam veremezler. Devamında büyük bir süt endüstrisinin var olduğunu öğrenmek onları dehşete düşürür.

Kadınlar Ülkesi'nde kediler dışında evcil hayvan da yoktur. Kadınlar, doğanın akışını bozmak istemezler; canlıların doğal ortamını yaralamak, onları sömürüp zarar vermek, kendilerine hiçbir iyilik getirmeyecektir. Bir hakimiyet kurma düşüncesi kadınlarda bulunmadığı için erkek egemen perspektiften bakan üç erkek, evcilleştirme olmadığını duyunca oldukça şaşırır. Yalnız ülkede bulunan kedileri uzun ve dikkatli bir seçme eleme yöntemiyle ortaya çıkartmışlardır. Kuşları öldürmezler ve oldukça sağlıklıdır. Öyledir ki miyavlamazlar, büyük, ipeksi, herkesle dost, sahiplerine özveriyle bağlıdır. Erkekler de köpeklerden ve onların dostluğundan bahsederler ama farkında olmadan bu dostun şehirlerde tutsak olduğunu, boynunda tasmayla dışarı çıkarıldığını, pek çok hastalığın yanı sıra kuduz hastalığının öldüren dehşetine maruz kaldığını, çoğu kez insanların güvenliği için ağızlıkla dolaştırıldığını söyleyiverirler. Kadınlar erkek kedilerin belirli sayıda olduklarını, çok üremesinler diye yılda bir kez dişilerle buluşturulduğunu söylerler. Erkekler ise “anne” köpeklerden ziyade daha çok erkek köpeklerin bakıldığını ve dişilerin çok az bir yüzdesinin yaşamasına izin verildiğini anlatırlar. Köpekleri daha çok kadınların mı yoksa erkeklerin mi sevdiğini sorduklarında Terry her ikisi de cevabını verse de, Jeff: *“Bilhassa erkekler bu hayvanı çok sevdikleri için, hayvanlar bir yere kapatılıyor veya zincirleniyor.”* (s.104) der. Kadınlar bundan hoşlanmazlar, köpeklerin hız için yaratıldıklarını ve koşmayı sevdiklerini dile getirerek durumun tezatlığını sorgularlar. Erkekler içten içe bu davranışın yanlış olduğunu bilirler ancak geldikleri dünyada kadınların doğaya karşı gösterebilecekleri ilgi maalesef yine erkeklerin insafına kalmaktadır. Oysa burada özgür olan kadınlar, doğayı asla tahrip etmemiş, tıpkı kendi doğumları gibi onu mucizevi bir varlık olarak kabul ederek güzelliklerinden yararlanmışlardır. Kadınlar doğayla o kadar iç içe yaşarlar ki evlendikleri zaman erkeklerin mahremiyet isteklerini bir türlü anlayamazlar. Yuva kavramını bilmediklerinden yalnız kalmak veya özel bir ev kurmak gibi ihtiyaçları olmaz. Çünkü doğa onların evidir. Doğayı mülk adı altında bölüp yok etmezler, ona hep birlikte iyi bakarak yaşarlar.

3.2.4.3. Bilim ve Eğitimin Önemi

3.2.4.3.1. Sultana'nın Rüyası'nda Bilim ve Eğitim

Sultana, Rahibe Sara'nın evini gezip mutfağa girdiğinde gördüğü güzelliklerin yanı sıra merakının da arttığını fark eder. Kömür ve ateş görmeyince yemekleri nasıl pişirdiklerini sorar. Rahibe Sara yoğunlaşmış güneş ışınlarını ve ısıyı ileten boruyu

göstererek güneş enerjisini kullandıklarından bahseder. Sultana'nın pek çok şey sorması karşısında ona tarihçelerini, bilime ve eğitime ne kadar değer verdiklerini anlatmaya başlar. Kraliçenin bilimi çok sevdiğini, bütün kız çocuklarının okula gönderilmesini emrettiğini, yirmi bir yaşından önce kızların evlenmesini yasakladığını anlatır. Erkeklerin olmadığı iki üniversitenin açılarak birinde üzerine bir dizi borunun yapıldığı bir balon icat ettiklerini, böylelikle atmosferden istedikleri kadar su çekebildiklerini, yağmur ve rüzgar oluşumunu engellediklerini; diğerinde ise istedikleri kadar güneş ısıyı toplayabildikleri ve bu ısıyı ihtiyaç duyanlara dağıtabildikleri bir sistem kurduklarını söyler. Bu sırada erkeklerin yalnızca askeri güç oluşturmaya meşgul olduklarını dile getirir. Sultana, arkadaşının anlattığı pek çok şeyi bilimsel konulardaki bilgi düzeyinin yetersiz olması sebebiyle anlayamadığını içten içe kabul eder. Feministlerin elde etmek için mücadelesini verdikleri birçok hak ve özgürlük, Sultana'nın aracılığıyla ütopyada can bulmaktadır. Begum Rokeya, Sultana'nın kendi eğitimsizliğini kabul etmesini ve bundan dolayı üzülmelerini, yaşadığı toplumdaki kadınlarda görmektedir. Dolayısıyla bilime ve eğitime aç binlerce kadın için Rahibe Sara'yı konuşturmakta, yapılması gerekenleri tek tek anlatmaktadır.

Sultana tarlaları nasıl sürdüklerini, ağır işleri nasıl yaptıklarını ve havalar sıcakken ülkeyi nasıl serin tuttuklarını merak eder, bunun üzerine Rahibe Sara durumu açıklar:

“Tarlalarımız elektrik gücüyle sürülüyor ki bu, aynı zamanda diğer ağır işleri de yapmamıza yardımcı olan bir güç. Ve hava vasıtaları için de elektrikten yararlanıyoruz. Burada demiryolu ya da kaldırımları olan caddeler yok... Sıcak dayanılmaz bir hal aldığı anda, yapay kaynaklardan çekilen suyla ve çok sayıda fiske kullanarak toprağı suluyoruz. Soğuk havalarda ise odalarımızı güneş ışığıyla ısıtıyoruz.” (s.25-26).

Sultana, hidrojen sayesinde balonların yerçekimine karşı koyduğunu öğrenir ve kanat şeklinde elektrikle çalışan pervanelerin araca bağlanarak kraliçenin yanına gitmek için uçtukları anı hayretle izler. Kraliçenin yanından ayrıldıktan sonra ünlü üniversiteleri, gözlemevlerini, laboratuvarları ve imalathaneleri gezerler. Kadınlar kurdukları ülkelerini bilim ve eğitimin ışığında güçlendirmektedir.

3.2.4.3.2. Kadınlar Ülkesi'nde Bilim ve Eğitim

Kadınlar Ülkesi'nin varlığından haberdar olup araştırma yapmak üzere yola çıkan üç erkek ve rehber, bölgede akan nehirde bir bez parçası bulurlar. Desenli ve iyi dokunmuş kumaş suyun aşındıramayacağı parlak bir kırmızı renktedir. Kadınlar Ülkesi,

uygar bir devlet olduğunu bu bez parçasıyla ispatlar. Onun iyi bir biçimde dokunabilmesi için makinelere, solmayan kırmızı rengi için ise belirli üretim elemanlarına sahip olunması gerekmektedir. Bu doğrultuda uygar bir ülke olmak için öncelikle eğitim ve bilimin yolundan giderek çeşitli çıkarımlarda bulunmuş ve bunu maddeye dökmüşlerdir. Erkekler, ülkeye girdikten sonra gözetim altındayken kaçıp geri getirilirlerken “elektrikli motorlara” bindiklerinden bahsederler. Bu onların matematik, geometri ve mühendislik alanlarında oldukça ilerlediklerinin bir başka kanıtıdır. Van onların bilime ne kadar önem verdiklerini şu sözleriyle anlatır:

“Çok eski bir bilim olan astronomi konusunda idare edecek kadar bilgiye, matematikte şaşırtıcı bir kavrama gücüne ve yeteneğine sahiplerdi. Fizyolojiye epey aşinaydılar... Bilimin sanatla temas halinde olduğu ya da bir üretime dönüştüğü türlü harmanlamalar içinde kimya, botanik ve fizik konusunda öyle bütünlüklü bilgiler ortaya çıkarmışlardı ki kendimizi okul çağındaki çocuklar gibi hissetmiştik.” (s.120).

“Fizyoloji, temizlik, halk sağlığı, kültür, fizik... Bu tür işlerin hepsi o zamandan bu yana mükemmel hale getirilmişti. Hastalık neredeyse hiç bilmedikleri bir şeydi. Öyle ki önceleri onlarda çok gelişmiş olan ve bizim “ecza bilimi” dediğimiz şey, uygulamada kayıp bir sanat haline dönüşmüştü. Daima en iyi bakıma, en mükemmel yaşam şartlarına sahip olan iyi yetiştirilmiş, enerjik insanlardı.” (s.130).

Kadınlar Ülkesi’nde annelik kavramı yalnızca çocuğun bakımı ile ilgili değildir. Onlara göre hayat süresince her şey eğitimidir. Bu nedenle çocuklar ülkenin en önemli hazinesidir. Önceleri sadece daha iyi olanı doğurmaya odaklansalar da zamanla gerçek gelişimin sonradan, eğitim yoluyla elde edildiğini fark ederler. Doğdukları andan itibaren çok yönlü bir eğitim görürler. Ancak Van, bunu sıkıcı okullarda ve sıralarda geçirilen kayıp zamanlar olarak tanımlamaz: *“Fakat bebekler ve çocuklar bizim “eğitim” dediğimiz zihnin “zorla beslenmesi” anlamına gelen o baskıyı hiçbir zaman hissetmiyorlardı.”* (s.165) diyerek çocukların eğitildiklerinin bile farkında olmadığını anlatır. Kadınlar hep birlikte görevlerin en yücesi üzerinde çalışıyorlar, “insan yaratıyorlar”, üstelik en mükemmel şekilde bunu yapıyorlardır. Ellador Van’i bebek ve çocukların yetiştirildiği özel eğitmenlerin olduğu yere götürür. Van gördüklerinden çok etkilenir ve geldiği toplumu sorgulamaya başlar:

“Aramızdaki en büyük fark, bizde çocuklar tehlikeli dünyadan uzak tutunup korunmak için her türlü çabanın harcandığı ayrı ev ve ailelerde büyütülürken burada daha en başından itibaren kendilerine ait olduğunu bildikleri, geniş, samimi bir dünyada büyüyor olmalarıydı.” (s.174).

“Doğdukları andan itibaren barış, güzellik, düzen, güvenlik, sevgi, akıl, adalet, sabır ve bolluğun ne demek olduğunu bilmişlerdi... Kadınlar Ülkesi’nde hiçbir çocuk, bizim, çocuklara karşı sık sık takındığımız o küstah, kaba tavırla karşılaşmamıştı. Onlar da her şeyden önce İnsan, ulusun en değerli parçasıydılar.” (s. 173).

Çocuk yuvalarında bir gün geçiren Van, buradaki sistemi çok beğenir. Anneleri iki yıldan daha uzun bir süre bebekleriyle kalarak onun büyüme ve gelişmesine yardımcı annelerle birlikte katkıda bulunur. Bebeklik yıllarından sonra uzaktan uzağa çocuğuyla iletişime devam eder. Burada yardımcı annelerin çocuklarına mükemmel eğitimi vereceklerinden son derece emindir. Çocuklar temiz çimenlerin, berrak suların arasında kahkaha ve mutlulukla her şeyi öğrenirler. Sürekli bir şeylerle oynuyor, bazen de kendi huzurlu araştırmalarıyla meşgul oluyorlardır. Okul diye bir kavram yoktur; bütünlüklü bir eğitim alırlar. Zihinleri yorulmadan doğal bir çevrede büyürler ardından zihinlerine fazla yüklemeye yapılmadan icat ettikleri oyunları yine doğal akışta önlerine sunarlar.

“Burası tamamen onlara aitti. Öğrensinler, sevsinler, kullansınlar, hizmet etsinler diye onları bekliyordu. Bizde nasıl küçük oğlanlar “büyük bir asker” ya da “kovboy” veya istedikleri her neyse olmayı, küçük kızlarımız ise sahip olmak istedikleri evi ya da çocuk sayısını planlıyorsa onların da büyüdülerinde ülkeleri için yapacakları şeyler serbestçe, neşe içinde yapılan sohbetlerde planlıyordu.” (s.178).

Sık sık kendi ülkesindeki çocuklara ve kendi çocukluklarına üzülen Van, eğitim sistemini gördükten sonra geri dönülemez bir biçimde kendi toplum zihniyetinden uzaklaşmaktadır. Bir bireyin, özellikle bir erkeğin, erkek egemen toplumun ona getirdiği yanlışlarla örülü zihniyetini sorgulaması ve içten içe bu hataları itiraf etmesi oldukça zordur. Toplumun geleceğini çocukların oluşturduğunu bilmeleri ülkeyi yüzyıllardır eğitim, bilim ve sanat açısından geliştirerek uygar bir ulus seviyesine getirmelerini sağlamaktadır.

3.2.4.4. Yönetim Anlayışı

3.2.4.4.1. Sultana’nın Rüyası’nda Yönetim

Rahibe Sara Sultana’ya tarihçelerinden bahsederken kraliçenin 13 yaşında tahta geçtiğini ancak sadece adının kraliçe olduğunu, ülke denetiminin bir başbakanın elinde bulunduğunu anlatır. Kraliçenin kız çocuklarını ve kadınları eğitim, sosyallik ve özgürlük yönünden desteklemesiyle üniversiteler açılır, kadınlar yavaş yavaş topluma katılmaya başlar. Ülkeye açılan bir savaş sonucu erkekler güçlü olan düşmandan çok

büyük bir darbe yerler ve çoğu ölür. Düşman başkentin kırk kilometre yakınına kadar gelir ve bir grup bilge kadın kraliçenin sarayında toplanır. Kraliçe onurunu ve ülkesini kaybederse kendini öldüreceğinden bahseder. Güneş ısınıyı toplamayı başaran üniversitenin başkanının bir fikri vardır ama kadınlar bunu gerçekleştirmek için dışarı çıkacağından erkeklerin hareme girmesini rica eder. Kraliçe özgürlük adına bütün erkekleri hareme çağırır, yaralı ve yorgun erkekler sevinerek bunu kabul ederler. Isı ve ışığı kullanarak düşmanın yanıp kül olması sağlanınca, bilge kadınlar sayesinde ülkeye artık kimse saldırmaya kalkışmaz. Kraliçenin ülkesini savunması ve gerektiğinde canını ortaya koyması, hareme kaçmayı umut ışığı olarak gören erkeklerle kıyaslandığında cesurluk, yiğitlik ve kahramanlık gibi kavramların “erkek” ile bağdaştırılmasının aslında ne kadar yanlış olduğunun göstergesidir. Kadınlar her türlü zorlukla tek başlarına savaşabilmektedir. Kırılğan ya da naif varlıklar olarak görülmeleri sadece erkeklerin onlara yükledikleri anlamlardan ibarettir. Yazar, kraliçenin bu korkusuz tavrını kadınlara örnek olması için ortaya koymaktadır. Pek tabii erkeklere ders olması için de.

Kraliçenin hiçbir anlamı yokken zamanla devlet yönetimini de ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Neticede bilgi en büyük güçtür. Bunu kullanan ülke kadınları, erkeklere boyun eğecek, onlara bağımlı olacak hiçbir durumu ortada bırakmamaktadır. Erkekler zamanla haremden çıkmak isterler, polis şefleri ve bazı bölge yargıçları askeri yetkililerin başarısızlıkları sebebiyle hapsedilmeyi kesinlikle hak ettiklerini ancak kendilerinin görevlerini ihmal etmediklerini dolayısıyla cezalandırılmamaları gerektiğini rica ederler. Yazar Begum Rokeya zekice haremden olmanın bir “hapsedilme” ve “ceza” olarak adlandırıldığını erkeklerin ağzından okuyucuya aktarmaktadır. Bunun haksız bir sürgün olduğunu eserde açık açık dile getirmektedir. Kraliçe ihtiyaç duyulursa onları göreve çağıracağını söyler ve evde oturmalarını emreder. Bu şekilde şeriat hükmüyle evde oturma sistemine alışan erkekler bir daha çıkmak istemezler. Sultana bu ülkenin yönetim tarzını o kadar beğenir ki: *“Topraklarınıza saflığın kendisi hükmediyor demek. Ve bütün bu kuralları koyan ileri görüşlü bilge kraliçenizle de tanışmak isterdim doğrusu.”* (s. 27) diyerek kraliçe ile tanışma onurunu yakalar.

3.2.4.4.2. Kadınlar Ülkesi’nde Yönetim

Kadınlar Ülkesi’nde yönetim tamamen annelik etrafında şekillenmektedir. Van, milyonlarca kadından oluşan bu ülkeyi en başta uygar olarak bulamayacaklarını söylediği için içten içe utanmaktadır. *“Aralarında hiç savaşmamışlar. Kralları,*

rahipleri, aristokratları olmamış. Kız kardeşlermiş ve rekabetle değil birlikte hareket ederek büyümüşler.” (s.113) ifadesiyle onların birbirleriyle olan bağına gördükçe hayret ettiğini anlatır. Van’ın öğretmeni Somel ona, sahip oldukları aristokrasiye en yakın yaklaşımın Üst-Anne çizgisinden geldiğini söyler. Konu kanunlardan açıldığında ise: *“Yüz yıldan eskiye dayanan hiçbir kanunumuz yok, pek çoğu da yirmi yıldan az bir süre öncesine dayanıyor.”* (s. 119) şeklinde yanıt alırlar. Nüfus arttıkça kanunlara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır ancak yaklaşık bin altı yüz yıldır suça dair hiçbir hareketin olmadığını da vurgulamak gerekir. Ayrıca belirli bir nüfus ve kalkınma planlaması yapılması ülkenin geliştiğini ve iyi bir sistemde yönetildiğini göstermektedir:

“Tarımlarını en yüksek noktaya kadar geliştirmiş, topraklarının her kilometrekaresinde rahatça yaşayabilecek kişi sayısını özenle hesaplamış, daha sonra da nüfuslarını bu sayıyla sınırlamış olduklarından yapılması gereken her şeyin zaten yapıldığını düşünebilirsiniz... Dolayısıyla sürekli olarak yüzyıllar sürebilecek gelişme planları tasarlayıp yürütüyorlardı.” (s.141).

İki bin yıldır süregelen planlamalarda hiçbir sapma görülmemektedir ki kanıt olarak hala ülkede herhangi bir sorun olmaması bunu göstermektedir. Ancak erkek egemen toplumun yönettiği ülkelerde açıkça bir planlama problemi göze çarpmaktadır.

Üç erkek evlenirken büyük bir kadın topluluğunun önünde olmalarının yanı sıra Yüce-Üst Anne ve Baş Tapınak Rahibeleri’nin de orada olduğu görülmektedir. Kadınların çoğaldığı ilk anne ve onun soyundan gelenlerin özelliklerine eserde değinilmektedir. Dolayısıyla Yüce-Üst Anne onlardan biridir. Baş Tapınak Rahibeleri’nden söz edilmesi onların da özel bir konumda olduğunun kanıtı niteliğindedir. Ancak hiç kimse konumunu kötüye kullanmamaktadır. Her şey ortak bir yaşam içindir.

Terry’nin ülkeden gitmesi için bir dava görülür. Van: *“Yerel Üst-Anne’nin önünde bir duruşma yapıldı ve hakkından gelinmesinden hoşlanmayan bu kadın davasını dile getirdi.”* (s. 217) diyerek Terry’i eleştirmesinin yanı sıra haksızlıklara karşı yapılan yerel mahkemelerin olduğu görülmektedir. Yapılan bu mahkeme için elbette kadınlarla dolu bir ülke içerisinde erkek egemen düşünceler anlamsızdır. Dolayısıyla Terry’nin yaptığı savunma bir şey ifade etmemektir. Çünkü sadece kadınlara hakaretler etmekte ve erkeğin kadından istediği o boyun eğişin savunmasını yapmaktadır.

3.2.4.5. Din ve İnanışlar

3.2.4.5.1. Sultana'nın Rüyası'nda Din ve İnanışlar

Sultana, nice rahatlıklar içinde yaşayan bu halka açıkça imrenir: *“Ne kadar şanslı insanlarsınız! Bir şeyi istemenin ve onu elde edememenin ne demek olduğunu bilmiyorsunuz.”* (s. 26) diyerek hangi dinden olduklarını sorar. Rahibe Sara: *“Bizim dinimiz Doğruluk ve Sevgi üzerine kurulmuştur. Birbirini sevmek ve tümüyle doğru olmak dini görevimizdir.”* (s. 26) şeklinde cevap vererek kadın ya da erkek fark etmeksizin birinin yalan söylemesi halinde ülkeden sonsuza dek dönmemek kaydıyla gönderildiğini anlatır. Suç işleyenlerin bağışlanıp bağışlanmadığını merak eden Sultana'ya, içtenlikle pişman olanları affettiklerini söyler. Ülkede katı bir otoriter din anlayışı yerine sevgi üzerine temellendirilmiş bir inanış olduğundan kadınlar ürettikleri sevgiyi ve doğruluğu dinleri ile bütünleştirip kötülüğün olmadığı bir dünya yaratmışlardır.

3.2.4.5.2. Kadınlar Ülkesi'nde Din ve İnanışlar

Kadınlar Ülkesi'nde kadınlar, önceleri Antik Yunan'dakine benzer tanrı ve tanrıçalara inanırlar. Daha sonra hep birlikte Ana Tanrıça etrafında toplanırlar. Bir yerlerde yaşayan Büyük Ana'ya değil de, Her Şeyi Kapsayan Kudret'e, İçer İşleyen Ruh'a, bir Anne'ye özgü Panteizm'e yönelirler. Annelik eksenine dayalı bu dinde güzellik, sağlık, güç, zeka ve iyilik gibi kavramlar için dua edip çalışırlar. Bazı belirli ayinleri bulunur ancak bunlar ibadet şeklinde değil, dini olduğu kadar eğitici ve toplumsaldır. Van dine bakış açılarını: *“...Yaptıkları her şey ile Tanrı arasında kurulan keskin bir bağ vardı. Temizlikleri, sağlıkları, mükemmel düzenleri, bütün topraklarının huzur dolu güzelliği, çocukların mutluluğu ve hepsinden ötesi, kaydettikleri sürekli gelişme: Bunların hepsi onların diniydi.”* (s.193) ve *“...içlerinde sürekli işleyen sınırsız bir “Sevme Gücü” anlayışı veren bir dindi... “Kalbe” o kutlu sevilme, sevmeye ve ANLAŞILMA hissini veriyordu...”* (s.194) şeklinde ifade eder. Anneliğin getirdiği sevgi adeta dinleriyle bütünleşmekte ve tüm toplumu sevgi üzerine inşa etmektedirler. Her yerde bulunan küçük tapınakları vardır. Burada bazı kadınların yaradılıştan inançla yatkınlığı çok olduğundan belirli saatlerde “Tapınak Hizmeti” verdikleri anlaşılmaktadır. İhtiyacı olan herkesi sevgi, akıl ve bilimi kullanarak aydınlatmaya ve rahatlatmaya çalışmaktadırlar.

3.2.5. Eserlerin Karşılaştırmalı Bir Analizi

Feminist ütopyalarda farklı biçimlerde ele alınarak yansıtılmaya çalışılan feminist fikir ve düşünceler, Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi eserlerinde oldukça paralel bir düzende ilerlemektedir. Farklı bir aile yapısına, farklı bir sosyal çevreye ve farklı kültürel değerlere sahip iki kadın yazar, ele aldıkları konularla aynı kadrajdan kadın ve erkek sorunlarına bakmaktadır. Erkek hegemonyasına karşı kuvvetli eleştirilerin bulunduğu her iki eserde hemen hemen benzer diyalogların geçmesi kadınların dünyanın neresinde olursa olsun, erkeklerin baskı ve hakimiyetine karşı geldiğini göstermektedir. Erkeklerin olmadığı bir dünyada kötülüğün, baskının, şiddetin, kargaşanın ve hakimiyetin yeri yoktur. Kadınlar Ülkesi'nde erkeklerin hiç olmayışı bunu kanıtlasa da, Sultana'nın Rüyası'nda erkeklerin varlığı hissedilse bile haremde olmaları yine aynı sonuca çıkmaktadır. Ataerkillik tarihe karışmış ve anaerkil düzende her şey muazzam bir şekilde baştan dizayn edilmiştir. Kadınlar, erkeklerin baskılarından arındığında ne kadar güçlü ve akıllı olduklarını ispatlamaktadır. Aslında erkeklerin kurduğu baskı, kadınlara kırılğan ve güçsüz olduklarını empoze etmek ve bunun arkasına sığınarak onları belirli bir alan içerisinde tutmaktır. Her iki feminist ütopya buna izin vermemektedir.

Sultana'nın Rüyası'nın Kadınlar Ülkesi'nden ayrılan en önemli nokta olarak erkeklerin haremde olması gösterilebilir. Begum Rokeya bu durumu açıkça bir tutsaklık olarak görmekte ve o kadar tepki göstermektedir ki erkeklerin herhangi bir konuda egemenlik göstermesini dahi söz konusu etmemektedir. Ancak Gilman, Kadınlar Ülkesi'nde erkeklerin bilgi ve becerilerinden yararlanmak gerektiğini hissettirerek herkesin eşit düzeyde olduğu bir toplumu düşlemeyi amaçlamaktadır. Kadın veya erkek olmanın farklılıklarını değil, insan olmanın özünü kavratmaya çalışmaktadır. Farklılığın göze çarptığı bir diğer nokta ise kadınsılık ve anneliktir. Sultana'nın Rüyası'nda kadınsılık veya annelik kavramı üzerinde açıkça durulmamaktadır. Ancak Kadınlar Ülkesi bu konuyu oldukça geniş bir biçimde ele almıştır. Kadınların "kadınsı" özelliklerinin olmaması üç erkek tarafından defalarca vurgulanmaktadır. Yazar, kadınsı davranış ve tutumların yine erkeklerin istek ve arzularına göre şekillenmesinin reddedildiği mesajını vermektedir. Bir süre sonra bu duruma alışan erkekler aslında kadınsı çekiciliğin değil, bakış açısının önemli olduğunu anlamaktadırlar. Ayrıca annelik kavramının ataerkil topluluklarda sözde yüceltildiği ancak faaliyet anlamında erkeklerin yeterince katkısının olmadığı eleştirilmektedir.

Kadınların her iki eserde de doğayla olan uyumu büyük bir önemle vurgulanmaktadır. Doğanın onlara sunduğu her şeyi doğru ve muntazam bir şekilde değerlendirerek hayatlarına yön vermekte ve doğaya zarar verecek herhangi bir durumla ilgilenmemektedirler. Eserlerde anaerkil toplumların doğaya verdikleri önem, ataerkil toplumlarla kıyaslanarak sert bir şekilde eleştirilmektedir. Bilim ve eğitim iki eserde de olabildiğince geniş bir biçimde ele alınmaktadır. Kısa bir feminist ütopya olsa bile Sultana'nın Rüyası'nda kız çocuklarının evlenmeleri yerine okula gitmeleri ardından üniversitelerde bilim ile iç içe yaşamaları ele alınmakta ve yazarın gerçek dünyada kız çocuklarına yapılan bu vicdansızlığı eleştirdiği görülmektedir. Eserde, okuyarak ve bilime sarılarak büyüyen kız çocuklarının üniversitelerdeki buluşlarıyla büyük bir savaşı kazanmalarının anlatılması bilime ve eğitime verilen değeri ortaya koymalarının yanı sıra erkek egemen toplumların yaptığı yanlışları da yüzlerine vurmaktadır. Kadınlar Ülkesi'nde eğitim, iyi bir toplum için dikkat edilmesi gereken ilk ve en önemli unsurdur. Annelik kavramı ve eğitim iç içe geçmekte, çocukların doğdukları andan itibaren doğal bir eğitim sürecinde olduğu anlatılmaktadır. Erkek egemen bir toplum olmadığından kız çocukları, eğitim ve bilim açısından da herhangi bir baskı görmemekte ve dilediğince çalışabilmektedir. Eserlerde aktarılmak istenen mesaj oldukça açık bir şekilde gösterilmektedir: Bilimin ve eğitimin cinsiyeti olmaz.

Yönetim anlayışı her iki eser içinde anaerkindir ve kadınların sanıldığı gibi sığ varlıklar olmadığı, sistemli ve muazzam bir şekilde yönetilen ülke düzeninde kanıtlanmaktadır. Kadınların yönetebilen varlıklar olduğu, erkekler olmadan da işlerin yolunda gittiği eserlerde sık sık dile getirilmektedir. Sevgi ve doğruluk üzerine kurulu bir inanç içinde olan kadınlar, sevginin gücünün her şeyden üstün olduğuna inanmaktadırlar. Her iki eserde de din olgusu sevgi, iyilik, doğruluk, dürüstlük gibi olumlu kavramlarla ilişkilendirilmektedir.

Sultana'nın Rüyası ve Kadınlar Ülkesi feminist ütopyalarında ele alınan ve eleştirilen durumun ataerkil toplumların tümü olduğu görülmektedir. Doğu da olsa Batı da olsa erkek egemen toplumlara her yerde ve her koşulda itiraz edilmektedir. Yazarların feminizm ideolojisinin barındırdığı eşit ve özgür kadın bakış açısıyla yola çıkarak yazdıkları feminist ütopyalar, yaşadıkları toplumun sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve kültürel bazı problemlerini hissettirse de asıl birleştikleri nokta kadının baskıcı erkek

egemen zihniyetten kurtulması, eşitlikçi, özgür ve ötekileştirilmediği bir hayata kavuşmasıdır.

SONUÇ

Sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte sosyal, siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel gelişme ve bağımsızlıkların görülmesinin yanı sıra aynı düzlemde ilerleyen bir diğer konu kadınların özgürleşme hareketleridir. Feminist bakış açısı, teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kadınların daha fazla okula gitme imkanı elde etmesi, kamusal alana girmesi gibi buna benzer pek çok konu sayesinde yeşermiş ve gelişerek yayılmıştır. Ataerkil egemenliğin kadına uyguladığı baskı, siyasal ve dini kalıplar içerisinde olağan gösterilerek dayanılmaz boyutlara gelince feminist hareketler sesini duyurmaya başlamış ve dalgalar halinde günümüze kadar gelmiştir. Kadınların güçlenmesi onlara alternatif hayatlar olduğunu açıkça göstermiş ve kendi içlerinde farklı düşünce akımlarıyla da harekete geçmişlerdir. Kız kardeşlik bağının güçlenmesi, erkeklerle eşit haklara sahip olma, erkek hegemonyasının şiddet ve baskısına karşı durma gibi konular zamanla niteliksel ve niceliksel bir değişime uğrayarak kendi içlerinde bir ayrıma doğru ilerlemiş, yeni teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlk bölümde ele alınan feminizm kavramı, dalgaları ve temel gelenekleri genel itibariyle; yalnızca erkeklerin tek cins olarak görüldüğü zamanlardan gelerek kadınların mücadeleleriyle elde ettikleri başarıları, tam anlamıyla istenilen ölçüde olmasa da kazandıkları konumu gözler önüne sermektedir.

İkinci bölümde incelenen ütopya, toplumların iyiyi, mutluluğu, refahı ve en önemlisi ideal kenti her çağda aradığı ve tasvir ettiği kavramdır. Genellikle belirli olmayan zamanlarda ve mekanlarda geçen ütopyalar, klasik ve modern ütopyalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Klasik ütopyalar cennet inancı ve anlatılar ile yola çıkmakta, özellikle dinler eksininde dönmektedir. Daha sonra Antik Çağ, Orta Çağ, Rönesans ve 18. yüzyıl sürecinde devam etmektedir. Klasik ütopyalar var olan sistem ve kurumlara karşı duyulan memnuniyetsizlikleri ele almış ve daha iyisinin nasıl olması gerektiğini örneklerle göstermeyi amaçlamıştır. İdeal devlet anlayışı ve toplum yapılanması klasik ütopyaların merkezidir ancak kalıplaşmış, durağan bir anlatım ve düzen vardır. Kadın-erkek bağlamında incelendiğinde genel itibariyle kadının pek görülmediği ve erkek egemenliğinin baskın olduğu bir çizgide ele alındığı görülmektedir. Orta Çağ'ın zincirlerinden kurtulmaya çalışan Batı'nın modernleşmeye adım atmasıyla birlikte etkilenen her şey gibi ütopyalar da kendisine düşen payı almak için beklemektedir. Nihayetinde 19. yüzyıl ile başlayan modern ütopyalar kalıpları ve durağanlığı yıkarak

devlet kurma merkezli bir düşünceden daha çok bireyle ve toplumla ilgili konuları ele almıştır. Ütopyaların distopyaya evrilmesi bu noktada çok önemlidir. Bireye indirgenen bakış açısı, bireyin mutluluk ve refahını tehdit eden bir devlet yapılanmasını konu edinerek sadece iyi olanın değil, kötü olanın da nasıl gözükeceğini ve nelere yol açabileceğini göstermektedir.

Ütopyalar edebi türde olmalarının yanı sıra sosyoloji, psikoloji, ekonomi, siyaset gibi pek çok alanda kaleme alınabilme özelliğine sahiptir. Bu sebeple doğuşundan beri yüzyıllar boyunca farklı disiplinlerde ütopya örneklerini görmek mümkündür. Bunlardan biri de feminist ütopyalardır. Feminist ütopyalar, modernleşmenin getirdiği yenilikler ve felsefi düşünceler gibi kadınların hayata bakış açılarını da değiştirmiştir. Kadınlar hak ve özgürlüklerini elde etmek için mücadeleye giriştikleri yüzyıllarda feminist ütopyalar da kıpırdamalar göstermektedir. Feminist örgütlenmeler çoğaldıkça kadınların duyurmaya çalıştıkları eşitlikçi ve özgürlükçü hayat istemi kendisine çeşitli araçlar aramaya başlamaktadır. Feminist ütopyalar klasik ütopyaların bağlı kaldığı erkek egemen düzeni kabul etmemekte, daha eleştirel ve modern bir yolu tercih etmektedir. Feminist yazarlar erkekleri yönetimde, toplumda ve sosyal anlamda problemlerin başı olarak gördükleri için feminist ütopyalarda kurguladıkları dünyalarda buna izin vermemekte ve kadınların muhteşem dünyalar yaratabileceklerine olan inançlarını irdelemektedir. Kadınlar için eşitlik tam anlamıyla var olmadığı için bu isteklerini ütopyalarda hayal etmek ve daha iyi olanı betimlemek onlara bir nebze de olsa umut olmaktadır. Bu hayallerini feminist ütopyalarda ortaya koyan iki değerli eser çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır.

Begum Rokeya'nın Sultana'nın Rüyası ve Charlotte Perkins Gilman'ın Kadınlar Ülkesi feminist ütopyaları okunurken erkek egemen toplumun yanlışları, kadının ezilişi, kadına verilmesi gereken hakların hiçe sayılışı, kız çocuklarının eğitime karşı olan bakış açısı, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanışı, kadının yönetim ve sosyal becerilerinin hafife alınışı, erkek egemen toplumun doğaya verdiği değer, cinsiyetçi yaklaşımlar gibi pek çok konu ele alınmış ve örneklerle desteklenerek incelenmiştir. Feminist ütopyalarda bu konuları okumak ve okutmak üzerinden yapılan eleştiriler ile ancak erkek egemen toplumun getirdiği veyahut dayattığı iyi olmayan durumlardan kurtulunabileceği görülmektedir.

Begum Rokeya Sakhawat Hossain ve Charlotte Perkins Gilman, erkeklerin olmadığı ve dolayısıyla baskı ve zorbalıktan da söz edilemeyen bir dünya hayal

etmişlerdir. Erkekleri tamamen çemberin dışına itmese de Rokeya, onları harem içine hapsederek görmemiştir bile. Eserinde de bundan oldukça mutlu olduğu görülür. Özgürlük fikri döneminin kadınları için adeta bir cennet tasviri olarak görülmektedir. Kadınlar Ülkesi'ne giden üç erkeğin hayata bakışını neredeyse tamamen değiştiren Gilman da benzer şekilde erkeklerin olmadığı kurgu dünyasında kadınların nasıl mutlu, özgür ve insanüstü bir bilinç içinde yaşadıklarını vurgulamıştır. Sultana'nın Rüyası (1905) ve Kadınlar Ülkesi (1915) benzer dönemlerde yazılmış; birisi Doğu'nun çeşitli dinler ve sosyal sınıflar içerisinde bocalayan katı ve zor şartları altındaki kadının sorunlarına diğeri ise Batı'nın medeni görünen ama aslında içten içe sürüp giden kadın sömürgesine değinerek erkek egemen bakış açısına karşı duran iki değerli kadın tarafından kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. Ali., Köker, L. (1991). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. Ali., Köker, L. (2013). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aitken, M. (2017). “Feminism: A Fourth to be Reckoned With? Reviving Community Education Feminist Pedagogies in a Digital Age”. *Concept*, 8(1).
- Akçay, A. S. (2004). “Doğu’nun Ütopyası; Bireyin Ütopyası”. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, (5), 42-48.
- Akkoyun, T. (2016). *Ütopya/Distopya*. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Aktaş, C. (2006). “Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği”. *Uluslararası İnsan Haklarında Yeni Arayışlar Sempozyumu*, 1-20.
- Aktaş, G. (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 53-72.
- Alptekin, D. (2008). “Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (20), 21-33.
- Altınbaş, D. (2010). “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (9), 21-52.
- Altıntop, S. (2007). “Üç Roman Çerçevesinde Yazma Zamanı Yaban-Küçük Ağa-Yorgun Savaşçı”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (18), 193-204.
- Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC’si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Archambault, A. (1993). “A Critique of Ecofeminism”. *Canadian Woman Studies/les cahiers de la femme*, 13 (3), (19-22).
- Arneil, B. (1999). *Politics and Feminism*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Atan, M. (2015). “Radikal feminizm: ‘Kişisel Olan Politikadır’ Söyleminde Aile”. *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1 (2), 1-21.
- Avcil, C. (2020). “Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12 (4), 1290-1312.

Bal, M. (2010). “Ütopyanın Siyaset Felsefesi Tarihinde Evrimi”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 1 (3), 1-13.

Bartkowski, F. (1989). *Feminist Utopias*. Lincoln&London: University of Nebraska Press.

Baş, M. (2018). “Oryantalizm ile Feminizm Arasında Türkiye’deki Kadın Yazarların Eserleri”. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, UÇAK*, (2018 Özel Sayısı), 25-40.

Bennholdt-Thomsen, V., Mies, M., Von Werlhof, C. (2008). “Neden Üçüncü Dünya’da da Hala Ev Kadınları Yaratılıyor?” (Çev. Yıldız Temurtürkan). *Son Sömürge: Kadınlar*. (ss. 245-257). İstanbul: İletişim Yayınları. 1988.

Berktaş, F. (2012). “Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (4).

Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berktaş, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)*. İstanbul: Say Yayınları.

Bıçakçı, H. (2019). “Ütopyalar ve 21. Yüzyılda Ütopyacılık”. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 27-42.

Bock, G. (2005). “Refah Devletlerinde Yoksulluk ve Annelik Hakları”. (Çev. Ahmet Fethi). Georges Duby, Michelle Perrot (Ed.). *Kadınların Tarihi Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe*. (ss. 373-400). Cilt 5. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1992).

Bora, A. (2020). “Feminizmin ‘Dalgaları’ ”. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 10 Feminizm*. (ss. 506-511). İstanbul: İletişim Yayınları.

Butler, J. (2018). *Cinsiyet Belası*. (Çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları. (1999).

Canbaz Yumuşak, F. (2012). “Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 61, 47-70.

Castelli, E. (2004). "The Ekklesiā of Women and/as Utopian Space: Locating the Work of Elisabeth Schuessler Fiorenza in Feminist Utopian Thought." Jane Schaberg, Alice Bach, Esther Fuchs. (Ed.) *On the Cutting Edge: The Study of Women in the Biblical World*. (ss. 36-52). New York: Continuum.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chamberlain, P. (2017). *The Feminist Fourth Wave*. Cham: Palgrave Macmillan.

Claeys, G. (2021). "Distopya'nın Kökenleri: Wells, Huxley, Orwell". (Çev. Zeynep Demirsü ve Damla Göl). Gregory Claeys (Haz.). *Ütopya Edebiyatı*. (ss. 155-190). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cochrane, K. (10.12.2013). "The Fourth Wave Of Feminism: Meet The Rebel Women". *The Guardian*, (Erişim tarihi: 15.02.2021), Ağ Sitesi: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>

Connel, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1987).

Çakır, S. (2014). "Ataerkil İktidarın Eleştirisi". H. Birsen Örs (Der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. (ss. 413-475). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakır, S. (2008). "Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm". *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), 185-196.

Çakıl Dinçer, G. (2021). "Post-kolonyal Kadın Yurttaşlığının Liberal Feminizme Eleştirisi". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 215-228.

Çetinel, E., Ersoy Yılmaz, S. (2016). "Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 119-148.

Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve Ütopya*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Dağ, N. (2020). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Ütopya (1923-1950)*. İstanbul: Hiper Yayın.

Davis, J.C. (1981). *Utopia and Ideal Society: A Study of English Utopian Writing 1516-1700*. London-New York: Cambridge University Press.

Davutoğlu, A. (2015). “Türkiye’de İkinci Dalga Feminizmin Etkisi ve Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi’nde Gülten Kutal’ın İlk Kadın İstihdamı Makalesi”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (69), 159-174.

Deegan, M. (2014). “Önsöz”. *Bizim Ülkemiz*. (Çev. Aylin Onacak). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Demiryürek M . (2013). “Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 0 (2). 119-139.

Dikici, E. (2016). “Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (43), 523-532.

Donovan, J. (2013). *Feminist Teori*. (Çev. Aksu Bora vd.). İstanbul: İletişim Yayınları. (1985).

Dökmen, Z. (2015). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Durutürk, B. (2018). “Feminizm ve Çokkültürlülük Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 76-90.

Dutton, J. (2021). “ ‘Batılı Olmayan’ ” Ütopya Gelenekleri.” (Çev. Zeynep Demirsü ve Damla Göl). Gregory Claeys (Haz.). *Ütopya Edebiyatı*. (ss. 313-358). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Engels, F. (2018). *Ütopyadan Bilime Sosyalizmin Gelişimi*. (Çev. Erkin Özalp). İstanbul: Yordam Kitap.

Erdem, T. (2012). “Postmodern Feminizm”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (2), 67-82.

Eyüboğlu, S., Cimcoz, M.A. (1995). “Önsöz.” *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fişek, N. (1967). *Prof. Dr. Nusret Fişek’in kitaplaşmamış yazıları: Ana-çocuk sağlığı, nüfus sorunları ve aile planlaması-II*. (Erişim Tarihi: 18.03.2021), Türk Tabipleri Birliği Ağ Sitesi: https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_2/index.html

Fraisse, G. ve Perrot, M. (2005). “Düzenler ve Özgürlükler”. (Çev. Ahmet Fethi). Georges Duby, Michelle Perrot (Ed.). *Kadınların Tarihi Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*. (ss. 13-18). Cilt 4. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1992).

Gilman, C.P. (2020). *Kadınlar Ülkesi*. (Çev. Seher Özbay). İstanbul: Otonom Yayınları. (1915).

Göktürk, A. (2012). *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gültekin, F. (2006). *Feminist Utopias as Represented in Joanna Russ' Works: The Female Man and The Two of Them*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, F. (2017). "Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 245-256.

Heywood, A. (2013). *Siyasî ideolojiler: Bir Giriş*. (Çev. Ahmak K. Bayram vd.). Ankara: Adres Yayınları. (2012).

Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. Ali K. Saysel, Esra Aşan (Haz.). İstanbul: Bgst Yayınları.

Hossain, B.R.S. (2007). *Sultana'nın Rüyası ve Padmarag*. (Çev. Billur C. Yılmazıyıt). İstanbul: Versus Yayınları. (1905).

Jahan, R. (1988). *A Feminist Utopia and Selections From the Secluded Ones*. New York: The Feminist Press.

Johns, A. (2021). "Feminizm ve Ütopyacılık". (Çev. Zeynep Demirsü ve Damla Göl). Gregory Claeys (Haz.). *Ütopya Edebiyatı*. (ss. 247-282). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Jones, G.S. (1993). *Marksist Düşünce Sözlüğü*. (Çev. ve Der. Mete Tunçay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kanadoğlu, O. (2021). "Feminizm ve Kadın Hakları". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 141-169.

Kartal, F. (2016). "Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram". *Amme İdaresi Dergisi*, 49 (3), 59-87.

Kautsky, K. (2006). *Thomas More ve Ütopyası*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Keskin, F., Uluşan, A. (2016). “Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47-68.

Kessler, C.F. (1995). *Charlotte Perkins Gilman: Her Progress Toward Utopia, with Selected Writings*. New York: Syracuse University Press.

Koestler, A. (2001). *Militanlar*. (Çev. Ülkü Öztürk). İstanbul: Karşı Kıyı Yayınları.

Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. (Çev. Ali Somel). Ankara: İmge Kitabevi. (1999).

Kundakçı, D. (2018). “Aristophanes ve ‘Kadınlar Mecliste’: Atina Demokrasisinin Fantastik Bir Değerlendirmesi”. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8 (1), 259-274.

Kurum, M., Avcı, E. (2018). “Radikalizm ve Aşırıçılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14 (28), 37-90.

Kurtyılmaz, D. (2014). *Ütopyalar ve Karşı-Ütopyalar Bağlamında Modern Felsefi Düşünce ve Eleştirisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükcoşkun, Y. (2006). *1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lane, A.J. (2020). “Önsöz.” *Kadınlar Ülkesi*. (Çev. Seher Özbay). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Mannheim, K. (2016). *İdeoloji ve Ütopya*. (Çev. Mehmet Okyayuz). Ankara: Nika Yayınevi.

Michel, A. (1993). *Feminizm*. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları. (1979).

Miah, M. (2014). "A Feminist Critical Evaluation of Haw Rokeya Sakhawat Hossain's Language of Protest Reploded Patriarchy and Social Anachrohism in the British Bengal". *Journal of Arts & Humanities*, 4 (10), 41-51.

Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim*. (Çev. Yıldız Temurtürkan). Ankara: Dipnot Yayınları. (1998).

- Millett, K. (2018). *Cinsel Politika*. (Çev. Seçkin Selvi). İstanbul: Payel Yayınları. (1969).
- Mitchell, J. ve Oakley, A. (1984). *Kadın ve Eşitlik*. (Çev. Fatmagül Berktaş). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- More, T. (2013). *Utopia*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Mina Urgan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar.
- Nozaik, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (Çev. Alişan Oktay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (1974).
- Omay, M. (2009). “Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme”. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (18), 1-14.
- Özdemir, H., Aydemir, D. (2019). “Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine”. *Social Sciences Studies Journal*, 5 (32), 1706-1711.
- Özdemir, Ö. (2017). “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 395-414.
- Özudoğlu, B. (2018). “Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (12), 304-319.
- Özyön, A. (2018). “Charlotte Perkins Gilman’ın ‘Kadınlar Ülkesi’ Adlı Romanının Radikal Feminist Bağlamda İncelenmesi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (60), 261-268.
- Patai, D. (2014). “Giriş.” *Swastika Geceleri*. (Çev. Mehtap Gün Ayrıl). İstanbul: Encore Yayınları.
- Phillips, A. (2015). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (Çev. Alev Türker). İstanbul: Metis Yayınları. (1991).
- Platon, (1995). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Pohl, N. (2021). “More’dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma”.. (Çev. Zeynep Demirsü ve Damla Göl). Gregory Claeys (Haz.). *Ütopya Edebiyatı*. (ss. 71-111). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Raynaud, P., Rials, S. (2003). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. (Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun ve Hüsnü Dilli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Relf, J. (1993). "Utopia the Good Breast: Coming Home to Mother." Krishan Kumar ve Stephen Bann (Ed.) *Utopias and the Millennium*. (ss.107-128). London: Reaktion Books.

Roemer, K.M. (2021). "Dönüştürülmüş Cennet: On dokuzuncu Yüzyıl Ütopyaları ve Çeşitleri". (Çev. Zeynep Demirsü ve Damla Göl). Gregory Claeys (Haz.). *Ütopya Edebiyatı*. (ss. 113-153). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sancar, S. (2011). "Türkiye’de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0 (40), 119-132.

Sargay, M., Bouchet, T., Picon, A. (2003). *Ütopyalar Sözlüğü*. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Singer-Wilson, L. (2001). "Utopia in Action: Mapping an Ideal Humanist World". *Canadian Woman Studies/les cahiers de la femme*, 20/21, 4/1. (156-159).

Sledziewski, E. (2005). "Dönüm Noktası Olarak Fransız Devrimi". (Çev. Ahmet Fethi). Georges Duby, Michelle Perrot (Ed.). *Kadınların Tarihi Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*. (ss. 39-51). Cilt 4. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1992).

Zafer Sümer, S. (2017). "Sultana'nın Rüyası: Bangladeşli Bir Kadının Feminist Ütopyası". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 407-418.

Şahin, M. Süreyya. (1993). "Cennet". *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. Cilt 7. İstanbul.

Şenel, A. (1970). *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya Antikçağ’dan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Taş, G. (2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir İnceleme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”. *Akademik Hassasiyetler*, 3 (5), 163-175.

Temizarabacı Yıldırım, Y. (2007). “Önsöz”. *Sultana'nın Rüyası ve Padmarag*. (Çev. Billur C. Yılmazyigit). İstanbul: Versus Yayınları.

Temizarabacı Yıldırım, Y. (2016). *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Thebaud, F. (2005). “Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları”. (Çev. Ahmet Fethi). Georges Duby, Michelle Perrot (Ed.). *Kadınların Tarihi Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe*. (ss. 13-24). Cilt 5. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1992).

Tür, Ö., Aydın Koyuncu, Ç. (2010). “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”. *Uluslararası İlişkiler*, 7 (26), 3-24.

Urgan, M. (1984). *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Ünal Erzen, M. (2019). “Siyasette Cinsiyet Eşitsizliği”. *Asya Studies*, 2 (8), 21-32.

Von Hayek, F., Çetin, Ü. (2009). “Liberalizm”. *Liberal Düşünce Dergisi*, (55), 197-224.

Yalçınkaya, A. (2004). *Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Yalçınkaya, A. (2015). “Egemen: Devlet”. Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. (ss. 355-395). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmazyigit, B. (2007). “Çevirmenin Birkaç Sözü.” *Sultana'nın Rüyası ve Padmarag*. (Çev. Billur C. Yılmazyigit). İstanbul: Versus Yayınları.

Yücedağ, İ. (2011). “Ütopyalar ve Toplum Sınıflamaları İlişkisi Üzerine”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 199-212.

Zhou, S. (2014). “Feminist Utopia: A New Viewpoint of Interpreting British and American Literature.” Xun Luo (Ed.) *International Conference on Education, Management and Computing Technology (ICEMCT-14). Advances in Intelligent Systems Research*. (ss. 313-316). Atlantis Press.

Williams, R. (2005). *Culture and Materialism*. London-New York: Verso.

Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Müdafaası*. (Çev. Kevser Erol). İstanbul: Doruk Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

1. Kişisel Bilgiler

Ad Soyad

GÜL HİLAL ÇELİK ÇOBAN

Doğum Yeri ve Tarihi

Yabancı Dil

İngilizce

2. Eğitim Bilgileri

Lise

Samsun Huriye Süer Anadolu Lisesi (2009-2013)

Önlisans

Anadolu Üniversitesi Web Tasarım ve Kodlama Bölümü
(2019-2021)

Lisans

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü (2013-2017)

Yüksek Lisans

Sinop Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
(2018- Halen Devam Ediyor)

3. İş Deneyimi

4. Yayınlar, Çalışmalar
